Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav slavistiky

Polský jazyk a literatura

Móda a odívání 50. let 20. století a jejich odraz ve vybraných dílech Leopolda Tyrmanda

Magisterská diplomová práce

Autor práce: Bc. Aneta Gaubová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Przybylski

2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne 30. dubna 2018 ……………………………………

Bc. Aneta Gaubová

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu magisterské práce, Mgr. et Mgr. Michalovi Przybylskému, za odborné vedení závěrečné práce a za udělení cenných rad.

OBSAH

ÚVOD 6
1. MÓDA 9
1.1. Vymezení pojmů móda – oděv – vkus 9
1.2. Počátky módy a módního průmyslu 11
1.3. Haute couture a prêt-à-porter 12
1.4. Sociologické pojetí módy 12
1.5. Stručný nástin módy 20. století 14
2. TEMATIKA MÓDY A ODÍVÁNÍ V POLSKÉ LITERATUŘE 17
3. LEOPOLD TYRMAND 35
3.1. Biografie 35
3.2. Tvorba 39
3.3. Odraz módy v životě Leopolda Tyrmanda 40
3.4. Vybraná díla 43
3.4.1. Dziennik 1954 43
3.4.2. Zły 44
4. HISTORICKÝ A KULTURNÍ VÝVOJ POLSKA V 50. LETECH 20. STOLETÍ 47
4.1. Stručné nastínění historického kontextu 47
4.2. Kulturní vývoj v 50. letech 20. století 49
4.2.1. Polská literatura 50. let 51
4.2.2. Časopisy a nakladatelství 54
4.2.3. Kabarety a divadla 55
4.2.4. Filmová tvorba 50. let 56
4.2.5. Hudba 57
5. MÓDA A ODÍVÁNÍ V 50. LETECH 20. STOLETÍ VE VYBRANÝCH DÍLECH LEOPOLDA TYRMANDA 59
5.1. Světová móda 59
5.2. Úloha módy v polské komunistické společnosti 63

5.3. Situace v polském textilním a oděvním průmyslu 64

5.4. Časopisy zaměřené na oblast módy a odívání 66

5.5. Móda a odívání v Polsku 68

ZÁVĚR 84

RÉSUMÉ 88

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 91

SEZNAM PŘÍLOH 98

PŘÍLOHY 99

ÚVOD

Na módu a odívání je často nazíráno jako oblast života s druhořadým významem a téma povrchních konverzací, přestože tvoří neodmyslitelnou součást mnoha vědeckých výzkumů, zabývala se jí celá řada předních světových sociologů a reflektuje ji i nemálo významných literárních děl. Francouzský nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1921 Anatole France dokonce pronesl, že za sto let po jeho smrti by se o budoucím lidstvu dozvěděl více z módních časopisů než od filozofů, vědců a romanopisců dohromady. O počátcích módy jako takové lze hovořit v souvislosti se zrodem luxusního životního stylu ve Francii v 17. století. Od té doby se ale mnohé změnilo. Z důvodu politických změn a prudkého rozvoje masmédií ve 20. století prodělala móda dynamickou a radikální změnu ve všech směrech. Doménou druhého milénia se pak stala „rychlá móda", kvůli níž vyvstala celá řada sporných otázek, které se týkají ekologie a trvale udržitelné módy.

Svou literárněvědnou a kulturologicky zaměřenou magisterskou diplomovou práci jsem nazvala *Móda a odívání 50. let 20. století a jejich odraz ve vybraných dílech Leopolda Tyrmanda*. Můj zájem o tuto problematiku primárně podnítil dvousemestrální volitelný předmět Móda 20. století, který jsem absolvovala na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Při zvažování výběru tématu diplomové práce se mi tak nabízela možnost propojení této velmi zajímavé oblasti každodenního života s literaturou a kulturou v polském kontextu. V českém jazyce navíc na podobné téma prozatím nevznikla práce podobného charakteru, tudíž motivace k jejímu zpracování byla o to silnější. Padesátá léta 20. století jsou v dějinách polské literatury mj. neodmyslitelně spjata s prozaikem a horlivým zastáncem západní módy a západního životního stylu, s tzv. polským králem zlaté mládeže Leopoldem Tyrmandem, v jehož dílech z té doby je mnou zkoumaná problematika bohatě zastoupena. V první řadě se jedná se o Tyrmandova díla *Dziennik 1954* a *Zły*. Z toho vyplývá i konkrétní zacílení práce a její časové ukotvení.

Svou práci jsem rozdělila do pěti hlavních kapitol. V první kapitole, nazvané *Móda*, se nejprve zaměřuji na vymezení stěžejních pojmů jako *móda*, *oděv* a *vkus*. Velkým přínosem pro zpracování tohoto oddílu práce mi byl *Słownik mody* od Ely a Andrzeje Banachových a *Estetický slovník* Wolfharta Henckmanna a Konrada Lottera. V téže kapitole v krátkosti nastiňuji počátky módy a módního průmyslu a také vymezuji

termíny *haute couture* a *prêt-à-porter*. Pro tuto část jsem nejvíce relevantních informací získala z děl *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech* Gillese Lipovetského a *Lidé a móda* Odolena Zítka. Nedílnou součástí první kapitoly je i výklad o sociologickém pojetí módy ilustrované na příkladech dvou předních sociologů, Thorsteina Veblena a Georga Simmela, a to za přispění publikace *Sociologie životního způsobu* Heleny Kubátové. Kapitolu zakončuji stručným nastíněním módy 20. století, kde mi byly nápomocny práce Jany Máchalové *Móda 20. století* a *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, stejnou měrou pak dílo Nathalie Stevensonové *Kronika módy, kdo udává tón – nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*.

Druhá kapitola, s názvem *Tematika módy a odívání v polské literatuře*, má především poukázat na vybraných příkladech polských literárních děl na skutečnost, že tato tematika není v polské literatuře v žádném případě ojedinělá či marginální. Literární díla jsem vybírala jak na základě vlastní četby z průběhu celého svého studia, tak i za přispění příručky *Szkolny słownik motywów literackich* autorů Barbary Drabarkové, Jacka Falkowského a Izabelly Rowińské. Vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce jsem díla volila pouze výběrově a z různých období literárních dějin. V této kapitole mi byla nápomocna publikace *Obyczaje w Polsce: od średniowiecza do czasów współczesnych* Andrzeje Chwalby, *Moda polska i romantyczna* Izabely Jarosińské a v neposlední řadě internetový portál *Kulturalna Polska*. Pro vyjasnění pojmů mi posloužil výše zmíněný *Słownik mody*.

Ve třetí kapitole, nazvané *Leopold Tyrmand*, se zaměřuji na samotného autora. Nejprve se věnuji biografii a poté se přesouvám k autorově tvorbě. V podkapitole Odraz módy v životě Leopolda Tyrmanda nastiňuji z jakého důvodu se sledovaná tematika promítla do jeho děl a co bylo pravděpodobnou příčinou. Dále se zaměřuji na vybraná díla *Dziennik 1954* a román *Zły*. Již od počátku třetí kapitoly svá tvrzení a zjištění doplňuji fragmenty zmíněných literárních děl, které se budou následně objevovat i v dalších kapitolách. Pro tuto část pro mě byla velmi přínosná práce Marcela Woźniaka *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie* a také publikace Mariusze Urbanka s názvem *Zły Tyrmand*.

Ve čtvrté kapitole, pojmenované *Historický a kulturní vývoj Polska v 50. letech 20. století*, se nejprve věnuji stručnému nastínění klíčových historických událostí padesátých let. Druhá podkapitola, nazvaná Kulturní vývoj v 50. letech 20. století, je dále rozčleněna na oblast polské literatury, časopisů a nakladatelství, kabaretů a divadel,

filmu a hudby. Primárně vycházím z publikací *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu* Antoniho Dudka a Zdzisława Zblewského, stejně jako z díla *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989* Adama Dziuroka, Marka Gałęziowského, Łukasze Kamińského a Filipa Musiały.

V páté kapitole, nazvané *Móda a odívání v 50. letech 20. století ve vybraných dílech Leopolda Tyrmanda*, se nejprve v krátkosti věnuji světové módě padesátých let. Dále se přesouvám k tomu, jakou úlohu plnila móda v polské komunistické společnosti. V kapitole je také načrtnuta situace v polském textilním a oděvním průmyslu a zabývám se i časopisy zaměřenými na módu a odívání. Podkapitola Móda a odívání v Polsku je z velké části založena na analýze vybraných literárních děl Leopolda Tyrmanda. Pozornost je v ní věnována první polské specifické subkultuře poválečného období (tzv. bikiniarze), Svazu polské mládeže a jeho členům, bazarům se zahraničním zbožím, pracovním oděvům či cizím vlivům, které se do polské módy padesátých let významně promítly. Jako podklady pro tuto kapitolu mi posloužily především publikace *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD* Anny Pelky, *Złota młodzież PRL: i jej obraz w literaturze i filmu* Cezaryho Paska a dílo *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie* Iwony Kienzlerové. Při vyjasnění mnohých pojmů využívám dílo *Leksykon PRL-u* Zdzisława Zblewského.

Práci jsem se dále rozhodla obohatit o abecedně řazený *Polsko-český slovníček vybraných pojmů z oblasti módy a odívání* pro snadnější orientaci (zejména čtenářů, kteří neovládají polštinu) v textu. Doplněním práce jsou také obrázky dobové módy a odívání umístěné v příloze a na něž je v textu při vhodných příležitostech odkazováno.

Hlavním cílem magisterské práce je dokázat, jakou měrou se móda a odívání promítly do polské literární tvorby 50. let 20. století a jak byly zachyceny ve vybraných dílech Leopolda Tyrmanda.

1. MÓDA

Móda je v 21. století chápána za jeden z nejproměnlivějších a nejpomíjivějších jevů vůbec. Přestože bývá považována za druhořadou oblast života a povrchní téma konverzací, stále proniká do nových sfér, zasahuje všechny společenské vrstvy a věkové skupiny. Setkáváme se s ní v každodenním životě, a to jak na ulicích, v průmyslové výrobě, tak i v médiích. Přispěla k vybudování vlastní individuality, ale také k jejímu potlačení.[1] Tvoří neodmyslitelnou součást společenských věd, sociologie, estetiky, ekonomie, psychologie, historie či etiky, ale také přírodních a technických věd, fyziky, chemie, mechaniky, technologie.[2] Ve své práci se budu zabývat pouze módou v odívání.

1.1. Vymezení pojmů móda – oděv – vkus

Na otázku co je to móda, existuje celá řada odpovědí, které se však mohou lišit. Pojem móda má svůj etymologický původ v latinském *modus*, z něhož se později vyvinulo francouzské *mode*, což v českém jazyce znamená způsob, míra, obraz.[3] *Estetický slovník* módu definuje jako „*právě běžný nebo dobový vkus. Na jedné straně se vyznačuje rozmanitostí a rozrůzněností, jež odpovídá diferenciaci podnětů* [...] *nebo individuálních nálad. Na straně druhé podléhá rychlé změně, čímž se projevuje jako ideál krásy omezený na krátkou dobu.*“[4]

Móda se na začátku primárně zabývala jen otázkou vnějšího vzhledu člověka. V centru jejího zájmu později také stanuly umělecké a duchovní činnosti, způsob života a chování člověka nebo celková nabídka zboží.[5]

Ela a Andrzej Banachovi charakterizují tento pojem v *Słowniku mody* takto: „*moda ogranicza się raczej do form naszego zachowania i jest stale zmieniającym się dążeniem do upodobnienia w objawach życia zbiorowego. Zakresem swoim obejmować chce czasem nie tylko wygląd, ale i poglądy; modne mogą więc być na przykład przekonania rewolucyjne. Ale moda nie wymaga działania, wystarczają jej słowa. I dlatego,*

---

[1] LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2010, s. 9.
[2] ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*. Praha: Orbis, 1962, s. 13.
[3] Tamtéž, s. 16.
[4] HENCKMANN, Wolfhart a Konrad LOTTER. *Estetický slovník*. Praha: Svoboda, 1995, s. 126.
[5] Tamtéž.

że interesuje się kształtem, a nie treścią, przejawia się najlepiej w ubraniu, w stroju, w tym »opakowaniu« ciała człowieka, a może i jego istoty."[6]

Oděv (*ubiór*; *ubranie; strój; odzież*) je osobitým výrazovým prostředkem člověka. Tvoří důležitou součást identity každého jedince a současně vyjadřuje jeho integritu do určitého společenství. Doprovází nás od počátku života až do jeho konce. Ošacení vypovídá o člověku mnohé a na jeho základě nás posuzují ostatní lidé. V minulosti se řešil spor, z jakého důvodu oděv vznikl. Předpokládají se tři možnosti. První příčinou mohla být ochrana proti nepříznivým klimatickým podmínkám, za druhé oděv vznikl z mravních příčin a v neposlední řadě se vyvinul z estetických důvodů. V dnešní době se přikláníme k první možnosti, neboť je pro to nejvíce důkazů.[7] V žádném případě však nelze klást rovnítko mezi oděv a módu, protože móda je jen jednou z úloh šatů a odívání a má i jiné funkce.[8] Jana Skarlantová ve své práci *Oděv jako znak* přistupuje k oděvu jako k nositeli určitých symbolů a znaků.[9]

Vkus (*gust*) každého člověka je jedinečný. Prostřednictvím něho jsou lidé schopni odlišit přijatelné od nepřijatelného na základě osobního estetického posouzení. S postupem času podléhá změnám. Silně ho ovlivňuje současná vrstva, která udává směr. Móda a vkus jsou pojmy souvztažné.[10] Řada sociologů se snažila najít odpověď na otázku co je to vkus, avšak svými názory se různí.

---

[6] BANACH, Ela a Andrzej BANACH. *Słownik mody*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1962, s. 184.
[7] ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*, cit. d., s. 10–12.
[8] Srovnej ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*, cit. d., s. 14; SKARLANTOVÁ, Jana. *Oděv jako znak: sémiotické funkce oděvu a jejich axiologické proměny*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 7.
[9] SKARLANTOVÁ, Jana. *Oděv jako znak: sémiotické funkce oděvu a jejich axiologické proměny*, cit. d., s. 7.
[10] ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*, cit. d., s. 17.

1.2. Počátky módy a módního průmyslu

O módě v odívání se poprvé začalo hovořit v druhé polovině 17. století za vlády krále Ludvíka XIV. v souvislosti se zrodem luxusního životního způsobu ve Francii. Počátky módy v odívání jako takové však nelze jednoznačně vymezit, protože vždy existovali lidé, kteří se chtěli elegantně oblékat.[11] Přesto francouzský sociolog Gilles Lipovetsky v publikaci *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech* klade počátky módy do poloviny 14. století. Právě tehdy se začaly rozlišovat oděvy podle pohlaví. Pro muže byl charakteristický krátký a vypasovaný oděv, pro ženy dlouhý a volný. Viditelná změna mezi mužským a ženským oděvem se uchovala až do 20. století.[12] Ještě za panování krále Ludvíka XIV. mužský oděv zcela dominoval a zastiňoval šatstvo žen především novotami, výstřednostmi a nejrůznějšími ozdobami. Ženská móda začala být dominantní až v 19. století.[13]

V Paříži se v 70. letech 17. století začal rozvíjet dnešní módní průmysl a s ním éra pravidelně se střídajících mód v oblékání. Leden 1678 je pak považován za oficiální mezník pravidelného střídání módních sezón. Pro každou novou sezónu byly určovány střihy a barvy. Co se týče kvantity oděvů, přibližně od poloviny 17. století začaly ženy předstihovat muže v tempu pořizování oděvů a tento nepoměr zůstal zachován dodnes.[14]

Lipovetsky dělí ve své publikaci módu do tří fází. První fáze trvala od poloviny 14. století do poloviny 19. století a nazývá ji řemeslnickým a aristokratickým stádiem. Druhá fáze trvala od druhé poloviny 19. století do 60. let 20. století a pojmenoval ji jako módu jednoho sta let. Třetí fází je otevřená móda, která trvá od 60. let 20. století. Za počátek moderní módy pokládá druhou polovinu 19. století.[15] V rámci tzv. módy jednoho sta let se pak setkáváme se dvěma stěžejními pojmy, kterými jsou *haute couture* a *prêt-à-porter*.

---

[11] KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010, s. 186–187.
[12] LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*, cit. d., s. 35–36.
[13] Tamtéž, s. 47.
[14] KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*, cit. d., s. 187.
[15] LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*, cit. d., s. 97.

1.3. Haute couture a prêt-à-porter

Haute couture je tzv. vysoké krejčovské umění předních světových návrhářů. Do módy bylo zavedeno ve druhé polovině 19. století Charlesem Frederickem Worthem, který je považován za prvního skutečného a vědomého *couturiera.*[16] Centrem *haute couture* se stala města Paříž a Řím. Představováno je dvakrát ročně na přehlídkách exkluzivních modelů významných módních tvůrců. Do šedesátých let 20. století udávalo jednoznačnou módní linii.[17]

Prêt-à-porter je tzv. móda hotová k nošení, neboli malosériová konfekce. Vznikla v padesátých letech 20. století nejprve v rámci *haute couture*, kterou zpočátku kopírovala na základě licence. Později se díky mladým návrhářům z *haute couture* vydělila. Kladla si za cíl průmyslově vyrábět oděvy dostupné pro všechny, avšak ryze módní a inspirované posledními trendy. Jedná se o kolekci oblečení navrhovanou dvakrát ročně v standardizovaných velikostech.[18]

1.4. Sociologické pojetí módy

Móda je nedílnou součástí sociologie. V pozdně moderní a postmoderní společnosti z ní vzešla poměrně málo rozvinutá sociologická disciplína *sociologie módy*. Ve dvacátých letech 20. století se pak začala formovat samostatná sociologická subdisciplína *sociologie odívání*.[19] Oblasti módy se z teoretického hlediska věnovala celá řada sociologů. Vybrala jsem dvě teorie předních sociologů, které se významně promítly v sociologickém pojetí módy.

Americký sociolog a filozof Thorstein Veblen formuloval teorii *bohaté zahálčivé třídy* (*klasa próżniacza*) ve stejnojmenné publikaci *Teorie zahálčivé třídy*. Jedná se o sociální vrstvu, která nemusí pracovat, a zabývat se financemi, tak jako zbytek společnosti. Zahálčivá třída je konzervativní, což je příznakem úctyhodnosti a prestiže. Životní způsob této třídy má pak pro zbytek společnosti charakter jakési normy chování.

---

[16] Francouzské označení pro módního návrháře.

[17] Srovnej MÁCHALOVÁ, Jana. *Móda 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 213; KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*, cit. d., s. 255.

[18] Srovnej MÁCHALOVÁ, Jana. *Móda 20. století*, cit. d., s. 214; KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu,* cit. d., s. 259.

[19] Sociologie módy. *Sociologická encyklopedie* [online]. 11. 12. 2017 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie_m%C3%B3dy.

Oproti tomu charakteristickým rysem nižší třídy je novátorství, které je považováno za vulgární a hrubé. Veblen vyvodil, že pro bohatou zahálčivou třídu je příznačná *okázalá spotřeba* (*ostentacyjna konsumpcja*) a *okázalá zahálka* (*próżnowanie na pokaz*). V obou případech dochází k *okázalému plýtvání* (*ostentacyjne marnotrawstwo*). Princip plýtvání má vliv na vnímání krásy a užitečnosti spotřebních statků a rovněž ovlivňuje návyky týkající se obdivu a úcty. V lidských zásadách dobrého vkusu dochází k zaměňování a směšování prvků nákladnosti a krásy. Vyplývá tak, že to co je drahé, není vždy krásné. Viditelné je to zejména u oděvů, bytových interiérů a ve vnímání lidské krásy. Specifickým rysem zahálky jsou moderní elegantní šaty, které jsou důkazem toho, že jejich nositel není zvyklý pracovat. Veblen dále vychází ze zásady, že čím více je móda proměnlivá, tím méně je slušivá. Je přesvědčen o antagonismu mezi nákladností a krásou oděvu. To je dáno i naším přirozeným vkusem, který se neslučuje s plýtváním a nešetrností.[20]

Německý sociolog Georg Simmel rovněž významně ovlivnil sociologické smýšlení o módě.[21] V práci *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje* aplikoval svou *obecnou teorii formy* na módu a podtrhl tak její rozporuplnost. Vytříbení, originální lidé se svým zevnějškem schovávají za módu, aby tak skryli svoji vnitřní osobnost.[22]

Podle Simmela se vztah k módě jednotlivých společenských tříd liší v míře konzervatismu. Za značně konzervativní pokládá nejvyšší a nejnižší třídu. Přičemž u nejvyšší třídy je to konzervatismus uvědomělý, u nejnižší třídy neuvědomělý. Střední třídu pak považuje za novátorskou. Doménou módy je velkoměsto – střední třída, žijící ve velkoměstech, díky rychlému ekonomickému vzestupu napodobuje vyšší třídu a v momentě kdy ji dostihne, vyšší třída módu opouští. Móda tak nemůže být nadále výstřední a drahá. Z důvodu neustálého obměňování módních produktů musí zákonitě vznikat i jejich levné alternativy. Střední třída je díky své významné kupní síle schopna přeorientovat celý trh v rámci svých potřeb a podle Simmela tak vzniká jakýsi kruh: „*čím rychleji se mění móda, tím lacinějšími se musí stávat věci. A čím lacinějšími se věci stanou, tím rychleji se bude měnit móda.*“[23]

---

[20] KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*, cit. d., s. 190–193.

[21] Sociologie módy. *Sociologická encyklopedie* [online]. 11. 12. 2017 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie_m%C3%B3dy.

[22] KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*, cit. d., s. 194–195.

[23] Tamtéž, s. 195–196. Cit. podle SIMMEL, Georg. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 127.

1.5. Stručný nástin módy 20. století

Móda ve 20. století prodělala rychlou a radikální změnu jako nikdy předtím. To se týkalo i celé společnosti a všech oblastí kulturní sféry. Do vypuknutí první světové války se móda vyvíjela stejně jako v 19. století. Byla stále výsadou šlechty a hlavní tón udávala Paříž a *haute couture*. Oděvy nebyly dostupné pro všechny, neboť se nevyráběly v takové kvantitě. Změna nastala s příchodem první světové války, po které se společnost začala ubírat cestou pokroku a modernismu. V oděvním průmyslu došlo k plné mechanizaci a kvůli velkým investicím do strojů, z důvodu výroby standardizovaných vojenských uniforem (*mundur wojskowy*), byly textilní a oděvní továrny schopny produkovat šatstvo i pro širokou veřejnost.[24]

Tzv. zlatá dvacátá tvoří počátek éry demokratizace vzhledu *haute couture* a zmírňují aristokratickou tezi okázalé spotřeby. Do módy se dostal kult štíhlosti. Vzorem se stala mladá, štíhlá žena androgynního vzezření přezdívaná jako *garçonne*.[25] V kurzu byla opálená pleť (*opalenizna*), výrazné líčení (*makijaż*), kratší chlapecký účes zvaný *bubikopf* a nespoutaný způsob života. Ženskou siluetu tvořily jednoduché šaty se špagetovými ramínky (*sukienka z ramiączkami typu spaghetti*). Poprvé mohly ženy volit a věnovat se sportu. Francouzská módní návrhářka Coco Chanel zavedla termín *malé černé*[26] (*mała czarna*).[27] Muži v tomto období nosili konzervativní oblek s přeštípnutým pasem a úzkými rameny (*garnitur z wciętą talią i wąskimi ramionami*) na krátkém saku (*marynarka*). V polovině dekády se ramena a klopy (*klapa*) rozšiřovaly, střih saka byl rovnější s volnějšími rukávy. Později si muži oblíbili dvouřadová saka (*marynarka dwurzędowa*) a k nim úzké kalhoty (*wąskie spodnie*). Jako doplněk volili ozdobný kapesníček (*ozdobna chusteczka*). Velmi krátké, napomádované vlasy byly nezbytností. Celá dvacátá léta se nesla v duchu jazzu a charlestonu.[28]

Ve třicátých letech se do dámské módy vrátila délka šatů i účesů a ženské křivky se staly opět žádoucí. Poprvé se objevila první umělá vlákna. Hospodářská krize

---

[24] MACKENZIE, Mairi. *–ismy*. Praha: Slovart, 2010, s. 62.

[25] Název je odvozený od titulní postavy románu *La garçonne* z roku 1922 francouzského autora Victora Marquerittese.

[26] Český ekvivalent pochází z anglického slova *little black dress*. Tímto termínem bývají označovány večerní či koktejlové černé dámské šaty jednoduchého střihu kratší délky.

[27] Srovnej MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*. Praha: Brána, 2012, s. 37–38; STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*. Praha: Fortuna Libri, 2011, s. 86–87.

[28] STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*, cit. d., s. 94.

a hrozba války měla za následek vzestup domácího krejčovství a přešívání oděvů. Filmový průmysl se významně odrazil v módě téměř stejně jako politika. Veřejnost byla přímo fascinovaná hollywoodskými hvězdami, z čehož těžil hlavně módní průmysl. Do módy pronikl také umělecký směr surrealismus. Začal se rozvíjet kosmetický průmysl a cílená reklama.[29]

Módě čtyřicátých let se přezdívalo hranatá neboť typicky zdobené romantické šaty třicátých let ustoupily maskulinnějšímu vzezření.[30] Pro ženskou módu byl charakteristický pracovní oděv (*ubranie robocze*) s hranatými vycpanými rameny. Oděv se nejčastěji skládal z kabátku (*płaszcz*) a úzké sukně (*obcisła spódnica*) končící pod koleny. Pokrývkou hlavy byl klobouk (*kapelusz*) nebo turban (*turban*).[31] Pro muže byla za války v převážné většině charakteristická vojenská uniforma. Ve čtyřicátých letech se stal populární swing, boogie-woogie, bigband a potápkovské obleky.[32] Řada modelových domů ukončila činnost a mnoho módních návrhářů se přesunulo do zahraničí. Objevily se snahy o přenesení centra módy z Paříže do Berlína.[33] Za druhé světové války v textilním a oděvním průmyslu došlo k zavedení schématu funkčnosti, pozvednutí kvality masově produkovaných oděvů a k zavedení standardizovaných velikostí.[34] Po válce Christian Dior uvedl na trh kolekci *Corolle*, které se vzápětí začalo přezdívat *New Look*. Paříž se tak opět stala hlavním městem poválečné módy.[35]

Móda padesátých let ještě zachovávala hierarchii třídního rozdělení, avšak růst konfekčního průmyslu přispěl k celkové proměně struktury módního systému. V průběhu tohoto desetiletí se postupně vytrácela pracná a drahá řemeslná práce, nákladné materiály i složité střihy.[36] Rovněž jsou zde kladeny počátky *prêt-à-porter*.

V historii módy byla šedesátá léta pokládána za poslední éru módního diktátu a za nejrevolučnější období vůbec. Opět se prosadil kult mládí a štíhlosti jako ve dvacátých letech. Do popředí se dostalo hnutí hippies a kultura pop-artu. Ikonami se staly modelka Lesley Lawson přezdívaná jako Twiggy, hudební skupiny The Beatles,

---

[29] Srovnej MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 53–54; STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*, cit. d., s. 124.

[30] MACKENZIE, Mairi. *–ismy*, cit. d., s. 84–85.

[31] BAUDOT, François. *Móda století*. Praha: Ikar, 2001, s. 106.

[32] STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*, cit. d., s. 140–142.

[33] BAUDOT, François. *Móda století*, cit. d., s. 108.

[34] MACKENZIE, Mairi. *–ismy*, cit. d., s. 62.

[35] ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*, cit. d., s. 310.

[36] MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 75–76.

The Rolling Stones a The Beach Boys. Móda se stala lehce dosažitelnou, dotýkala se jak mužů, tak i žen a podléhala neustálým změnám.[37]

Nostalgická sedmdesátá léta toužila po individuálním přístupu a nenechávala se spoutat zažitými pravidly. Často jí byl vyčítán nevkus a kýčovitost.[38]

Dokonalé tělo atletického vzezření se stalo dominantou módy 80. let. Lidé se postupně odprostili od stereotypu oblékat se podle pohlaví. Prudký vzestup zaznamenala především japonská estetika, se kterou šla ruku v ruce asymetrie a půvab nedokonalosti. Dekádu nejlépe charakterizují velká ramena u maskulinních oděvů a balonové sukně (*spódnica balonowa*). Mladým, úspěšným, bohatým mužům se začalo přezdívat *yuppies*[39] a pro módní trh se stali vysoce ziskovou skupinou.[40]

V devadesátých letech se prosazuje snaha o podobnost oděvů, jsou kladeny nároky na kvalitu, maximální funkčnost a nadčasovost. Důležitou úlohu sehrává ekologie a životní prostředí, které souvisí s návratem k přírodě. V technologické oblasti dochází k převratným změnám, neboť se začíná směšovat syntetika s přírodními materiály. Oděvy se stávají nenáročnými na údržbu, snižuje se jejich hmotnost a rozdíl mezi pánskými a dámskými oděvy se stírá. Materiály pro jednotlivé sezóny se nerozlišují.[41]

S rozvojem masmédií se móda minulého století významně promítla do všech oblastí lidského života. Stala se relativně demokratickým, pluralitním a rychle se vyvíjejícím systémem dostupným pro všechny společenské vrstvy.[42] Na vývoj módy 20. století měli největší vliv návrháři Paul Poiret, Coco Chanel, Christian Dior aj.[43]

Ve své práci se v následujících kapitolách blíže zaměřím na módu padesátých let 20. století jak v celosvětovém, tak i v polském kontextu.

---

[37] Tamtéž, s. 89–93.
[38] Tamtéž, s. 105.
[39] Termín vznikl z anglické zkratky YUP, tzn. *Young Urban Professional*. V českém překladu *mladý městský profesionál*.
[40] BAUDOT, François. *Móda století*, cit. d., s. 276.
[41] MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 129.
[42] MACKENZIE, Mairi. *–ismy*, cit. d., s. 62.
[43] Tamtéž, s. 65.

2. TEMATIKA MÓDY A ODÍVÁNÍ V POLSKÉ LITERATUŘE

Móda a odívání je neodmyslitelnou součástí každé vyspělé kultury a nejinak tomu bylo a je v Polsku. Oděvy vypovídají o jeho nositeli mnohé. Svědčí o společenském postavení, zaměstnání, věku, politickém postoji, vzdělání, zálibách, marnotratnosti, finančních možnostech, národnosti, etniku nebo pořádnosti.[44] Samotný oděv i jeho barvy se často stávají jistým symbolem a i slovní zásoba polštiny týkající se této oblasti je bohatá. Takřka v každém rozsáhlejším literárním díle se čtenář setkává s popisy hrdinů. Autoři se věnují jak vnitřní charakteristice, tak i té vnější, která bude pro mou práci stěžejní. Vzhledem k rozsahu diplomové práce jsem polská díla s tematikou módy a odívání, popsaná níže, uvedla pouze výběrově a zaměřila se na reprezentativní tvůrce z různých období polských literárních dějin.

Mikołaj Rej z Nagłowic, první velký polský spisovatel a renesanční osobnost, pokládaný za „otce polského písemnictví", promlouval o módě prostřednictvím svých děl často a rád. Sám byl typický představitel střední šlechty a na svém vzhledu si dával patřičně záležet.[45] V oblasti módy horlivě vystupoval proti cizím vlivům, zesměšňoval a kritizoval bezduché kopírování cizích vzorů, a to zdaleka ne jen v odívání. Polsko ve druhé polovině 16. století postrádalo národní oděv (kroj), čehož si byl Rej vědom. Nejednotný způsob odívání byl zřetelný na první pohled u samotných obyvatel. Na šlechtických a měšťanských oděvech bylo znatelné, že byly ušity podle italské, německé či španělské módy aj.[46] V prozaickém díle *Żywot człowieka poczciwego* (1558), které je součástí *Źwierciadła* (1568, Zrcadlo) napsal: „*Abowiem patrz, gdy sobie wspomnisz ony dziwne czuhy, ony falsaruchy, ony stradyjotki, ony z dziwnymi kołnierzmi delije, ony żupany, ony rozliczne włoskie, iszpańskie wymysły, ony dziwne płaszcze, sajany, kolety, obercuchy, aż dziwno i straszno o nich mówić, a drugich już ani zwać, ani ich sobie rozkazać umie, jedno krawcowi poruczy, aby mu uczynił, jako dziś noszą.*"[47]

---

[44] ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*, cit. d., s. 10.
[45] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 406.
[46] Ubiory polskie w XVI wieku. *Ośrodek „Brama Grodzka - Teatr NN"* [online]. 27. 1. 2018 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/ubiory-polskie-w-xvi-wieku/.
[47] Żywot człowieka poczciwego. *Biblioteka literatury polskiej w internecie* [online]. 20. 5. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://literat.ug.edu.pl/zywot/06.htm.

Mikołaj Rej se odkazoval na tzv. knihy oděvů ze 16. století, publikace, které reflektovaly národní oděvy jednotlivých zemí. Polák by podle Reje v takové situaci neobstál, právě skrze absenci národního oděvu, a tudíž by byl zachycen nahý:[48]„*A też słyszę, w postronnych krajoch, gdzie się trefi każdy naród namalować, tedy Polaka nago malują a z nożycami, a postaw sukna przed nim: krajże sobie, jako raczysz.*“[49]

Vysmíval se neustálým změnám a elegánům v nejrozmanitějších extravagantních oděvech podle západoevropské módy:[50]„*Nuż zasię co owych nastało dziwnych pontalików, feretów, smalcowanych łańcuszków, pstrych biretków z rozlicznymi cętkami! A snadź już drudzy nie tylko na głowie, ale i na nogach ty pontały a ty ferety sobie przyprawują.* [...] *Patrz zasię, co się skarbu bożego popsuje na owy pozłociste nitki, na owy forboty, na owy teperelle, na owy dziwne tkanice tak szyte, jako haftowane, że już i malarze wzorów nie nastarczą wymyślać. Także też owy rozliczne petlice, strzoki, knafle wymyślne, dziwne sznury, a u nich kutasy, a kto by się tego naliczył a napamiętał! A by dziesięć krojów na każdy tydzień wymyślił, tedy każdy chwalą.*“[51] Ačkoliv si Mikołaj Rej z cizích vlivů tropil žerty a odsuzoval je, na obrazech z padesátých a šedesátých let 16. století je zachycen právě v oděvech, které ve svém díle tolik kritizuje (viz obrázek 1 v Příloze). Polský národní (v té době rozumějme šlechtický) oděv vznikl teprve v 17. století.[52]

Polská barokní literatura je neodmyslitelně spjata s memoaristou a sarmatským šlechticem **Janem Chryzostomem Paskem**, který na sklonku svého života, pravděpodobně v letech 1691–1695, pracoval na díle *Pamiętniki* (vydáno až v roce 1836, Paměti). V ději se vrátil do let 1656–1688 a zasadil ho do mnoha míst svázaných s polskou historií. Pasek zachycuje válku se Švédy v Dánsku, boje s moskevskou Rusí a další významné události. V *Pamětech* upírá zrak na typického šlechtice své doby, líčí každodenní život, zvyky i povyražení polské šlechty. Celým dílem se prolínají četné

---

[48] Mikołaja Reja kłopoty z modą. *Muzeum pałacu króla Jan III w Wilanowie* [online]. 24. 4. 2015 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.pl/mikolaja_reja_klopoty_z_moda.html.
[49] Żywot człowieka poczciwego. *Biblioteka literatury polskiej w internecie* [online]. 20. 5. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://literat.ug.edu.pl/zywot/06.htm.
[50] Mikołaja Reja kłopoty z modą. *Muzeum pałacu króla Jan III w Wilanowie* [online]. 24. 4. 2015 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.pl/mikolaja_reja_klopoty_z_moda.html.
[51] Żywot człowieka poczciwego. *Biblioteka literatury polskiej w internecie* [online]. 20. 5. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://literat.ug.edu.pl/zywot/06.htm.
[52] Mikołaja Reja kłopoty z modą. *Muzeum pałacu króla Jan III w Wilanowie* [online]. 24. 4. 2015 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.pl/mikolaja_reja_klopoty_z_moda.html.

makaronismy (tady proplétání latiny a polštiny).[53] V *Pamětech* také popisuje projevy turecké módy, patrné je to zejména v následujícím úryvku. Po vítězství polsko-litevských vojsk nad Osmany v roce 1673, nazývané jako bitva u Chotimi, přijíždí dymowský rytmistr domů: „*chciał się też ojcu pokazać na powitaniu tureckim strojem: ustroił się w ubiór wszystek turecki [i] zawój, wsiadł na wielbłąda*. [...] *Nasiało się tedy po wszystkiej Polszcze rzeczy tureckich, owych haftowanych rzeczy ślicznych, koni pięknych, łubiów bogatych i inszych różnych specyjałów.*“[54]

V záznamech z roku 1660 přináší svědectví o tom, v jakém oděvu předstupovali vojáci před krále: „*in veste peregrina, postroiwszy się ładnie, żupan z drelichu, kontusz także z drelichu, jupka z rajtarskiego koletu, sztywle z niemieckimi cholewami prawie do pasa, kontusz po kolana. I stąd to był nastał ten strój krótki i boty z podwiązkami, który strój nazywali czerkieskim strojem, niesłusznie, bo to właśnie my musieli czynić ex necessitate, żeśmy w tamtych krajach krótko się nosili, co musiało być dla samych cholew, które tak są długie i szerokie. Musiałoby to być straszydło, gdyby suknia długa na onych grubych cholewach odbijała się i na przodzie i na zadzie. Botów też tam polskich nie było, bo wojsko kommonikiem poszedszy, każdy w tych puścił się, co je miał na nogach, a nie mogły być tak trwałe, żeby przez ten wszystek czas dosłużyły do powrotu za granicę. Ten tedy strój obrócił się w modę, że zaraz suknie, choć najpiękniejsze, kazano robić krótko i boty, choć polskie, to z długimi cholewami, z podwiązkami, które były srebrne, złote, rubina[mi], dyjamentami sadzone, na jakie kogo mogło stać. I dlatego, żeby widziano podwiązki, to już i suknią krótko kazano robić, a wraz się tego wszyscy chwycili, nawet i szewcy, krawcy*.“[55] Následuje popis a kritika toho, jak se móda šířila mezi jednotlivými společenskými vrstvami: „*Bo taki zwyczaj u nas w Polszcze, że choć kto suknią na nice wywróci, to mówią, że to moda, i potem ta moda ma wielką komplacencyją u ludzi, póko nie przyjdzie do prostych ludzi. Co ja już pamiętam odmiennej coraz mody w sukniach, w czapkach, w botach, szablach, w rządzikach i w każdym aparacie wojennym i domowym, nawet w czuprynach, gestach, w stąpaniu i w witaniu, o Boże święty, nie spisałby tego na dziesięciu skórach wołowych! Co jest summa levitas narodu naszego i wielka stąd pochodzi depauperatio. Mógłbym tego ornamentu mieć na cały wiek i dzieciom by się dostało kupiwszy raz*

---

[53] POPŁAWSKA, Anna. *Jan Chryzostom Pasek Pamiętniki*. Kraków: Wydawnictwo Greg, 2009, s. 137–141.
[54] Pamiętniki. *Wolnelektury.pl* [online]. 16. 6. 2017 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pamietniki.html.
[55] Tamtéž.

u cudzoziemców; aż za rok albo i prędzej nie moda, nie tak zażywają: to psuj to, przerabiaj, albo na tandetę daj, a insze sprawuj, bo musiałbyś się w tym chyba inter domesticos parietes prezentować, alias, między ludzi wyjechawszy, to zaraz, jako wróble na sowę: dziw, dziw; zaraz palcem pokazują, zaraz mówią, że ten strój pamięta potop.“[56] V dalším úryvku pak Pasek naráží na rychle se měnící dámskou módu: „*O damach i ich wymysłach nic nie mówię, bobym tę wszystkę księgę tą zapisał materyją.*“[57] Čtenáři se tak může zdát, že autor módě příliš neholdoval. Byl však považován za jednoho z těch, kteří ji přinesli z Dánska do Polska, jak to ostatně sám zdůrazňuje: „*I ta tedy moda weszła u wszystkich w zwyczaj, którą my wnieśliśmy z Danijejex necessitate. Gdy żołnierze przyjechali w tej modzie, nie mogła się w Warszawie nadziwić królowa Ludwika z frącymerem; to ich tak sobie dokoła obracali a oglądali, ciesząc się.*“[58]

Zvláštní pozornost bychom měli věnovat proměně modelu mužské a ženské krásy v období renesance a baroka. Zatímco renesance se nesla v duchu řecko-římského ideálu krásy, u baroka se prosadil pravý opak. Ideálem sarmatského šlechtice se stala otylost. Statní, dobře živení muži byli společností vnímání pozitivně, neboť silná postava svědčila o tom, že se daný šlechtic těší dobrému zdraví a stojí si vysoko ve společenském žebříčku. Ideálem barokních žen se stala rovněž kyprá postava, a proto o svou linii nemusely dbát. Změna nastala až s příchodem rokoka.[59]

Národní oděv se formoval po celé 16. a také na počátku 17. století. Bylo tomu tak především v důsledku dlouhodobého prolínání východních a západních vlivů. Oděv se tak stal příkladem syntézy obou kultur v polsko-litevské unii (*Rzeczpospolita Obojga Narodów*). Takovéto oděvy nosila především šlechta, přestože se je měšťané a sedláci snažili napodobit (viz obrázek 2 v Příloze). Existovaly v mužské i dámské verzi, přičemž dámské modely podléhaly cizím, hlavně západoevropským vlivům. Ve třicátých a čtyřicátých letech 17. století se polský oděv konečně zformoval.[60] Pánský národní oděv byl složen z kontuše[61] (*kontusz*), ten se stal symbolem celého sarmatismu,

---

[56] Tamtéž.
[57] Tamtéž.
[58] Tamtéž.
[59] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2008, s. 122.
[60] Tamtéž.
[61] Z tureckého *kontos*. Označoval dlouhý svrchní oděv z hrubší, často však velmi nákladné látky. Sloužil zejména pro slavnostní příležitosti. V pozdějším období pro něj byly charakteristické rozstřižené rukávy, které buďto visely volně k zemi nebo se přehazovaly přes ramena.

županu[62] (*żupan*), kontušového pásu (*pas kontuszowy*), čepice zdobené péry (*kołpak*), kalhot (*szarawary*) a bot (*baczmagi*).[63] Častým doplňkem byla šavle (*karabela; szabla*) osázená drahými kameny.[64] Oděv v průběhu staletí podléhal změnám a vlivům módy, avšak jeho základní atributy se neměnily. V rodině se často dědily z otce na syna. Existovalo vícero druhů, které byly určeny pro speciální příležitosti i jednotlivá roční období. Různorodost a rozmanitost oděvů je popsána v následujícím úryvku z díla *Ubiór narodowy w dawnej rzeczpospolitej* od Ireny Turnau: „*Kontusz koralowy, brzuszkami podszyty. Kołnierzyk soboli. Żupan atłasowy ceglasty, guziki srebre drotowe, listwy zielone kitajczane, nowo zrobiony. Kontusz karmazynowy tabinowy, ze złotemi pętlicami dokoła, kitajką mienioną podszyty, nowo zrobiony. Kontusz zielony adamaszkowy, z pętlicami srebrnymi, popielicami podszyty w koło, bobrem opuszony, nowo zrobiony.*“[65] Župany a kontuše byly moderní rovněž v době záborů, kdy symbolizovaly polský patriotismus.[66]

Turecké a tatarské vlivy přinesly v první polovině 16. století také výraznou změnu v pánském střižení, neboť do té doby panovala móda dlouhých vlasů. Šlechtici začali nově nosit podholenou čupřinu (*czupryna*), nicméně móda dlouhých vlasů v menší míře přetrvala u šlechty vzhlížející k západoevropské módě. Po vzoru francouzského dvora pak polští králové začali nosit paruky (*peruka*), které se v 18. století společně s příchodem cizokrajného ošacení prosadily rovněž v širších kruzích aristokracie a bohaté šlechty.[67] Národní oděv se promítl samozřejmě i do literatury, ve svých dílech o něm například pojednávali kromě již zmíněného Jana Chryzostoma Paska, Jędrzej Kitowicz, Adam Mickiewicz nebo Henryk Sienkiewicz.

Už v počátcích vlády Stanisława Augusta Poniatowského (1764–1795) oděv vypovídal o politických pohledech jeho majitele, ačkoliv se mu ještě nepřisuzovala

---

[62] Vznikl v počátcích 16. století nejprve jako svrchní kaftan. Od druhé poloviny 17. století byl oblékán pouze pod kontuš.

[63] Z tureckého *baszmak*. Obuv na ploché podrážce bez podpatků s mírně zahnutou špičkou dosahující svou délkou alespoň nad kotníky. Často ušitá z barevných kůží.

[64] Kultura Sarmacka. *Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie* [online]. 2017 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.art.pl/file/kultura_sarmacka/index.html.

[65] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 122–123. Cit. podle TURNAU, Irena. *Ubiór narodowy w dawnej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Semper, 1991, s. 47.

[66] Kultura Sarmacka. *Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie* [online]. 2017 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.art.pl/file/kultura_sarmacka/index.html.

[67] Srovnej BANACH, Ela a Andrzej BANACH. *Słownik mody*, cit. d., s. 61; CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 123.

taková vážnost. Teprve Trojí dělení Polska v letech 1772–1795 a zánik polského státu dovedly pozvednout význam oděvů na roveň politického poselství.[68]

Významný, všestranně nadaný představitel polské osvícenské literatury a stanislavovského klasicismu **Ignacy Krasicki** v satiře *Żona modna*, jenž je součástí sbírky *Satyry* (1779, Satiry), samotným názvem poukazuje na módu jakožto důležitý element a neodmyslitelnou součást tehdejší společnosti. Krasicki pro toto dílo zvolil formu dialogu, prostřednictvím něhož hovoří Petr, jedna z hlavních postav, s přítelem při náhodném setkání. Petr nedávno uzavřel sňatek s mladou ženou, díky čemuž nabyl majetek. Svou novomanželku charakterizuje slovy „*piękna, grzeczna, rozumna*“ poté se však nevyhýbá její kritice. Obraz módní ženy zdůrazňují nejrozmanitější předměty všeho druhu, ale i zvířata, jimiž se jeho choť obklopuje, jako každá správná módní dáma osmnáctého století:[69]

„*Zdrowsza jejmość, zajeżdża angielska kareta.*
Siada jejmość,a przy niej suczka faworyta.
Kładą skrzynki, skrzyneczki, woreczki i paczki,
Te od wódek pachnących, tamte od tabaczki,
Niosą pudło kornetów, jakiś kosz na fanty;
W jednej klatce kanarek, co śpiewa kuranty,
W drugiej sroka,dla ptaków jedzenie w garnuszku,
Dalej kotka z kocięty i mysz na łańcuńszku.“[70]

Jméno mladé manželky zůstává čtenáři utajeno. Hrdinka je v satiře symbolem ženy v době osvícenství, ženy marnotratné, neustále lačnící po západní módě a všem novém. Povrchní svět se stává její výsadou, neustále dychtí po nových šatech nebo kočárech. Touží být vždy středem pozornosti, manžel ji nezajímá a jeho věrným sluhou opovrhuje. Nákladným životním stylem přivádí chotě do finančních potíží. Tradiční šlechtický dům doslova obrací vzhůru nohama, nechá propustit stálé zaměstnance, zrekonstruovat zahradu, která nápadně připomíná anglický styl, začíná pořádat drahé pompézní bály. Přičemž jednou v průběhu společenské zábavy, na které: „*hurmem zjechali się goście,/Wykwintne kawalery i modne imoście*“ shoří stodola,

[68] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 325.
[69] Ignacy Krasicki: Żona moda. *klp.pl* [online]. 2016 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: http://krasicki.klp.pl/a-6005-2.html.
[70] Żona modna. *Wolnelektury.pl* [online]. 2018 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/satyry-czesc-pierwsza-zona-modna.html.

aniž by to hosté zaznamenali. Rozhořčený Petr rezignuje, neboť s manželkou nesdílí nadšení pro takovýto životní styl.[71]

Projevy módy a odívání společnosti první poloviny 19. století se také významně odrazily v národním eposu *Pan Tadeusz* (1834, Pan Tadeáš), vydaném v Paříži v roce 1834, nejvýznamnějšího polského romantického básníka **Adama Mickiewicze**. Šlechtický příběh se odehrává v letech 1811–1812 a je tematicky zasazen do Litvy, autorovy rodné země.[72] V díle jsou především patrné silné francouzské vlivy, o nichž také v první části eposu dlouze hovoří podkomoří:

„*Ach, ja pamiętam czasy, kiedy do ojczyzny,*
Pierwszy raz zawitała moda francuszczyzny!
Gdy raptem paniczyki młode z cudzych krajów
Wtargnęli do nas hordą gorszą od Nogajów,
Prześladując w ojczyźnie Boga, przodków wiarę,
Prawa i obyczaje, nawet suknie stare.
Żałośnie było widzieć wyżółkłych młokosów,
Gadających przez nosy, a często bez nosów,
Opatrzonych w broszurki i w różne gazety,
Głoszących nowe wiary, prawa, toalety."[73]

Jak se Poláci nechali doslova strhnout pařížskou módou shrnuje ve dvou verších:

„*Paryż częstą mody odmianą się chlubi;*
A co Francuz wymyśli, to Polak polubi."[74]

V následující ukázce, ve které je popsán hrabě chvátající na hon, je uveden příklad dalšího cizokrajného oděvu:

„*Surdut swój angielskiego kroju, biały, długi,*
Połami na wiatr puścił; z tyłu konno sługi,
W kapeluszach jak grzybki, czarnych, lśniących, małych,
W kurtkach, w butach stryflastych, w pantalonach białych."[75]

V národním eposu je patrná retrospektiva, neboť Mickiewicz odkazuje na oděv, který nosil vůdce úspěšného povstání z roku 1794 Tadeusz Kościuszko:

---

[71] Ignacy Krasicki: Żona moda. *klp.pl* [online]. 2016 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: http://krasicki.klp.pl/a-6005-2.html.
[72] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 326.
[73] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.
[74] Tamtéž.
[75] Tamtéž.

„*Wielki człowiek! A chodził w krakowskiej sukmanie,*
To jest czamarce». «W jakiej czamarce, mospanie? —
Odparł Wilbik. — To przecież zwano taratatką».[76]
«Ale tamta z frędzlami, ta jest całkiem gładką» —
Krzyknął Mickiewicz. Zatem wszczynały się swary
O różnych taratatki kształtach i czamary.[77]“[78]

V oblibě začal být také krakovský kabátec (*krakowska sukmana chłopska*.), který rovněž nosil Tadeusz Kościuszko.[79] Zvláště po bitvě u Racławic v roce 1794 se stal jeho poznávacím znamením. Posléze byl kabátu přisuzován status národního oděvu. Političtí aktivisté, kteří také tento oděv nosili, jím dávali najevo spoluúčast v záležitostech týkajících se sedláků. Mnohem později na přelomu 19. a 20. století, vůdci lidového hnutí pobízeli sedláky, kteří přejímali elementy městského oděvu, aby na politické manifestace a jiná shromáždění oblékali tradiční lidové kroje (*strój ludowy*). Tyto oděvy měly vypovídat o jejich politickém uvědomění. Stejnou cestou se ubíraly velkopolské zemědělsko-rolnické spolky, shromažďující se na každoročních sjezdech. Sedláci, kteří se účastnili na konci století národních oslav v Haliči, se rovněž halili do hrubého soukenného kabátce. Prostřednictvím kontuše či šlechtické čamary (*czamara*) vyjadřovali představitelé šlechty národní identitu a manifestovali své politické názory.[80]

V díle *Pan Tadeáš* autor věnuje patřičnou pozornost oděvům čtrnáctileté litevské dívky jménem Zosia, jedné z hlavních hrdinek, kterou vystihuje verši:

„*Białe jej ubranie*
Wysmukłą postać tylko aż do piersi kryje,
Odsłaniając ramiona i łabędzią szyję.
W takim Litwinka tylko chodzić zwykła z rana,
W takim nigdy nie bywa od mężczyzn widziana.“[81]

Dívčina čistá, přirozená krása je v kombinaci s jednoduchostí tradičního litevského kroje oslnivá. Takto oblečená se objeví při zásnubách s Tadeuszem:[82]

---

[76] V překladu taratatka. Od čamary se odlišovala tím, že byla jen po kolena, zatímco zapínání na šňůry či zdobení bylo téměř totožné.
[77] V překladu čamara. Označovala druh pánského kabátu, připomínající kontuš dosahující délky k bokům či do poloviny stehen.
[78] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.
[79] Označuje polský sedlácký oděv z hrubé vlny. Zároveň se jedná o nejtypičtější vesnický oděv reprezentující obyvatele Krakova. V minulosti existoval v různých barvách a provedeních.
[80] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 325.
[81] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

„*Spódniczkę miała długą, białą; suknię krótką*
Z zielonego kamlotu z różową obwódką;
Gorset także zielony, różowymi wstęgi
Od łona aż do szyi sznurowany w pręgi;
Pod nim pierś jako pączek pod listkiem się tuli.
Od ramion świecą białe rękawy koszuli,
Jako skrzydła motyle do lotu wydęte,
U dłoni skarbowane i wstążką opięte.
Szyja także koszulką obciśniona wąską,
Kołnierzyk zadzierzgniony różową zawiązką.“[83]

Vnější vzhled hrdinů hraje celkově významnou roli v Mickiewiczově tvorbě, stává se tak jakýmsi signifikátorem vnitřní charakteristiky jednotlivých postav.[84] Zosiu mimo jiné přirovnává k bílé lilii, což plně koresponduje s jejím mírným temperamentem. Pravým opakem mladé dívky je její chůva Telimena, která má zosobňovat umělou krásu a milovnici francouzské módy:

„*roztacza blaski swej urody,*
I ubiór, od stóp do głów co najświeższej mody.“[85]

Telimena na sebe ráda strhává veškerou pozornost. Fascinuje muže, neboť si je vědoma své přitažlivosti. Básník o jejím vzhledu vypovídá verši:

„*Kibić miała wysmukłą, kształtną, pierś powabną,*
Suknię materyjalną, różową, jedwabną,
Gors wycięty, kołnierzyk z koronek, rękawki
Krótkie; w ręku kręciła wachlarz dla zabawki
(Bo nie było gorąco); wachlarz pozłocisty
Powiewając rozlewał deszcz iskier rzęsisty;
Głowa do włosów, włosy pozwijane w kręgi,
W pukle, i przeplatane różowymi wstęgi,
Pośród nich brylant, niby zakryty od oczu,

---

[82] Pan Tadeusz: Charakterystyka Zosi. *klp.pl* [online]. 11. 7. 2017 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7831.html.
[83] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.
[84] Pan Tadeusz: Charakterystyka Zosi. *klp.pl* [online]. 11. 7. 2017 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7831.html.
[85] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

Świecił się jako gwiazda w komety warkoczu:

Słowem, ubiór galowy.“[86]

Při detailnějším pohledu na Telimenu:

„*Około ust szczególnie widne były piegi.*

Nuż oczy Tadeusza, jako chytre szpiegi,

Odkrywszy jedną zdradę, poczną w kolej zwiedzać

Resztę wdzięków i wszędzie jakiś fałsz wyśledzać:

Dwóch zębów brakuje w ustach; na czole, na skroni

Zmarszczki; tysiąc zmarszczków pod brodą się chroni.“[87]

Tadeusz odkrývá její falešnou vyumělkovanou krásu. Všímá si Telimeniných špatných vlastností. Její charakter vystihuje panovačnost, závist a tendence všechno zveličovat. Nicméně i přes tyto negativa je známá svou dobrosrdečností.[88]

Kontrast je patrný také u dvou mužských hrdinů. Zatímco soudce je hrdý zeman, výtečný hospodář a patriot, hraběte okouzluje vše moderní, cizí a světové, jak bylo zmíněno výše.[89] V následující ukázce se soudce chystá uložit ke spánku a těsně předtím:

„*Woźny pas mu odwiązał, pas słucki,*[90] *pas lity,*

Przy którym świecą gęste kutasy jak kity,

Z jednej strony złotogłów w purpurowe kwiaty,

Na wywrót jedwab czarny posrebrzany w kraty;

Pas taki można równie kłaść na strony obie,

Złotą na dzień galowy, a czarną w żałobie.“[91]

Koncem 18. století, ještě za vlády krále Stanisława Augusta Poniatowského, byl pro šlechtu zaveden jednotný sváteční oděv. Barvy některých jeho částí, například županu, se však v jednotlivých vojvodstvích lišily. V takovémto oděvu je vylíčen v následující ukázce podkomoří:[92]

„*żupan złotem szyty,*

---

[86] Tamtéž.

[87] Tamtéž.

[88] Pan Tadeusz: Charakterystyka Telimeny. *klp.pl* [online]. 2017 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7833.html.

[89] Pan Tadeusz: Charakterystyka porównawcza Hrabiego i Sędziego. *klp.pl* [online]. 2017 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7835.html.

[90] V překladu slucký pás, jednalo se o dlouhý pás, který tvořil neodmyslitelnou součást šlechtického oděvu. Hedvábné sváteční pásy bývaly prošívané zlatými či stříbrnými nitěmi.

[91] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

[92] MICKIEWICZ, Adam. *Pan Tadeáš, čili Poslední nájezd na Litvě: šlechtický příběh z r. 1811 a 1812 ve 12 zpěvech*. Vyd. 2. Praha: Odeon, 1969, s. 350.

Kontusz grodeturowy z frędzlą i pas lity,

Przy którym karabela z głownią jaszczurową;

Na szyi świecił wielką szpilką brylantową;

Konfederatka biała, a na niej pęk gruby

Drogich piórek, były to białych czapel czuby

(Na fest kładzie się tylko kitka tak bogata,

Której każde pióreczko kosztuje dukata).“[93]

Umělecký a životní styl biedermeier[94] panující převážně v letech 1815–1848, se kterým se mimo jiné setkáváme v *Panu Tadeáši*, se nejvýznamněji promítl v oblasti užitého umění. Bydlet v činžovním domě, rozděleném na menší místnosti či ve vilkách s valbovými střechami a mansardami, obvykle spojenými se zahradou, se pro mnohé stalo téměř nutností.[95] V eposu bychom se setkali s venkovským stavením nesoucím prvky tohoto stylu, které zároveň splňuje představu o typickém venkovském sídle polské šlechty:

„*Na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju,*

Stał dwór szlachecki, z drzewa, lecz podmurowany;

Świeciły się z daleka pobielane ściany,

Tym bielsze, że odbite od ciemnej zieleni

Topoli, co go bronią od wiatrów jesieni.

Dom mieszkalny niewielki, lecz zewsząd chędogi.“[96]

Vinná réva, břízy, svlačce, květináče v oknech nebo zahrady plné fial a rýtu byly ozdobami pro mnohé domácnosti.[97]

„*A na oknach donice z pachnącymi ziołki,*

Geranium, lewkonija, astry i fijołki.“[98]

---

[93] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

[94] Název vznikl spojením příjmení německých filistrů Biedermanna a Bummelmeiera a poprvé ho použil Josef Victor von Scheffel v roce 1848 v německém časopise *Fliegende Blätter*. Jednalo se o ekvivalent francouzského stylu krále Ludvíka Filipa.

[95] Srovnej BANACH, Ela a Andrzej BANACH. *Słownik mody*, cit. d., s. 28; Biedermeier. *Arts Lexikon* [online]. 9. 1. 2014 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Biedermeier.

[96] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

[97] BANACH, Andrzej. *O modzie XIX wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957, s. 249.

[98] Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

Ve vybavení převládal jednoduchý světlý nábytek z přírodních materiálů o jehož výběru si rozhodovali samotní majitelé, nanejvýše s přispěním čalouníka. Pohodlnost a užitečnost dominovala nad dřívější honosností. Jako dekorace sloužily nejrůznější sentimentální předměty, které byly zpravidla umístěny v prosklených vitrínách. V Polsku se navíc výrazně prosadil kult vystavování předmětů spojených s národní minulostí.[99]

Specifický styl se odrazil v dámské a pánské módě. U dámských šatů převládaly korzetové šaty s širokou krinolínou (*sukienka gorsetowa z krynoliną*) zdůrazňující štíhlý pas a poprsí. Výstřih ve tvaru srdce odhaloval krk a ramena. Nedílnou součástí oděvu byly rukavičky (*rękawiczki*). Dámy na vycházky nosily obrovské klobouky zdobené stuhami a květinami. Šaty v podobném duchu nosila v eposu výše zmíněná chůva Telimena. Se vzorem drobných kvítků a proužků bychom se setkali jak v dezénech látek pro výrobu šatů, tak i u nábytku a dekorací: „*Tace ogromne, w kwiaty ślicznie malowane.*“ Muži shodně s tímto stylem volili modrý frak (*niebieski frak*) nebo kabát (*surdut*), vestu zdobenou drobnými květy (*kamizelka w drobne kwiaty*) a dlouhé béžové kalhoty (*piaskowe spodnie*). Jako doplněk sloužil vysoký úzký cylindr (*cylinder*).[100]

Bouřlivé období kolem roku 1830 panovalo nejenom v Kongresovém Polsku, respektive Polském království. Paříží rovněž otřásaly politické, umělecké a mravnostní revoluce. Nové literární proudy, kupříkladu orientalismus, se významně promítly do módy, a to především dámské. Mužským vzorem se stává anglický dandy, v čele s Georgem Bryanem Brummellem, upřednostňující intenzivně černou barvu, propracovaný střih a nedbalou eleganci. Za prvního polského dandyho bývá považován romantický básník a dramatik **Juliusz Słowacki**. Sám to ostatně potvrdil v dopise, který napsal v emigraci v Paříži 7. března 1832 své matce:[101] „*Otóż teraz z rana jestem literatem – poprawiam korekty, piszę, przepisuję, a wieczorem od godziny pół do dziesiątej staję się un Dandy, angielski petit-maître*[102] *– i przyznam się Wam, że to lubię; staram się, żeby nikt wieczorem nie odgadł, czym ja jestem z rana – a z rana, żeby nic mi z wieczornej fatuité nie zostało.*“[103]

---

[99] BANACH, Andrzej. *O modzie XIX wieku*, cit. d., s. 246.
[100] BANACH, Ela a Andrzej BANACH. *Słownik mody*, cit. d., s. 28–29.
[101] JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 17–18.
[102] Francouzské označení pro člověka zajímajícího se o módu, elegána nebo také hejska.
[103] JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna*, cit. d., s. 104. Cit. podle SŁOWACKI, Juliusz. *Listy do matki*. Zprac. Zofia Krzyżanowska. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1959, s. 52.

Smuteční barvu v Polsku volili největší módní znalci, a to zejména pro večerní události.[104] Rok 1831 byl pak v důsledku neúspěšného listopadového povstání považován za mezník počátku masové emigrace účastníků povstání, a to v drtivé většině právě do Francie.[105] Paříž tak byla vnímána za hlavní město módy pro oba národy.[106]

Národní oděv v podobě kontuše nebo krakovského soukenného kabátce měl významný propagandistický význam nejenom pro samotné Poláky. Ludwig Mierosławski během Revoluce v roce 1848 vyjadřoval národním oděvem v ulicích Berlína oddanost Polsku.[107]

V Itálii v roce 1848 vznikly Polské legie a Adam Mickiewicz pro ně kromě tzv. *Składu zasad* navrhl uniformu sestávající z červené konfederátky[108] (*czerwona konfederatka*), rovněž zvané jako čtverhranná čepice (*rogatywka*), tmavě modré čamary s červeným límcem a vyšitým bílým křížem na prsou, hodnostním označením (*dystynkcja*) a stříbrnými knoflíčky (*srebrny guziczek*). Odtud se také vzalo pro polské legionáře označení *polští křižáci* (viz obrázek 3 v Příloze). V Kongresovém Polsku bylo nošení čamary považováno za znak odboje.[109] V letech předcházejících lednovému povstání byl v ruském záboru vydán zákaz nošení povstaleckých oděvů (*ubiór buntowniczy*). Týkalo se to všeho šatstva, které mohlo sloužit jako jistého druhu politický manifest. Muži například po vzoru Garibaldovců nosili kožené opasky (*skórzany pasek*), kterými si přepásávali blůzy (*bluza*), po zákazu je však všemožně nahrazovaly. Národní oděv se do módy vrátil i v dalších záborech, kde se v patriotických kruzích stal jakousi uniformou, pro niž byla nepostradatelná čtverhranná čepice. Ženy pak při zvláštních příležitostech opětovně nosily šaty ušité podle šlechtického kontuše.[110]

Po lednovém povstání se dámské šaty sjednotily. Dámy se halily do černé barvy a jediným ozdobným prvkem byl černý řetěz (*łańcuch czarny*), brož z lávy (*broszka z lawy*) se znaky mučednictví a velké množství černých křížů s trnovou korunou (*krzyże spore, czarne z cierniową koroną*). Těmito šaty vyjadřovaly účast v národním smutku

[104] JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna*, cit. d., s. 17–18.
[105] FRIEDL, Jiří, Tomasz JUREK, Miloš ŘEZNÍK a Martin WIHODA. *Dějiny Polska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 378.
[106] JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna*, cit. d., s. 17.
[107] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 326.
[108] Konfederátka se mimo jiné několikrát objevila v díle *Pan Tadeáš*.
[109] JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna*, cit. d., s. 24.
[110] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 326.

(*żałoba polska*) (viz obrázek 4 v Příloze). Ženy, které takovýto krok neučinily, byly často ve společnosti odsuzovány a napadány.[111]

Dalším autorem v jehož dílech se výrazněji objevuje motiv módy a odívání je představitel polského pozitivismu a realismu **Bolesław Prus**. Nejprve se zaměřím na jeho povídku *Kamizelka* (1882, Vesta). Vypravěč se na začátku probírá obsahem své zásuvky, v níž nachází starou vestu, kterou popisuje následovně: „*Oto ona. Przód spłowiały, a tył przetarty. Dużo plam, brak guzików, na brzegu dziurka, wypalona zapewne papierosem. Ale najciekawsze w niej są ściągacze. Ten, na którym znajduje się sprzączka, jest skrócony i przyszyty do kamizelki wcale nie po krawiecku, a ten drugi, prawie na całej długości, jest pokłuty zębami sprzączki.*“[112]

Příběh vypravěče s nešťastným osudem mladého manželského páru spojuje právě motiv vesty. Ta se zde rovněž stává symbolem síly lidské lásky. Vesta je důvěrníkem tajemství i svědkem nemocného člověka.[113]

Druhé a zároveň nejvýznamnější Prusovo dílo z období pozitivismu, ve kterém móda a odívání zastává významnou roli je panoramatický společenský román *Lalka* (1887–1889, Loutka). Děj se odehrává ve Varšavě, místy v Paříži a Zasławi, v letech 1878–1879. Z pohledu historie odívání se jednalo o období mezi Druhým císařstvím Napoleona III. a secesí. Dominovala tehdy dámská móda, ženy nosily zejména dva typy modelů. Šaty s turnýrou[114] (*suknia z turniurą*) a šaty princesového střihu[115] (*suknia princeska*). Důležitým prvkem byl šněrovací korzet (*sznurowany gorset*). Pánské oděvy byly velmi konzervativní a nepodléhaly tolik změnám, jako tomu bylo v případě císařského kabátu (*tużurek*), večerního či návštěvního kabátu a pláště (*palto*). Změně podléhaly v převážné míře doplňky jako manžetové knoflíčky (*spinka do mankietu*), pečetní prsteny (*sygnet*), límečky (*kołnierzyk*), klopy, klobouky nebo cylindry. Nedílnou součástí módního vzhledu byl účes (*fryzura*). Pánové nosili krátce střižené lesklé vlasy s pěšinkou uprostřed, sčesané dozadu nebo do stran. Pro dodání mladistvého vzhledu si nechávali barvit vlasy. V době publikování románu se oděvy čtenářů a hrdinů výrazně

---

[111] Tamtéž.
[112] Kamizelka. *Wolnelektury.pl* [online]. 14. 1. 2018 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/kamizelka.html#.
[113] Kamizelka. *klp.pl* [online]. 24. 7. 2017 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://kamizelka.klp.pl/a-6422.html.
[114] Turnýře (z francouzského výrazu *tournure*) odpovídá český ekvivalent honzík. Jedná se o samostatný kus spodního prádla, zpravidla zhotovený z žíněné konstrukce, vyplněné peřím a připevněné k tělu tkalouny.
[115] Šaty vcelku s vertikálními švy, které nebyly přestřižené v pase, zdůrazňovaly linii a přiléhaly v oblasti dekoltu. Poprvé se objevily ve 40. letech 19. století, avšak společensky přijaty byly až v 70. letech 19. století.

nelišily. Dnešní čtenář si tak docela přesně vybaví dobové oděvy i účel pro který byly stvořeny.[116]

Móda a odívání konce 19. století se ustavičně podřizovaly konvencím. Tón v prvé řadě udávala Francie, respektive Paříž. Etiketa byla kamenem úrazu u Stanisława Wokulského, ve své podstatě romantického hlavního hrdiny, který si v některých situacích nebyl jistý jaké šatstvo zvolit pro danou příležitost. V následujícím fragmentu zvažuje co si obléci, aby si získal uznání a nepůsobil směšně:[117]„*frak czy surdut? Jeżeli włożę frak, wyjdę na eleganta pilnującego się przepisów, które mnie w rezultacie nic nie obchodzą. A jeżeli włożę surdut, mogę Łęckich obrazić.*“[118] Wokulski si chtěl vydobýt pozici v aristokratických kruzích a okouzlit Izabelu Łęckou. To se mu nedařilo, neboť i přes četné snahy nepůsobit komicky jím byl Tomasz Łęcki, otec Izabely, pobouřen. Jednalo se zejména o jeho bílý cylindr. Łęcki se domníval, že takovýto doplněk je určen pouze pro hlavu aristokrata:[119] „*Wokulski jest to parweniusz, który za prawo noszenia białego cylindra powinien by mu płacić przynajmniej pięćdziesiąt procent od wypożyczonego kapitału.*“[120] S etiketou rovněž bojoval starý mládenec a přítel Wokulského Ignacy Rzecki, který se na koncert Rossého dostavil v zastaralých šatech a byl všem pro smích.[121]

Největším kapitálem žen byla krása. Ta byla neodmyslitelně spjata s módou a často se jí podřizovala. V *Loutce* se čtenář dozvídá o první ženě Wokulského Małgorzatě, která zaplatila životem za svou touhu po kráse:[122]„*wytarła się bielidłem pewnego wieczoru tak starannie od stóp do głów, że tej samej nocy wezwani na pomoc lekarze już nie mogli jej odratować.*“[123] Módní dámské oděvy, jejich rozmanitost i účel pro jaký byly stvořeny lze spatřit v úryvku, kdy si aristokratka Izabela Łęcka:[124]„*bierze*

---

[116] KLEMM, Waldemar. „Panna Leokadia widzi cały garnitur“: o ubraniach w „Lalce“ Bolesława Prusa. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej* 88/4, 1997, s. 53–74.
[117] BĄBEL, Agnieszka a Alina KOWALCZYKOWA. *Leksykon „Lalki”*. Warszawa: Instytut Badań Literackich, 2011, s. 87–88.
[118] Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.
[119] BĄBEL, Agnieszka a Alina KOWALCZYKOWA. *Leksykon „Lalki"*, cit. d., s. 88.
[120] Tamtéž.
[121] Moda. *Nowa panorama literatury polskiej* [online]. 25. 12. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://nplp.pl/artykul/moda/.
[122] BĄBEL, Agnieszka a Alina KOWALCZYKOWA. *Leksykon „Lalki"*, cit. d., s. 88.
[123] Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.
[124] KLEMM, Waldemar. „Panna Leokadia widzi cały garnitur“: o ubraniach w „Lalce“ Bolesława Prusa, cit. d., s. 53–74.

»Le Moniteur de la Mode«[125] *i zaczyna go przeglądać z największą uwagą. Oto jest toaleta obiadowa; oto ubiory wiosenne dla panienek, panien, mężatek, młodych mężatek i ich matek! oto suknie wizytowe, ceremonialne, spacerowe; sześć nowych form kapeluszy*."[126]

S módou a životem na vysoké noze byly spjaty vysoké náklady na nejrozmanitější šaty, vesty či dámské svrchníky (*salopa*), které měly často za následek zadlužení nebo dokonce bankrot celé rodiny. Jako v případě Izabely, která se toužila oblékat podle poslední francouzské módy i přes finanční problémy. Své módní kreace pak prezentovala na různých společenských akcích, procházkách, vyjížďkách, kde se setkávala s lidmi ze stejné společenské vrstvy.[127]

V románu jsou také zobrazeny šaty s turnýrou. Viditelné jsou zejména ve způsobu jakým hrdinky seděly. Prus o Izabele Łęcké píše:[128] „*Siedziała na fotelu, z nieporównanym wdziękiem pochylona w jego stronę*", autor nevynechává také další postavu paní Wąsowskou, která sbírá: „*w fałdy swoją pąsową suknię, która rozesłała się na połowie ławki*."[129]

Největší pozornost je, co se týče popisů oděvů, věnována Izabele Łęcké, Stanisławovi Wokulskému a Ignacymu Rzeckému. Kriticky se Prus vyjádřil o panující módě v *Kronikách*, kde vyjadřuje nesouhlas s přemírou všemožných dekorací:[130] „*Nie myślę dotykać wszystkich stron szczęśliwie panującej mody, która za pomocą ogonów, fałdów, frędzli i tym podobnych dodatków robi z kobiet – ruchome wystawy tapicerskie.*"[131]

Bolesława Pruse fascinovaly barvy, znatelné je to i v *Loutce* v popisech oděvů. Největší zastoupení má bílá, černá a různé odstíny modré. Významnou roli zastává také červená a žlutá. Prostřednictvím Budrewiczowy práce *„Lalka": konteksty stylu* víme, že Prus přiřazoval k jednotlivým barvám různé duševní sklony: „*Myśl symbolizowała*

---

[125] Jednalo se o pařížský magazín, který od roku 1860 spolupracoval s periodikem *The Englishwoman´s Domestic Magazine* při publikování barevných listů pařížské módy s poutavými popisy.
[126] Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.
[127] Moda. *Nowa panorama literatury polskiej* [online]. 25. 12. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://nplp.pl/artykul/moda/.
[128] KLEMM, Waldemar. „Panna Leokadia widzi cały garnitur": o ubraniach w „Lalce" Bolesława Prusa, cit. d., s. 53–74.
[129] Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.
[130] KLEMM, Waldemar. „Panna Leokadia widzi cały garnitur": o ubraniach w „Lalce" Bolesława Prusa, cit. d., s. 53–74.
[131] Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.

barwa niebieska, uczucie — czerwona, wolę — żółta. W rozszerzonej wersji tej palety kolor niebieski to »myślenie oderwane«, żółty — »praca mechaniczna«, czerwony — »wrażliwość, uczuciowość czysta«, zielony — »praca praktyczna, celowa«, fioletowy — »artyzm«, pomarańczowy — »agitacja, ruchliwość«.“[132] Patrné je to zejména u popisu baronky Krzeszowské, pro kterou Prus užívá hned několik barev a s nimiž se pojí negativní asociace:[133] „*Zdawało się, że jest bledsza, żółciejsza i jeszcze czarniej ubrana niż wczoraj*.“[134]

Z pohledu současné polské literatury se móda a odívání částečně promítly v tvorbě představitelky polské školy reportáže **Hanny Krall**, která do sbírky *Na wschód od Arbatu* (1972, Na východ od Arbatu) zařadila reportáž *Kobiety w kolorze lila*. V ní se věnovala sovětským ženám, které by si dvacet let po válce přály žít obyčejný, klidný život. Začíná slovy: „*Kobiety radzieckie są tęgie, wesołe i noszą garsonki z dżerseju, najchętniej w kolorze lila. Kobiety radzieckie wiedzą już, że trzeba schudnąć, ale nie mają warzyw pod dostatkiem. Wiedzą także, że w sukni wygląda się szczupłej, ale mało jest dobrych sukienek w sklepach.*“[135] První významný počin v Sovětském svazu spojený s prezentováním módy, popisuje Krall následovně: „*Na Światowej Wystawie Odzieży, pierwszej w ZSRR, ustawiały się w trzykilometrowej kolejce (kolejka już w metrze się formowała, na stacji Sokolniki) i w ciszy, z ogromnym skupieniem i powagą oglądały, dotykały, szkicowały modele Diora i Chanel*.“ Ironicky namítá, že kolekce takovýchto věhlasných jmen sovětské ženy srovnávaly s tamější kolekcí. Nekladly si však otázku, proč takové oděvy nevidí v obchodech Nového Arbatu. Na konto žen autorka dále zdůrazňuje, že v minulosti byly zaneprázdněny těžkou prací, chudobou a strastmi války a z toho důvodu: „*nigdy nie miały głowy do takich rzeczy jak moda i strój.*“[136] Reportáž zakončuje smířlivě: „*Za wszystko, co przeszły, czego nie mogły przeżyć, czego nie zdążyły mieć – należą im się wszelkie lakierki świata i wszystkie kostiumki »dżersi«, nawet w kolorze liliowym*.“[137] Přičemž v přeneseném významu, mohou lakýrky symbolizovat ženskost či právo na štěstí.

---

[132] BUDREWICZ, Tadeusz. *„Lalka“: konteksty stylu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1990, s. 55–56.
[133] Krzeszowska, Baronowa. *Nowa panorama literatury polskiej* [online]. 23. 1. 2018 [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: http://nplp.pl/artykul/krzeszowska-baronowa/.
[134] Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.
[135] KRALL, Hanna. *Na wschód od Arbatu*. Warszawa: Iskry, 1972, s. 78.
[136] Tamtéž, s. 102.
[137] Tamtéž, s. 103.

Tuto tematiku najdeme také u výrazné představitelky nejnovější polské literatury **Doroty Masłowské**, neboť ta v sarkastickém románu *Kochanie zabiłam nasze koty* (2012, Zabila jsem naše kočky, drahá) reflektovala odvrácenou tvář dnešního světa na jedno použití. Příběh zasadila do amerického velkoměsta a hlavními hrdinkami jsou dvě svobodné ženy před třicítkou, které tráví svůj volný čas nakupováním, sledováním nejnovějších trendů, televizních seriálů, bláznivými úvahami nad životem nebo čtením časopisu *Yogalife*. Následující ukázka zrcadlí tzv. *fast fashion*, která se stala doménou 21. století: „*Oglądały maty w sieci Yogamart, a potem wymarzone kalosze Jo, na które kasę notorycznie przepuszczała, by koniec końców zamknąć się w przymierzalni dla niepełnosprawnych w H´n´Mie, do której można wejść w dwie osoby i całymi kwadransami piszczeć, szeptać i mierzyć te obłędne jednorazowe sweterki z błyszczącą nitką, które po jednym praniu zamieniają się w zestaw bardzo długich, nadal błyszczących rękawów, którymi świetnie można się potem obwijać dookoła albo używać ich jako skakanki czy też holu do samochodu, czy też...*“[138] Autorka se v tomto díle vysmívá zažitým stereotypům a všemožným pravidlům, které naší společnosti diktují různí samozvaní odborníci, módní firmy, nadnárodní korporace nebo média.

[138] MASŁOWSKA, Dorota. *Kochanie, zabiłam nasze koty*. Warszawa: Noir sur Blanc, 2012, s. 19.

3. LEOPOLD TYRMAND

3.1. Biografie

Leopold Tyrmand, narozený roku 1920 ve Varšavě, je považován za významného prozaika, publicistu a hudebního kritika. Jeho otec Mieczysław byl majitelem velkoobchodu s kůží a pocházel z židovské rodiny. Matka Maryla byla ženou v domácnosti a náboženství nepřikládala přílišný význam, neboť vyrostla v rodině asimilovaných měšťanů. Rodina Tyrmandů bydlela před druhou světovou válkou v elegantním dvouřadovém domě v ulici Trębacka 5 kousek od slavné ulice Krakovskie Przedmieście.[139]

Tyrmand navštěvoval renomované varšavské gymnázium Jana Kreczmara, kam docházely polské i židovské děti. Byl sportovně nadaný a vedlo se mu v humanitních předmětech. Po maturitě, díky stipendiu z francouzské ambasády, započal studium architektury na Akademii výtvarných umění v Paříži, kde však finančně strádal. Zde také objevil svou novou vášeň – jazz.[140] O několik let později si do svého deníku (*Dziennik 1954*; dále jen deník) zaznamenal: „*Wiosna 1939, Paryż, koszykówka. Hot Club de France, architektura, pierwsze filmy Jean-Louis Barraulta, pływalnia w Cite Universitaire, tor wyścigowy w Saint-Cloud, koncert Duke΄a Ellingtona w Pallais Chaillot, dziewczęta, przyjaciele – Gary Gray i Michel Le Goaer – atelier pana Chappey przy Rue Saint-Sulpice, ulicy muszkieterów, Beaux-Arts, konkurs przyjęcia, Paryż, Paryż, Paryż.*“[141]

Přestože byl menšího vzrůstu, hrál basketbal, který byl v tehdejší době pokládán za neodmyslitelnou součást studentského a kulturního života Francie. Po necelém roce studia opustil, nicméně tamější život mu natolik učaroval, že se později promítl do jeho tvorby.[142]

V létě roku 1939 se vrátil zpět do Varšavy a po začátku druhé světové války se uchýlil do polského města Włodawa.[143] V deníku uvádí, jak si obstaral první peníze:

---

[139] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*. Warszawa: Wydawnictwo MG, 2016, s. 37–42.
[140] Tamtéž, s. 65–67.
[141] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*. Warszawa: Res Publica, 1989, s. 231.
[142] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 70–72.
[143] Tamtéž, s. 80.

„pierwszym znaczącym zarobkiem okazało się honorarium za przeprowadzenie kobiety z dzieckiem i pakunkami ciemną nocą przez rzekę Bug, na linii Włodawa – Luboml, czyli od hitlerowców do bolszewików“.[144] Střídavě přebýval ve Lvově a nakonec zakotvil ve Vilniusu.[145] V následujícím úryvku Tyrmand vyjmenovává činnosti, které od svých devatenácti let střídavě vykonával: *„Byłem kolejno: guwernerem, uchodźcą, robotnikiem rolnym, instruktorem sportowym, spekulantem, urzędnikiem pocztowym, konspiratorem, pośrednikiem w handlu samochodami, policjantem, robotnikiem kolejowym, urzędowym tłumaczem z języków obcych, handlarzem środkami nasennymi, windziarzem, bibliotekarzem, kelnerem, pokerzystą, portierem hotelowym, specjalistą od centralnego ogrzewania, robotnikiem portowym, marynarzem, stewardem, więźniem politycznym, magazynierem, biuralistą, funkcjonariuszem Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, korespondentem wojennym, dyplomatą dziennikarzem, radcą Ministerstwa Przemysłu Lekkiego, literatem, przedstawicielem katolickiego tygodnika.*“[146]

Z Vilniusu plánoval utéct do Japonska či Anglie, avšak v dubnu 1941 ho zatkla NKVD, přičemž oděn byl elegantně jako obvykle, na hlavě měl hnědý klobouk v americkém stylu.[147] Následoval jeden a půl měsíce trvající pobyt ve věznici Lukiškės a rozsudek k osmiletému vězení za údajnou spolupráci s polským podzemím. Z transportu směřujícího na východ SSSR se mu však podařilo utéct. Díky zfalšovaným dokumentům zůstal ve Vilniusu. Paradoxně se i přes svůj židovský původ vydal za prací do Německa. Tam pracoval jako překladatel a přivydělával si i jako kreslíř. V Německu v letech 1942–1944 střídavě pobýval v Mohuči, Wiesbadenu a Frankfurtu nad Mohanem. Ve Vídni pak také pracoval jako zametač a čistič bot. V roce 1944 se na německé lodi plavící se ze Štětína do Norska nechal zaměstnat jako stevard pod vidinou úniku do neutrálního Švédska.[148] V norském městě Stavanger byl však zatčen a poslední měsíce války strávil v koncentračním táboře Grini.

Po skončení války pracoval v Mezinárodním červeném kříži v Norsku, dále jako hlavní korespondent v tiskové agentuře Polpress i jako pracovník polské ambasády

---

144 TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 379.

145 WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 80–81.

146 TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 379.

147 WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 95–99.

148 URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*. Warszawa: Iskry, 2012, s. 265–266.

v Kodani.[149] V roce 1946 „*gdy wróciłem do Polski, pierwsza praca, jaką dostałem, była w Agencji Prasowo-Informacyjnej API, należącej do »Czytelnika«, koncernu prasowo-wydawniczego.*“[150]

Následujícího roku započal práci pro kulturně-společenský časopis *Przekrój*. Společně s Wojciechem Brzozowským v roce 1947 založil první *Jazz Club* v poválečném Polsku. Koncerty a jam session pořádali až do roku 1949. V roce 1950 „*wyrzucono mnie błyskawicznie z »Przekroju« i ze Związku Dziennikarzy, o czym długo opowiadano,*“[151] avšak dočasně získal práci v *Tygodniku Powszechném*.[152] Necelý rok poté se živil doučováním a příležitostnými pracemi pod cizím jménem.

V roce 1955 uspořádal jazzové koncerty *Jam Session nr 1, Studio´55, Seans z powidłami* či *Zimno i gorąco*. Toho roku také uzavírá sňatek s Małgorzatou Rublównou, studentkou varšavské Akademie výtvarných umění. Manželství jim vydrželo tři roky. O rok později spoluorganizoval politicky a kulturně významný První celostátní jazzový festival (*I Ogólnopolski Festiwal Jazzowy*) v Sopotech. V roce 1958 ve Varšavě zahájil *Jazz Jamboree,*[153] následující rok se podruhé oženil s novinářkou a módní návrhářkou Barbarou Hoffovou.[154]

V roce 1964 Tyrmand obdržel povolení k vycestování do zahraničí a o rok později tak skutečně učinil, přičemž s sebou odvezl i koncept deníku a rukopis románu *Siedmiu dalekich rejsów.* Novou kapitolu svého života zahájil v New Yorku za finanční podpory Ministerstva zahraničních věcí USA a rozvodem s Barbarou Hoffovou. V roce 1968 se prostřednictvím deníku *The New York Times* zřekl polského občanství a o pět let později získal americkou státní příslušnost. Potřetí se oženil se studentkou hispanistiky Mary Ellen Foxovou.[155]

V roce 1976 se přestěhoval na západní pobřeží USA. Manželům se o pár let později narodila dvojčata Rebecca a Matthew, která se v současností starají o otcův literární

---

[149] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 159.
[150] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 372.
[151] Tamtéž, s. 350.
[152] Činnost polského katolického týdeníku byla dočasně ukončena v roce 1953, neboť redakce odmítla zveřenit Stalinův nekrolog.
[153] URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*, cit. d., s. 266–269.
[154] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 299–300.
[155] Tamtéž, s. 387.

odkaz. Dne 19. března 1985 Leopold Tyrmand zemřel na infarkt. Pochován je na hřbitově Wellwood v Pinelawn na ostrově Long Island.[156] V roce 1992 vznikl o Tyrmandovi dokumetární film s názvem *Zły* režiséra Jerzyho Sztwiertni.[157]

---

[156] URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*, cit. d., s. 269–272.
[157] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 232.

3.2. Tvorba

Svou první práci získal Tyrmand během studií ve Francii, kde se živil jako korespondent časopisu *Sport Polski*.[158] V roce 1940 po okupaci Litvy Rudou armádou začal působit jako redaktor a publicista v listu *Prawda Komsomolska*,[159] což mu bylo později vyčítáno. Svá první literární díla začal psát za pobytu v Německu. V roce 1946 byla v časopise *Przekrój* publikována jeho povídka *Niedziela w Stavanger*. O rok později v tomto magazínu začal působit soustavně a vedl zde sloupek *Leopold o sporcie* a také se angažoval v sloupku *Otyli żyją krócej*. Za jeho debut lze považovat povídku *Kajaluk* otištěnou v *Tygodniku Powszechném*.[160]

V roce 1957 *Kurier Polski* začal na pokračování publikovat román *Wędrówki i myśli porucznika Stukułki*. Nakladatelství Czytelnik vydalo v tom samém roce sbírku povídek *Gorzki smak czekolady Lucullus* a Państwowy Instytut Wydawniczy pak monografii *U brzegów Jazzu*, jenž byla v Polsku považována za vůbec první dílo zasvěcené jazzu. V roce 1959 byl v Londýně publikován román *Siedem dalekich rejsów*. O dva roky později měsíčník *Dialog* uveřejnil Tyrmandův umělecký text *Polacy, czyli pakamera* a také vyšel v nakladatelství Wydawnictwo Literackie román *Filip*, který byl tehdejšími kritiky považován za nejlepší Tyrmandův román.[161]

V roce 1963 vzniklo na motivy románu *Siedem dalekich rejsów* filmové drama *Naprawdę wczoraj* v režii Jana Rybkowského, k němuž Tyrmand napsal scénář. Posléze zmizel z filmových pláten kvůli cenzuře. O rok později ve varšavském týdeníku *Kultura* vyšla část románu *Życie towarzyskie i uczuciowe*, který v polské společnosti vyvolal skandál a stal se jedním z důvodů autorovy emigrace do Spojených států.[162]

V USA navázal kontakty s redaktorkou týdeníku *Time*, která editovala jeho první anglické texty. O rok později Tyrmandovi v prestižním americkém týdeníku *The New Yorker* začaly vycházet články a v Paříži spatřil světlo světa kompletní román *Życie towarzyskie i uczuciowe*. V *The New Yorker* vyšly *Zapiski dyletanta* a také dále přispíval do deníku *The New York Times* a týdeníku *Reporter*. Do roku 1970 spolupracoval s pařížskou *Kulturou* a do roku 1981 s londýnskými *Wiadomościami*.

---

[158] Periodikum vydávané v Polsku v letech 1937–1939.
[159] Orgán Komunistického svazu mládeže Litvy.
[160] URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*, cit. d., s. 266.
[161] Tamtéž, s. 268–269.
[162] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 325–326.

V americkém tisku se *Zapiski dyletanta* setkaly víceméně s pozitivním přijetím, kritice čelily pouze v týdeníku *Newsweek* a polském tisku. Se zápornými recenzemi se setkal i o rok později, kdy mu v New Yorku vyšlo dílo *The Rosa Luxemburg Contraceptives Cooperative,* v Londýně pak bylo publikováno s názvem *Cywilizacja komunizmu*. V roce 1975 vyšel Tyrmandův román *Siedmiu dalekich rejsów* a ještě předtím příručka *Tu w Ameryce, czyli dobre rady dla Polaków*. V letech 1976–1977 se stal viceprezidentem *The Rockford College Conservative Institute* a zahájil činnost konzervativního dvouměsíčníku *The Chronicles of Culture*.[163]

V roce 1980 americký mezinárodní deník *The Wall Street Journal* uveřejnil Tyrmandův komentář *Gdańsk Workers´Victory a What´s Happening in Poland?* Archiv Leopolda Tyrmanda je uchováván na Stanfordské univerzitě nedaleko Palo Alto v Kalifornii. V českém překladu nebylo dosud žádné z jeho děl publikováno.[164]

3.3. Odraz módy v životě Leopolda Tyrmanda

„*Ubranie to samopoczucie, dlatego ważna jest nie moda, lecz elegancja, zaś, co jest elegancją, zależy od tylu czynników w człowieku i wokół człowieka, że pożytecznie jest się nad tym od czasu do czasu zastanowić. Ja lubię w ubiorze wąskość formy, gatunek, kolor; lubię tweedy i wełny, swetry i krawaty. Lubię barwy, określane przez plastyków jako* »*złamane*«*: szaroniebieskość, beże i brązy, płową brunatność, butelkową zieleń*."[165]

Leopold Tyrmand (viz obrázek 13 v Příloze) byl ve společnosti známý svým pozitivním vztahem k módě a odívání, v mnoha publikacích, proto bývá označován za krále polské zlaté mládeže (*król bikiniarzy*[166]) nebo playboye v červených ponožkách (*playboy w czerwonych skarpetkach*). V deníku o sobě sebeironicky poznamenal: „*pajac w kolorowych skarpetkach, bełkoczący jakieś idiotyzmy o jazzie*."[167]

Celá záležitost se začala odvíjet v Paříži, kde se poprvé setkal se subkulturou *zazou*, francouzskou odnoží amerických *zooties*. Tam také vzrostl jeho zájem o módu a detaily

---

[163] URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*, cit. d., s. 270–272.
[164] Tamtéž, s. 272.
[165] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 376.
[166] V polském kontextu byl termín *bikinarz* poprvé zaznamenán v roce 1956 Witoldem Doroszewským v *Słowniku języka polského*. Karel Oliva v *Polsko-českém slovníku* uvádí v českém jazyce ekvivalent zlatá mládež, hovorově pásek. Ve své práci budu proto používat označení *zlatá mládež*.
[167] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 139.

každodenního života. Začal si tak postupně budovat vlastní, osobitý styl oblékání:[168] Jak často vzpomínali jeho přátelé a známí, jeho charakteristickým znakem byly výše zmíněné barevné ponožky (*kolorowe skarpety*). Agnieszka Osiecka jim dokonce věnovala v díle *Szpetni czterdziestoletni* (1985) celou kapitolu s názvem *Czerwone skarpetki Tyrmanda*, v níž uvedla: „*Cały świat mógł sobie nosić skarpetki, jakie chciał, ale czerwone czy pasiaste skarpetki Tyrmanda nie były po prostu skarpetkami. Były wyzwaniem i apelem, były niejako kartą praw człowieka i obywatela, były demonstracją. Skarpetki te upominały się o prawo człowieka do odmienności, do inności, do wygłupu nawet. Skarpetki te mówiły: »To ja, to ja! Ja nie chcę być jedną z wielu, wystarczy mi, że jestem jedną z dwóch«.*“[169] K Tyrmandovi dále dodává: „*Stroił się przeciwko powszechnemu umundurowaniu, stroił się, co tu dużo gadać – ryzykując.* [...] *A jeśli kto chciał wyglądać inaczej, to mu wytaczano sprawę o bikiniarstwo.*“[170] V roce 1954 se dokonce v deníku *Sztandar Młodych* objevila diskuze na téma barevných ponožek s následujícím závěrem: „*kolorowe skarpetki nie oznaczają »a priori« chuligana, wroga i łajdaka, można dobrze się uczyć i być wzorowym młodzieńcem, a jednocześnie lubić kolorowe skarpetki, barwne krawaty, muzykę jazzową i swing.*“[171]

Na Tyrmandovu tvorbu a zálibu v módě měla zcela jistě vliv jeho druhá žena, odbornice na slovo vzatá, Barbara Hoffová, která do jeho děl zasahovala. Jak je známo, bez skrupulí mu v jeho románech proškrtávala přehnaně dlouhé pasáže obsahující popisy oděvů.[172] Také je známo, že Tyrmand nakupoval oděvy v bazarech se zahraničním zbožím a měl přístup k zahraničním filmům a knihám z nichž čerpal inspiraci. Hoffová ale na konto všemožných legend o jeho barevných ponožkách namítala, že tato záležitost byla příliš zveličená, neboť v tehdejší společnosti byl každý, kdo nějakým způsobem vybočoval, ihned označován nálepkou *bikiniarz*.[173] Marcel Woźniak v práci *Biografie Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak*

---

[168] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 72.
[169] OSIECKA, Agnieszka. *Szpetni czterdziestoletni*. Warszawa: Iskry, 1985, s. 36–37.
[170] Tamtéž, s. 37.
[171] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 258.
[172] Tamtéž, s. 299–300.
[173] URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*, cit. d., s. 213.

moje życie pak podotýká, že nepatřil mezi zlatou mládež ani chuligány a toto paradigma se v polské společnosti zrodilo v důsledku šířících se pomluv o jeho údajných stycích s podsvětím. Vše ještě umocnilo vydání románu *Zły*.[174]

[174] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 265.

3.4. Vybraná díla

V Tyrmandově *Dzienniku 1954* a románu *Zły* lze zaznamenat četné popisy a reflexe týkající se oblasti módy a odívání, a to jak celé společnosti, samotného autora, tak i jeho přátel či žen, se kterými se stýkal. V deníku se navíc setkáme s úvahami o životě, reflexemi na panující komunistický režim a kulturní život tehdejší společnosti. Právě tyto pasáže budou pro mou diplomovou práci stěžejní.

3.4.1. Dziennik 1954

Diaristické dílo, ve kterém Leopold Tyrmand popsal polskou komunistickou společnost první poloviny padesátých let, bývá literárními kritiky považováno za jeho vůbec nejvýznamnější počin. Deník je také bohatým zdrojem informací o samotném autorovi. Záznamy si vedl v průběhu tří měsíců, od 1. ledna do 2. dubna 1954. Potřeba psaní u něho vyvěrala především z pocitu bezmoci v nepříznivé politické situaci a rovněž z potřeby uspořádat si vlastní myšlenky. Přestože deník ukrýval, o jeho existenci věděli někteří jeho přátelé, jmenujme Stefana Kisielewského, Zbigniewa Herberta nebo Zdzisława Najdera. Poprvé se fragmenty díla objevily v roce 1957 v *Tygodniku Powszechném.*[175] V letech 1973–1978 byly částečně publikovány v londýnském týdeníku *Wiadomości*. Ve 27 pokračováních bylo vydáno téměř 40 % výsledného obsahu, avšak u čtenářů se deník nesetkal s větší odezvou. Stefan Kisielewski prostřednictvím *Dzienniku* v zápiscích z roku 1975 vzpomíná, jak Tyrmandův deník vznikal: „*W »Wiadomościach« londyńskich Leopold Tyrmand drukuje swe wspomnienia*. [...] *Zabawne to, ale nie w tym rzecz: rzecz w tym, że pamiętam, jak on pisał te wspomnienia, w maleńkim pokoiku w Ymce, facet nieznany, bez przyszłości, bez nadziei. Nie wiedział nawet, po co pisze, a dziś proszę – drukuje*.“[176] Už v roce 1973 začal Tyrmand s rozsáhlými korekturami a úpravami deníku, které byly zcela zásadní, neboť některé pasáže byly podstatně změněny. V Londýně v roce 1980 bylo dílo poprvé publikováno vcelku už v pozměněné verzi, a to prostřednictvím vydavatelství Polonia Book Fund. Se zásahem cenzury pak také vyšlo v komunistickém

---

[175] Tamtéž, s. 237.
[176] KISIELEWSKI, Stefan. *Dzienniki*. Warszawa: Iskry, 2001, s. 832–833.

Polsku a mezi čtenáři způsobilo doslova poprask.[177] Deník tedy existuje ve dvou verzích tzv. varšavské z roku 1954 a londýnské z roku 1980.[178] Ve své práci vycházím z upravené londýnské verze pocházející z roku 1989.

Jak sám Tyrmand v díle uvádí: *„Ja piszę ten dziennik dla XXI-ego stulecia, ktoś, kto będzie go wtedy czytał, pozbiera okruchy dowodów i dostrzeże całkowanie,zebraną z klocków rekonstrukcję.*"[179]

Publicista Piotr Wierzbicki přiznal, že nejdříve Leopolda Tyrmanda považoval stejně jako mnozí intelektuálové za druhořadého spisovatele. Změnil na něj názor právě po přečtení deníku: „*Oczy otworzyły mi się ze zdumienia i zrobiłem się purpurowy ze wstydu. Przepuściłem jednego z najoryginalniejszych pisarzy. Dla mnie Tyrmand jest fantaszycznym moralistą!*"[180]

3.4.2. Zły

V panoramatickém románu s detektivní zápletkou Tyrmand zobrazil do té doby opomíjené prostředí varšavského podsvětí. Dílo bylo publikováno v lednu roku 1956 a během krátké doby se stalo jednou z nejprodávanějších knih v Polsku. Děj zasazený do roku 1954 zachycuje tajemnou osobu, která se rozhodla bojoval se zlem pohlcujícím poválečnou Varšavu.[181] Hlavní město nápadně připomíná americké Chicago třicátých let 20. století, ve kterém různí samozvaní detektivové a milice, bojují proti chuligánům, banditům a zlodějům. Autor v díle vystupuje prostřednictvím svého alter ega redaktora deníku *Ekspres Wieczorny* Edwina Kolanka. Svou první ženu pak promítl do postavy Marty Majewské.[182] Dílo bylo přeloženo do celé řady jazyků, avšak české vydání stále chybí. Polské spisovatele a kritiky nenechal tento přelomový román chladnými a jejich reakce si uvedeme.

Witold Gombrowicz, milovník brakových románů, jak o sobě rád tvrdil, byl z Tyrmandova díla velmi nadšený. Vyjádřil se o něm takto: „*Powieść kryminalna, romans brukowy? Ależ tak i gorzej nawet: romans z bruku zrujnowanego, z ruin*

[177] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 237–283.
[178] V roce 1995 vydal Henryk Dasko prostřednictvím varšavského nakladatelství Tenten původní verzi deníku z roku 1954. Konrad Niciński později provedl důkladnou analýzu obou verzí a porovnal je.
[179] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 287–288.
[180] *Zły* [dokumentární film]. Režie Jerzy SZTWIERTNIA. Polsko, TVP, 1992.
[181] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 492.
[182] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 265.

i rozdołów. A jednak to lśni, tryska, brzmi, śpiewa. Romantyczny księżyc unosi się nad ruiną miasta i dochodzące z nor, jam, zamków mordobicia stają się – znowu! – poetyczne.“[183]

Významná prozaička Maria Dąbrowska ve svých denících hodnotila Tyrmandův román také pozitivně. Považuje ho za přelomové dílo desetiletí i přes to, že se mu mnozí literáti vysmívají. Dąbrowska stavěla román *Zły* na roveň díla *Historie hříchu* Stefana Żeromského: „*Pisane, mimo pewnych dłużyzn, z takim talentem, że w miarę czytania robiło mi się słabo i dostawałam bicia serca. Czułam, że sobie szkodzę, a jednak czytałam.*“[184]

Tadeusz Konwicki v díle *Zorze wieczorne* přiznal, že napřed byl příliš hrdý na to, aby četl dílo, které napsal třídní nepřítel. Nicméně dlouho mu to nevydrželo: „*Sięgnąłem po egzemplarz zaczytany już do ostatka i nie wypuściłem go z ręki przez dzień i noc, póki nie skończyłem lektury. Co tu kryć, padłem do tyłu z zachwytu.*“[185]

Kazimierz Koźniewski se v recenzi pro týdeník *Polityka* vyjádřil, že v době vydání bylo dílo něčím naprosto jiným a ohromujícím pro tehdejší společnost. Namítá však, že *Zły* byl ve své podstatě pozitivní román a nenajdeme zde kritiku politického režimu, tak jako v Tyrmandově deníku.[186] Mnozí kritici Tyrmandovo dílo prohlásili za grafomanii. Někteří se dokonce přikláněli k verzi, že román má záměrně tolik stran, neboť byl Tyrmandovi placen řádkový honorář. Mezi spisovatele, které román neoslovil a četli ho relativně nedávno patřil i Józef Hen, kterému bylo nabídnuto napsat scénář k filmové adaptaci. Přiznal, že jej odložil po dvou stech stranách a považuje ho za infantilní, také prohlásil, že jeho sláva už dávno pominula.[187]

V roce 2006 Muzeum varšavského povstání zorganizovalo soutěž po stopách díla *Zły*, ve které účastníci plnili úkoly za pomocí nápověd rozmístěných po celé Varšavě.[188] Teatr Powszechny im. Zygmunta Hübnera ve Varšavě v roce 2010 představil divadelní hru na motivy románu v režii Jana Buchwalda. Marek Oleksicki a Pawel Osial ilustrovali fragmenty románu, které byly použity k propagaci adaptace

---

[183] Brudna, zmięta i knajacka: taka była Warszawa wg Tyrmanda. *Wyborcza.pl* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,54420,15814608, Brudna_zmieta_i_knajacka__taka_byla_Warszawa_wg_Tyrmanda.html.
[184] DĄBROWSKA, Maria. *Dzienniki 1951–1957*. Warszawa: Czytelnik, 1988, s. 244.
[185] KONWICKI, Tadeusz. *Zorze wieczorne*. Warszawa: Alfa, 1991, s. 38.
[186] KOŹNIEWSKI, Kazimierz. Nie taki zły. *Polityka*. 1990, (24), 23.
[187] URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*, cit. d., s. 127.
[188] WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 277.

a vytvořili tak v podstatě komiks Tyrmandova díla.[189] V posledních letech se v Polsku začalo opětovně hovořit o možné filmové adaptaci románu. Filmová premiéra by se měla uskutečnit v roce 2020 u příležitosti 100. výročí narození autora.[190] Román se tak opět dostává do povědomí čtenářů.

---

[189] „Zły Leopolda Tyrmanda – legendarny brukowiec na scenie. *culture.pl* [online]. 22. 10. 2010 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/wydarzenie/zly-leopolda-tyrmanda-legendarny-brukowiec-na-scenie.

[190] Będzie ekranizacja „Złego“ Leopolda Tyrmanda. Podpisano list intencyjny. *Polskieradio.pl* [online]. 30. 11. 2017 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1940794,Bedzie-ekranizacja-Zlego-Leopolda-Tyrmanda-Podpisano-list-intencyjny.

4. HISTORICKÝ A KULTURNÍ VÝVOJ POLSKA V 50. LETECH 20. STOLETÍ

„Zakaz jest plazmą komunizmu, jest tym, czym system pulsuje, oddycha, co wchłania, czym się żywi.“[191]

4.1. Stručné nastínění historického kontextu

Koncem 40. let došlo v Polsku k zásadním politickým změnám. Sloučením politických stran Polské dělnické strany a Polské socialistické strany vznikla Polská sjednocená dělnická strana, v čele se stalinistou Bolesławem Bierutem. Nepohodlní komunističtí i nekomunističtí činitelé byli z politiky odstraněni během prvních čistek. Władysław Gomułka byl obviněn z „pravicově nacionalistické úchylky“ a později byl na několik let uvězněn.[192] V roce 1950 tajně proběhla měnová reforma a byla zahájena realizace šestiletého hospodářského plánu, tzv. šestiletky, který měl primárně za úkol industrializovat převážně zemědělsky orientovaný stát. V roce 1952 byla Polská republika přejmenována na Polskou lidovou republiku na základě nové ústavy a rovněž byla zrušena funkce prezidenta Polské republiky, kterého v čele země nahradil předseda Státní rady. Tyto změny završily přeměnu polského státního aparátu podle stalinistického vzoru.[193]

Po Stalinově smrti v roce 1953 až do roku 1956 hovoříme o tzv. období tání (*odwilż*) v polské literatuře i kultuře, nelze však hovořit o úplném rozkladu stalinismu.[194] V letech 1953–1956 byl vězněn za údajnou protistátní činnost polský primas kardinál Stefan Wyszyński, což v polské společnosti vyvolalo ponuré nálady a posílilo tichý odpor vůči režimu.[195] V březnu roku 1956 v Moskvě na zasedání XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu první tajemník Nikita Chruščov přednesl referát *O kultu osobnosti a jeho důsledcích*. Krátce nato umírá Bolesław Bierut a na jeho místo následně dosedá Edward Ochab. Po Bierutově smrti byla vyhlášena amnestie,

---

[191] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 41.
[192] DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*. Wyd. 2. Warszawa: Toruńskie Zakłady Graficzne Zapolex Sp. z o. o., 2011, s. 252–254.
[193] KOSMAN, Marceli. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum, 2011, s. 347–348.
[194] DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*, cit. d., s. 252–254.
[195] FRIEDL, Jiří, Tomasz JUREK, Miloš ŘEZNÍK a Martin WIHODA. *Dějiny Polska*, cit. d., s. 519.

jenž se dotkla několika desítek tisíc vězňů a také se z emigrace vrátily některé významné osobnosti.[196] Události tzv. poznaňského června a s ním spojená stávka a masové protesty poznaňských dělníků a obyvatel si vyžádaly několik desítek obětí na životech, stovky raněných a zatčených, přesto nepokoje výrazně uspíšily politické uvolňování v lidovém Polsku. Toho roku byl také zproštěn obvinění a propuštěn na svobodu Władysław Gomułka, který se následně stal prvním tajemníkem strany a získal si značnou podporu, jak u straníků, tak i u polské společnosti. Oznámil změny ve vnitřní politice, konec násilné kolektivizace, zmírnění cenzury a uvolnění podmínek pro činnost církví.[197] Tzv. Polský říjen znamenal definitivní odklon Polska od stalinismu. Gomułkovo prohlášení však nebylo konzultováno s Moskvou a Nikita Chruščov proto nařídil obklíčit Varšavu. V listopadu bylo vydáno společné komuniké a o měsíc později byla v Moskvě podepsána polsko-sovětská deklarace o vzájemných vztazích.[198] V roce 1958 byla podepsána smlouva o polsko-československé hranici a proběhla tzv. dekrucifikační akce při níž byly z veřejných prostor odstraněny náboženské symboly.[199]

[196] DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisła: historia Peerelu*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN, 2008, s. 129–132.
[197] DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989,* cit. d., s. 278–281.
[198] KOSMAN, Marceli. *Dějiny Polska,* cit. d., s. 352–354.
[199] ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*, cit. d., s. 437–439.

4.2. Kulturní vývoj v 50. letech 20. století

„*Kultura to kumulacja, nawarstwianie wartości, ja wierzę w nadrzędność jej tradycjonalnego potencjału porządkującego, a nie w olśnienia i zrywy.*“[200]

Socialistický realismus (*socrealizm; realizm socjalistyczny*), který má svůj původ v Sovětském svazu ve 30. letech, doslova ochromil kulturní život první poloviny padesátých let, přestože se v Polsku ze všech zemí východního bloku uplatňoval nejkratší dobu. Do Polska pronikal kult osobnosti podle sovětského vzoru v domácím prostředí spjatý s nekritickou glorifikací Bolesława Bieruta. V důsledku toho vznikaly četná literární, divadelní, filmová, hudební a výtvarná propagandistická díla oslavující vzorec. Také při obnově zničené Varšavy hrál tento směr významnou roli a dodnes tak zanechal stopu v architektonické tváři města. Přesto v lidovém Polsku některé vybrané kulturní instituce dokázaly navázat na svoji dřívější činnost z meziválečného období. Výrazně se navýšil počet kin, divadel a rozhlasových stanic. S příchodem politického uvolnění a zmírněním cenzury v roce 1956 se setkáváme s kritikou socialistického realismu, což se významně odrazilo v kulturním životě celé společnosti. Mnohá socialistická díla předešlých let tak nenávratně upadla v zapomnění.[201]

Nelze nezmínit kulturní instituce vznikající v 50. letech a také významné události promítající se do života tehdejší společnosti. V roce 1951 nahradila ve Varšavě Polská akademie věd stávající Polskou akademii věd a umění v Krakově. Cílem bylo přiblížit polskou vědu k sovětskému modelu. Některé disciplíny jako sociologie či genetika byly prohlášeny za nevědecké. Dále byl realizován zákon o vysokém školství a vědeckých hodnostech a také vznikl Ústav výchovy vědeckých kádrů, jehož cílem bylo vyprodukovat prorežimní profesory. S likvidací teologických fakult na státních univerzitách souvisí vznik Akademie katolické teologie a Křesťanské teologické akademie ve Varšavě.[202]

V roce 1952 zahájilo 3. května, symbolicky v den přijetí ústavy z roku 1791, pravidelné vysílání v polském jazyce Rádio Svobodná Evropa sídlící v Mnichově a působící až do roku 1994, v jehož čele stál Jan Nowak-Jeziorański. Cílem stanice bylo

---

[200] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 380.

[201] Srovnej DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu*, cit. d., s. 112; DREWNOWSKI, Tadeusz. *Literatura Polska 1944–1989: próba scalenia*. Kraków: Universitas, 2004, s. 14.

[202] KOSMAN, Marceli. *Dějiny Polska*, cit. d., s. 347–348.

zprostředkování důvěryhodných objektivních informací do nesvobodných komunistických států. Historickým okamžikem bylo i zahájení pravidelného vysílání Polské televize v roce 1953.[203]

Důležitou domácí kulturní událostí se stal dvoutýdenní Světový festival mládeže a studentstva, který se konal v roce 1955 ve Varšavě. Festival přinesl do Polska svěží závan svobody i v oblasti módy. Do hlavního města přijeli mladí lidé jak z ostatních socialistických zemí, tak i ze Západu. Izolovaná mládež z východního bloku se cítila určitým způsobem oklamána, nyní na vlastní oči viděla, že vrstevníci za železnou oponou si mohou užívat život plnými doušky, s čímž se pojilo nošení pestrého, nápaditého oblečení nebo poslouchání jazzové hudby.[204] V roce 1955 byl při příležitosti 10. výročí vzniku lidového Polska ve Varšavě otevřen Stadion desetiletí, stejného dne byl oficiálně předán a otevřen dar Sovětského svazu Palác kultury a vědy.[205] Tyrmand se o stavbě vyjadřuje jako o *„niepotrzebnym drapaczu chmur. Gdyby chcieli naprawdę coś darować, przysłaliby kilkaset wagonów tramwajowych. Lecz ich celem jest zaznaczać się, nie obdarzać, w tym celu drapacz chmur jest jak ulał.*“[206] Nelze opomenout varšavský kriticko-diskuzní Klub Krzywego Koła, který svoji činnost zahájil v roce 1955 a působil až do roku 1962. Otevíral politická, hospodářská či historická témata a také vydával vlastní časopis *Nowy Nurt*. Mezi hlavní aktéry patřili mimo jiné Jacek Kuroń či Jan Olszewski.[207]

---

203 DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisła: historia Peerelu*, cit. d., s. 164–165.
204 DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*, cit. d., s. 274.
205 FRIEDL, Jiří, Tomasz JUREK, Miloš ŘEZNÍK a Martin WIHODA. *Dějiny Polska*, cit. d., s. 520.
206 TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 167.
207 DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisła: historia Peerelu*, cit. d., s. 130.

4.2.1. Polská literatura 50. let

> *„Mam blisko trzydzieści cztery i gniję. Jestem pisarzem, któremu nie wydają książek, publicystą nie drukującym artykułów, dziennikarzem nie mającym wstępu do żadnej redakcji. Nikt nie chce ode mnie scenariuszy, nie błyszczę, nie bywam, nie mam rangi, nie stoję na szczeblu. Po prostu nie ma mnie. Wszystko dlatego, że chcę w moim kraju żyć, myśleć i pracować tak, jak uważam za słuszne. Za to płacę nieprawidłowością istnienia i zakazem rozwoju.*“[208]

Čtvrtý sjezd Svazu polských spisovatelů, který proběhl ve Štětíně v roce 1949, schválil socialistický realismus jako oficiální závazný směr pro literaturu i kulturu. Do literatury se tak ve větší míře navrátily žánry jako óda, panegyrik, paskvil nebo selanka. Černobílé vidění světa je patrné v poezii i tendenční próze, respektive v tzv. budovatelských románech (*powieść produkcyjna*), které vycházely ve velkých nákladech. V tomto duchu svá díla tvořil například Adam Ważyk či Tadeusz Konwicki.[209] Hlavními hrdiny byli úderníci nebo pracovníci výrobních družstev bojující proti kulakům, sabotérům a imperialistickým špehům. Hlavním rysem schematických děl byla především didaktičnost a věrnost straně a oficiální ideologii: „*Ciekawe, jak ludzie inteligentni i nie pozbawieni umysłowego wdzięku staczają się na dno głupoty aplikując utarte formułki do czegoś, o czym nie mają zielonego pojęcia. Póki mówią o tym, na czym się znają, lub o sprawach właściwych każdemu człowiekowi, jak jedzenie, spanie, spółkowanie i oszukiwanie urzędów skarbowych, wtedy ich światopoglądowe, bądź polityczne, szufladkowanie, truizmy, banalne hasła, dają się nasycić dwuznacznością, dowcipem, sprytem. Wkraczając w dziedziny, gdzie obowiązuje przepisana przez ideologię recepta, nie poparta żadną ekspertyzą, popadają w bełkot*.“[210]

Polskou poválečnou literaturu té doby lze také rozdělit na domácí, ovlivňovanou cenzurou, a emigrační. Bohatě zastoupená emigrační literatura byla soustředěna do dvou velkých okruhů: londýnského a pařížského. Jmenujme kupříkladu román *Trans-Atlantyk* (1953) Witolda Gombrowicze, žijícího v Argentině, který vydal pařížský časopis *Kultura*. V rodné zemi nemohla být Gombrowiczova díla

---

[208] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 231.
[209] DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu*, cit. d., s. 111–112.
[210] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 279.

publikována:[211] „*W gruncie rzeczy chodziło o to, aby literatura nie przekazywała treści rewolucyjnych, zagrażających ustrojowi... »Biedny Gombrowicz! Przed wojną zdegenerowany zgnilec i żydowsko-murzyńsko-seksualny fołksfrontowiec, rozkładający faszystowską krzepę narodu, dziś agent amerykańskiego kapitału, Wspólnoty Interesów i Akcji Katolickiej, prześladowca KPP.*“[212]

V londýnské emigraci vyšly beletrizované vzpomínky Gustawa Herlinga-Grudzińského na pobyt v gulagu s názvem *Inny świat* (1953, Jiný svět). Nelze nezmínit zcela zásadní díla Czesława Miłosze – jeho esejistickou studii východoevropského totalitarismu s portréty čtyř prorežimních spisovatelů *Zniewolony umysł* (1953, Zotročený duch) nebo román *Dolina Issy* (1955, Údolí Issy) zachycující autorovy vzpomínky na rodnou Litvu.[213]

Pro období tání byla příznačná kritika socialistického realismu a zmírnění cenzury. Čemuž předcházelo publikování básně dosavadního nekritického stoupence komunistického režimu Adama Ważyka *Poemat dla dorosłych* (1955, Poéma pro dospělé) v týdeníku *Nowa Kultura* v roce 1955. Báseň se stala prvním a zároveň nejostřejším atakem na stalinismus v Polsku.[214] Řada autorů se pustila do reflexe života v polské komunistické společnosti, jednalo se například o Marii Dąbrowskou, Jerzyho Andrzejewského, Kazimierze Brandyse či právě Leopolda Tyrmanda.[215]

V roce 1956 se opětovně v knihkupectvích objevily práce prozaika Bruna Schulze, dramata Stanisława Ignacyho Witkiewicze či básně Bolesława Leśmiana. Téhož roku nastupuje nová generace autorů označovaná jako *Generacja Współczesności* (*Pokolenie 56*),[216] v jejímž čele stál tvůrce turpismu Stanisław Grochowiak, literaturu s venkovskou tematikou tvořil prozaik a básník Tadeusz Nowak, groteskní díla prozaik a dramatik Sławomir Mrożek. Ženská a milostná poezie se projevila v dílech Haliny Poświatowské. Opožděně debutovali například básnířka Wisława Szymborska, básník experimentální a lingvistické poezie Miron Białoszewski, ironický básník a dramatik Zbigniew Herbert,

---

[211] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 50–51.
[212] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 62.
[213] BURKOT, Stanisław. *Literatura polska w latach 1939–1999*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002, s. 69.
[214] DREWNOWSKI, Tadeusz. *Literatura Polska 1944–1989: próba scalenia*, cit. d., s. 121.
[215] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 51.
[216] Jedná se o autory narozené převážně v rozmezí let 1930–1935, kteří se soustředili kolem stejnojmenného časopisu a debutovali kolem roku 1956.

k folkloru a přírodě se přikláněl básník Jerzy Harasymowicz. U všestranně nadaného Andrzeje Bursy bychom nalézali motiv vzpoury.[217]

Prozaik Marek Hłasko oproti tomu do své tvorby promítl surový obraz dobové polské společnosti. Zobrazil život plný nespravedlnosti, násilí a špíny. Jeho literární svět ale navíc vynikal barevností a velkou dobrodružností. Hrdiny jeho děl byli často lidé z okraje společnosti, kteří se bouří proti celé společnosti a kráčejí za vidinou lepšího života. Hłasko debutoval sbírkou povídek *Piewszy krok w chmurach* (1956), která byla tehdejšími kritiky kladně přijata. Poskytla mu status nepsané legendy a nonkomformisty v socialistickém homogenním a šedivém světě. V druhé polovině padesátých let vyšel Hłaskův román *Następny do raju* (1958) nebo povídka *Cmentarze* (1958).[218]

Padesátá léta jsou rovněž neodmyslitelně spjata s prozaikem Markem Nowakowským, který již v počátcích své tvorby zobrazoval varšavské prostředí sociálně slabších vrstev. Přesvědčivým důkazem je právě jeho sbírka povídek *Ten stary złodziej* (1958), do níž promítl život lidí frustrovaných komunistickým režimem i jejich vlastním údělem.[219] Hłasko i Nowakowski byli svou tvorbou velmi blízcí Leopoldovi Tyrmandovi v tom smyslu, že zobrazovali tehdejší společnost bez příkras a povinného optimismu.

Svou tvůrčí činnost zahájil rovněž pozdější klasik vědecko-fantastické literatury a představitel její tzv. polské školy Stanisław Lem:[220] „*uprawia owe popularnonaukowe fantazje znane na Zachodzie jako science fiction, wydaje się jednak, że dysponuje on wiedzą, a nade wszystko kulturą pisania i giętkością wyobraźni i narracji w takim stopniu, że stary Wells zzieleniałby, gdyby sobie Lema poczytał*."[221] Na přelomu 50. a 60. let lze hovořit o výrazném rozvoji publicistických žánrů, zejména umělecké reportáže a eseje.[222]

---

[217] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 52.
[218] JAROSIŃSKI, Zbigniew. *Literatura lat, 1945–1975*. Wyd. 4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002, s. 130.
[219] Tamtéž.
[220] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 52.
[221] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 242.
[222] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 294.

4.2.2. Časopisy a nakladatelství

Od roku 1950 přestaly vycházet některé časopisy, ať už kvůli nedůvěře komunistické vlády či z potřeby vzdoru samotných redakcí. Ještě koncem 40. let byly mezi hlavními společensko-kulturními časopisy *Kuźnica* a *Odrodzenie*, avšak počátkem 50. let toto místo zaujal týdeník *Nowa Kultura* hlásající hesla socialistického realismu. Rovněž vznikl týdeník *Życie Literackie*, týdeník *Przegląd Kulturalny* či měsíčník *Twórczość*.[223] V letech 1948–1990 vycházel propagandistický deník *Trybuna Ludu*, který převzal úkol indoktrinace a dezinformování společnosti a prezentoval oficiální stanoviska Polské sjednocené dělnické strany.[224] Platformou pro diskuzi se stal především katolický tisk, z nichž vynikal *Tygodnik Powszechny* či více elitářský měsíčník *Znak*. Ze sekce typických společensko-kulturních a ilustrovaných magazínů nelze nezmínit týdeníky *Świat*, *Dookoła świata*, *Przekrój* či satirický levicově profilovaný týdeník *Szpilki*.[225]

Nejvýznamnější polský emigrační časopis *Kultura* vydával od roku 1947 Instytut Literacki. Ten o rok dříve vznikl v Římě z iniciativy Jerzyho Giedroyće, který ho však rok poté přenesl do Maisons Laffitte u Paříže. V redakci působili také Zofia a Zygmunt Hertzowi či Józef Czapski. V Polsku byl časopis ilegální, s *Kulturou* nicméně i přesto spolupracovala celá řada polských spisovatelů.[226]

Jeden z nejdůležitějších domácích časopisů lidového Polska *Po prostu* byl vydáván od roku 1947, nejprve jako čtrnáctidenník a posléze jako týdeník. Do poloviny 50. let byl orgánem mládežnické komunistické organizace a propagoval ideologii marxismu-leninismu. Později od roku 1955 se stal „páteří“ mladých studentů, pozdějších politiků a hlavní tribunou procesu demokratizace veřejného života v Polsku. Roku 1957 zůstal z politických důvodů zlikvidován, což vyvolalo studentské protesty a celá akce se neobešla bez zásahu pořádkových sil.[227] V roce 1953 v Krakově zahájilo činnost jedno z nejvýznamnějších vydavatelství polské i zahraniční beletrie Wydawnictwo Literackie.[228]

---

[223] JAKUBOWSKA, Urszula. *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2011, s. 73.
[224] DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*, cit. d., s. 274.
[225] JAKUBOWSKA, Urszula. *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*, cit. d., s. 77–80.
[226] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 281.
[227] DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu*, cit. d., s. 152.
[228] ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*, cit. d., s. 428.

4.2.3. Kabarety a divadla

„Nieodparty śmiech jako pochodna rzetelnego dowcipu jest dla kabaretu tym, czym benzyna dla samochodu: bez tego nie pojedzie.“[229]

Z iniciativy studentské mládeže vznikaly v průběhu 50. let četné umělecké soubory. Přesně tak tomu bylo i v případě studentů Varšavské univerzity, kteří v roce 1954 otevřeli Studentski Teatr Satyryków (STS), jehož specialitou byly tzv. satirické revue. Svoji činnost ukončil v roce 1975. Z okruhu studentů Gdaňské polytechniky vzešel roku 1954 kabaret nazvaný BIM-BOM o podobné umělecké profilaci. Spoluzakládali ho mimo jiné Jerzy Afansajew, Zbigniew Cybulski či Bogumił Kobiela. Vystoupení se konala jak v Polsku, tak i v zahraničí. Přestože se kabaret těšil velké přízni, svoji činnost ukončil už v roce 1960.[230] S lyricko-satirickou formou kabaretu bychom se setkali v Krakově v *Piwnicy pod Baranami*, který v roce 1956 založil Piotr Skrzyniecki společně se studenty. Koncem 50. let se stal kabaret doslova jazzovým centrem Polska. V letech 1958–1966 byl Polskou televizí vysílán legendární Kabaret Starszych Panów. Na pozadí každodenní šedi v něm dominoval inteligentní humor autorů Jeremiho Przybory a Jerzyho Wasowského. Mezi vystupující patřily například herečky Kalina Jędrusik nebo Irena Kwiatkowska.[231] V období lidového Polska bychom však našli kabaretů daleko více.

Pátá dekáda se rovněž pojí se vznikem mnoha originálních divadelních souborů, zmíním je proto také jen výběrově. Z iniciativy Tadeusze Kantora v roce 1955 svoji činnost započalo avantgardní divadlo s názvem *Teatr Cricot 2* v Krakově, jež svým názvem odkazovalo na stejnojmennou předválečnou scénu. Fungovalo až do roku 1991. V letech 1958–1965 působilo divadlo *Teatr 13 Rzędów w Opolu* (od roku 1962 známé pod názvem *Teatr-Laboratorium 13 Rzędów*), jež bývá spojováno především s uměleckým ředitelem Jerzym Grotowským. Nelze nezmínit *Wrocławski Teatr Pantomimy* založený Henrykem Tomaszewským v roce 1956.[232]

Jak Tyrmand zmiňuje v deníku, měl stálý a snadný přístup na divadelní představení: „*Przez ostatnie trzy lata chadzałem na wszystkie premiery*

---

[229] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 315.
[230] KOSMAN, Marceli. *Dějiny Polska*, cit. d., s. 350.
[231] DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu*, cit. d., s. 178.
[232] ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 220–221.

do warszawskich teatrów jako recenzent »Tygodnika«, wraz z upadkiem mego organu skończyło się przysyłanie zaproszeń.“[233]

4.2.4. Filmová tvorba 50. let

Socialistický realismus se nevyhnul ani kinematografii, propagandistické filmy tvořili režiséři Eugeniusz Cękalski či Leonard Buczkowski, ale i jiní. Polovina padesátých let je bezesporu spojena se vznikem tzv. polské filmové školy,[234] která bohatě námětově čerpala z domácí literatury. Mezi její nejvýznamnější představitele patřili režiséři Andrzej Wajda, Edward Munk, Jerzy Kawalerowicz, Aleksander Ford, Tadeusz Konwicki aj. Wajdův úspěšný film *Kanał* (1957, Kanály) získal prestižní ocenění jak na domácím poli, tak na mezinárodních festivalech v Cannes a Rio de Janeiru.[235] Za ústřední dílo polské filmové školy je považován další Wajdův snímek *Popiół i diament* (1958, Popel a démant) podle stejnojmenného románu Jerzyho Andrzejewského, v němž herecky zazářil Zbigniew Cybulski.[236] Tyrmand v obou analyzovaných dílech mnohokrát odkazuje na filmy zahraniční produkce, které běžným lidem nebyly přístupné. Na začátku to proto objasňuje slovy: „*Kiedyś coś tam pisałem dla filmu, potem pisałem recenzje filmowe, a od czterech lat już nic z tym nie mam wspólnego.* [...] *Wobec tego oglądam filmy z Zachodu, których nie pokazuje się masom, zaś którymi zachwyca się dana elita. Masy do takich filmów nie dorosły. I chyba już nigdy nie dorosną, bo jak dojrzeją według marksistowskiej recepty, to zgodnie z kontrolowanym procesem dorastania powinny pluć na takie filmy jak na zjełczałe masło.*“[237] V deníkových zápiscích zmiňuje svůj názor na muzikál *Carmen* (1945) francouzsko-italské produkce *Roma ore 11* (1952, Řím v 11 hodin), americký film *Little Fugitive* (1953, Malý uprchlík), anglický film *The Cruel Sea* (1953, Kruté moře) či francouzský romantický film *L'amour d'une femme* (1953).

---

[233] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 269.

[234] Mezi tvůrce patřili mladí lidé narození ve dvacátých letech 20. století, jejichž společnou zkušeností se stala 2. světová válka a následná změna režimu.

[235] Srovnej DZIUROK, Adam Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*, cit. d., s. 292–293; ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*, cit. d., s. 52.

[236] ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*, cit. d., s. 438–439.

[237] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 29.

4.2.5. Hudba

„Jazz jest dziś muzyką poważną, bowiem nie tylko powoduje stany uczuciowe, lecz nimi manipuluje, kształtuje je i ugniata w nieprawdopodobne bogactwo odcieni, niuansów, nastrojów.“[238]

Nejstarší cyklus polooficiálních koncertů jazzové hudby *Zaduszki Jazzowe* se poprvé odehrál 1. listopadu 1954 v tělocvičně jedné z krakovských základních škol. Leopold Tyrmand koncert zahájil svým hudebním vystoupením v doprovodu flétny skladbou *Swanee River*, po chvíli se k němu připojila polská jazzová skupina Melomani. Mezi účinkující patřili také Krzysztof Komeda, Andrzej Kurylewicz aj. Z události se stala tradice, která se přenesla do dalších polských měst a dokonce i do zahraničí. O několik měsíců později Leopold Tyrmand zorganizoval první oficiální jazzový koncert s názvem *Jam Session nr 1* ve Varšavě, který byl známkou uvolnění režimu. V rámci tzv. *Estrady Jazzowe* bylo zahájeno celopolské koncertní hnutí pod záštitou Tyrmanda. Jazzové koncerty, jmenujme například *Studio´55*, *Zimno i gorąco* či *Seans z powidłami*, se odehrály v několika polských městech.[239] Tyto události vydláždily cestu *Prvnímu celostátnímu jazzovému festivalu* v Sopotech (zkr. *Jazz´56*), který se odehrál v roce 1956 a milovníky hudby byl považován za přelomový moment v historii jazzu v lidovém Polsku, neboť až dosud byl tento hudební žánr považován za nerozlučnou součást prohnilé západní kultury. Nyní však mohl vystoupit z podzemí a dostalo se mu oficiálního přijetí. Jazzová hudba nově kralovala na školních plesech nebo v rozhlase. K organizátorům prvního ročníku patřili vedle Leopolda Tyrmanda Stefan Kisielewski, Krzysztof Komeda či Franciszek Walicki. Kromě tuzemských hudebníků, se na něm představili mnozí zahraniční hosté. Vše ještě umocnilo vydání Tyrmandovy knihy *U brzegów jazzu*.[240] Ve stejném roce byl také zahájen *Varšavský podzim*, mezinárodní festival současné hudby, zorganizovaný Svazem polských skladatelů, jenž se až doposud těší velké přízni.[241]

---

[238] Tamtéž, s. 281.
[239] Jam Session nr 1. *onet.muzyka* [online]. 20. 3. 2005 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://muzyka.onet.pl/jazz/jam-session-nr-1/mxq2m.
[240] Ale jazz! Ogólnopolskie Festiwale Muzyki Jazzowej. *PolskieRadio.pl* [online]. 13. 5. 2016 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: https://www.polskieradio.pl/9/202/Artykul/1642477,Ale-jazz-Ogolnopolskie-Festiwale-Muzyki-Jazzowej.
[241] ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*, cit. d., s. 435.

Své místo si rovněž našly *Jesienie Jazzowe* nebo jeden z největších a nejdůležitějších festivalů v Evropě *Jazz Jamboree*, který byl poprvé zorganizován v září 1958 a jeho iniciátorem se stal opět Leopold Tyrmand. Ten ostatně pro první ročník navrhl název *Jazz´58*. Každoroční tradice se uchovala dodnes.[242]

Koncem 50. let lidové Polsko zasáhla móda rock and rollu a v roce 1959 vznikla na popud Franciszka Walického první polská skupina tohoto žánru *Rock and blues*. První koncert odehrála v gdaňském studentském klubu *Rudy Kot*, kapela se však krátce nato rozpadla a později na ni navázala skupina *Czerwono-Czarni*.[243]

[242] Międzynarodowy Festiwal Jazzowy „Jazz Jamboree". *culture.pl* [online]. 12. 5. 2016 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/miejsce/miedzynarodowy-festiwal-jazzowy-jazz-jamboree.
[243] DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisła: historia Peerelu*, cit. d., s. 171.

5. MÓDA A ODÍVÁNÍ V 50. LETECH 20. STOLETÍ VE VYBRANÝCH DÍLECH LEOPOLDA TYRMANDA

5.1. Světová móda

Do módy a odívání se významně promítly klíčové politické události 50. let, zejména studená válka, smrt Stalina v roce 1953, korejská válka 1950–1953, antikoloniální hnutí nebo první výpravy do vesmíru. Důležitou roli začal hrát filmový průmysl a také se díky Richardu Avedonovi zrodil nový typ módní fotografie.[244] Do módy 50. let se výrazně zapsala kolekce ušitá z drahých látek s názvem *Corolle*[245] francouzského návrháře Christiana Diora z roku 1947, která proslula díky hlavní editorce amerického magazínu *Harper´s Bazaar* Carmel Snow jako tzv. *New Look*. *Haute couture* si tak opět podmanila Paříž, hlavní město předválečné módy. Dior do dámské módy znovu navrátil křivky, a to pomocí korzetu, který tvořil tzv. *siluetu přesýpacích hodin* (*figura klepsydry*). Ženy se tak staly dobrovolnými oběťmi agresivního diktátu a kromě utažených pasů a vyztužených podprsenek (*biustonosz usztywniany*) nosily boty na vysokém podpatku (*buty z wysokim obcasem*), jenž jim mnohdy způsobovaly zdravotní potíže. Celek doplňovaly šperky (*biżuteria*), kloboukem a rukavicemi bílé nebo krémové barvy. Velký důraz byl kladen na výrazné líčení a manikúru (*manicure*). Dior každoročně přicházel s novými liniemi šatů.[246] Počátkem 50. let byla vzorem zralá dokonale upravená žena aristokratického vzezření.[247] Na dámských modelech byla ještě patrná hierarchie třídních rozdílů, která se postupem času, díky rozvoji konfekčního průmyslu, začala měnit a od drahé časově náročné řemeslné práce se začalo upouštět. S tím se pojí i zrod *prêt-à-porter* a potlačení *haute couture*, která přestávala být obchodně výnosná a sloužila pouze pro výrobu parfémů nebo doplňků.[248]

V roce 1954 uvedla Coco Chanel kolekci kostýmů, která získala oblibu, jak v Americe, tak i ve Francii. Jednotlivé modely mohly být snadno kopírované

---

[244] MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 77–78.
[245] Pojem *corolle* (tzn. korunní) je původně botanický termín, jímž se označuje květní koruna. Do módy 50. let se odrazil v podobě látek s květinovým potiskem, které byly typické pro dámské šaty, a to jak pro denní, tak i večerní příležitosti.
[246] V roce 1951 Dior představil ve své kolekci princesovou linii, následovaly siluety H, A neboY.
[247] JONAS, Sylvia. *Móda v proměnách času: lexikon: značky, návrháři, oblečení*. Čestlice: Rebo, 2008, s. 86–87.
[248] ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*, cit. d., s. 310.

konfekcí. Návrhářka také navrátila módu z 20. let tzv. *malých černých*. V mezičase byly černé šaty vyhrazeny pouze pro smuteční události.[249] V polovině dekády začaly být v oblibě šaty označované jako tzv. *košilová linie*. Se změnou životního stylu a větším množstvím volného času přišel prostřednictvím francouzské Riviéry do obliby plážový styl.[250] V roce 1947 v rámci každoroční módní přehlídky v Saint Tropez byly poprvé předvedeny bikiny (*bikini*). Většina žen se však ještě v 50. letech slunila v jednodílném úboru.[251]

Italská móda se obzvláště prosadila zásluhou filmového plátna. Ideálem žen se stali herci Rossano Brazzi, Marcello Mastroianni nebo Alberto Sordi. Italský životní styl se zásluhou filmu *Vacanze romane* (1953, Prázdniny v Římě) s Audrey Hepburn a Gregorym Peckem, odrazil do celého světa a podnítil zájem o jednoduchou, sportovně laděnou, ležérní módu. Navíc díky propagaci filmu se módním dopravním prostředkem stal skútr Vespa. Zimní prázdniny se staly pro mnohé nutností a módní časopisy byly doslova zaplaveny fotografiemi v tomto duchu. Velké oblibě se díky italským návrhářům těšily tříčtvrteční kalhoty (*rybaczki*), ponča s třásněmi (*ponczo z frędzlami*), toreadorské kalhoty (*spodnie toreador*), špičaté mokasíny (*spiczaste mokasyny*) a pletené živůtky odhalující ramena.[252]

Americká móda 50. let vyprodukovala tzv. *teenegera* a s ním styl zvaný *American Look*. Rebelská kniha *The Catcher in the Rye* (1951, Kdo chytá v žitě) Jeroma Davida Salingera natolik zaujala mládež, že džíny (*dżinsy; spodnie z dżinsu*) a kožené bundy (*kurtka skórzana*) se staly jakousi generační uniformou. Móda této dekády byla neodmyslitelně spjata s hudbou. Nový hudební žánr rock and roll spolu s jeho nejvýraznějším představitelem, zpěvákem Elvisem Presleym přebral otěže. Džínovou módu podpořili rovněž filmoví herci Marlon Brando a James Dean, kteří se v mžiku stali módními ikonami mladých rebelujících mužů po celém světě. Ti pak po jejich

---

[249] Životní příběh Coco Chanel. *Moda.cz* [online]. 29. 5. 2014 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: https://www.moda.cz/a/zivotni-pribeh-coco-chanel--12787.

[250] Nezbytností byly plážové komplety (*zestaw plażowy*), plátěnky neboli espadrilky (*espadryle*) s vázačkami kolem kotníků, pestrobarevné potisky, koupací čepice (*czepek kąpielowy*) a originální sluneční brýle (*okulary przeciwsłoneczne*).

[251] STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*, cit. d., s. 162–163.

[252] MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 82–85.

vzoru nosili koženou bundu a džínové kalhoty[253] a prostřednictvím oděvů vyjadřovali odmítavý postoj k oficiální kultuře a konvencím.[254]

Dívky se stylizovaly podle filmových hereček Brigitte Bardot, Marylin Monroe či Grace Kelly. Nosily květované halenky spolu s obrovskými sukněmi kolového střihu (*spódnica z koła*) s potisky, černé vesty se zapínáním na zádech nebo úzké sukně spolu s lodičkami (*czółenka*) na vysokém podpatku. Ikonám uzpůsobovaly líčení i účesy. Džínová móda či móda tzv. *na existencialistku*, po vzoru Juliette Gréco, se však nevyhnula ani jim. Na konci dekády se významně promítl umělecký směr op-art. Zatímco na počátku padesátých let byla vzorem zralá žena-matka, ke konci dekády tuto roli převzala mladá dívka-dcera.[255]

V celosvětovém měřítku se do módy 50. let významně zapsaly jednotlivé subkultury, ačkoliv byly ve společnosti často považovány za nositele okrajové, pouliční módy. Postupem času se vyčlenily ze skupiny mladých lidí hned v několika zemích a byly spolu úzce provázané. Lze tak u nich vysledovat jistou podobnost v mnoha ohledech. V americkém kontextu hovoříme o tzv. *beatnících*, kteří se odkazovali na amerického spisovatele Jacka Kerouaca. Jeho autobiograficky laděný román *On the Road* (1951, Na cestě) se pro ně stal pomyslnou biblí. Beatníci kritizovali materialismus, podléhali mírnému nihilismu a milovali jazz. Čelní představitelé nosili všechno co jim přišlo pod ruku a svůj vzhled příliš neřešili, oproti tomu jejich následovníci se striktně drželi černé barvy[256].[257] Z Ameriky však pocházela i subkultura *zooties* tvořena černými mladíky, kteří se snažili bílým mužům dokázat, že i oni dokáží být na výsluní a pestré oblečení jim v tom dopomůže.[258] Ve Velké Británii, respektive v Londýně, se v 50. letech vyvinula z dělnické mládeže subkultura *teddy boys*[259] (rovněž známá

---

[253] Džínové kalhoty byly v 50. letech rovného střihu často s vysokým pasem, doplněné koženým páskem. Mladí muži k nim oblékali košili nebo tričko spolu s džínovou či koženou bundou s ohrnutým límcem. Dívky džíny často doplňovaly pánskou košilí s ohrnutým límcem a botami s plochou podrážkou.
[254] STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*, cit. d., s. 168–169.
[255] Srovnej JONAS, Sylvia. *Móda v proměnách času: lexikon: značky, návrháři, oblečení*, cit. d., s. 92–93; MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 87.
[256] Dominovaly úzké kalhoty, vytahané svetry a brýle, vše v černé barvě. Dívky si malovaly černé linky, muži nosili barety a plnovous.
[257] MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 178.
[258] Tamtéž, s. 163.
[259] Charakterizovalo je dlouhé sako se sametovým límcem, úzké, dole založené kalhoty, barevné ponožky a boty s širokou podtržkou. *Teddy boy* byl ochoten přijmout americký rock and roll, na druhou stranu lpěl na typicky měšťácké anglické mentalitě.

pod názvy *teds* nebo *Edwardian boys*).[260] Ve Francii se hovořilo o tzv. *zazou*, ti si přivlastnili právě americký styl *zooties*, avšak přizpůsobili si ho k obrazu svému.[261] Francouzská subkultura se dále členila na *zazou z levého břehu*[262] a *zazou z pravého břehu*[263].[264] V Rumunsku hovoříme o tzv. *malagambistech*, v československém kontextu pak o tzv. *potápkách* a *páscích*. V tehdejší Německé demokratické republice bychom podobnou mládežnickou subkulturu našli pod názvem *halbstarken*, v Maďarsku pak pod označením *jampec*.[265] V Sovětském svazu bychom se setkali s pojmem *stiljagi*, o nichž byl mimo jiné v roce 2008 natočen stejnojmenný film v režii Valerije Todorovského.[266] V Polsku pak hovoříme o tzv. *bikiniarzích*, kterým se budu věnovat v páté podkapitole.

---

[260] The Edwardian Teddy Boy. *edwardianteddyboy.com* [online]. 29. 9. 2017 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: http://edwardianteddyboy.com/.

[261] Pro subkulturu *zazou* byla charakteristická nadbytečně velká saka spolu s velmi úzkými kalhotami, které sahaly pouze ke kotníkům. Doplňkem byly barevné ponožky a úzká kravata se sponou.

[262] Tato část mladých tíhla k existencionalismu, pro něhož byly typické oděvy v černé barvě.

[263] V porovnání se *zazou z levého břehu* tato část subkultury daleko více dbala na vizáž. Muži nosili nabrilantinované vlasy. Jejich dívky oblékaly skládané sukně, boty na vysokém podpatku, saka s vycpanými rameny a roláky.

[264] MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*, cit. d., s. 164.

[265] Srovnej Świat bez dżinsów. *Muzeum Regionalne w Szczecinku* [online]. 2013 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: http://www.muzeum.szczecinek.pl/noc-muze%C3%B3w-20131.html; Páskové, jedinečná česká subkultura. *Style Surfin´* [online]. 14. 8. 2017 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: http://www.stylesurfin.cz/post/58270573032/p%C3%A1skov%C3%A9-jedine%C4%8Dn%C3%A1-%C4%8Desk%C3%A1-subkultura.

[266] Striking an Elvis Pose Behind the Iron Curtain. *The New York Times* [online]. 23. 2. 2012 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2012/02/24/movies/russian-musical-hipsters-from-valery-todorovsky.html.

5.2. Úloha módy v polské komunistické společnosti

Do oblasti každodenního života polské komunistické společnosti móda zasáhla možná až nečekaně významně. Ve středu zájmu komunistických činitelů stanula především mladistvá móda, neboť právě ta se střelhbitě šířila ze Západu do socialistických zemí. Přestože se vláda pokoušela proti ní bojovat všemožnými prostředky, zakazovat ji či dokonce nabízet alternativy oděvů, nepřineslo to žádný efekt a nechtěná západní móda si dále razila cestu směrem na Východ. Mladí lidé byli fascinovaní oděvy svých západních vrstevníků, jejích hudbou, tancem či chováním, a proto se snažili takovýto životní styl napodobit a zároveň si vytvořit svůj vlastní individuální styl, na hony vzdálený od oficiálního propagovaného vzorce. Nedodržování pravidel tak lze chápat jako určitý odpor vůči systému.[267]

Módu polské společnosti padesátých let bychom mohli velice zjednodušeně pojmout jako zbraň: „*ubieranie się stało się jakoś aktem oporu.*“[268] Z pohledu vlády představovala jakési podloží pro ideologické a ekonomické manipulace ve společnosti v období studené války. Pro lid se pak stala prostředkem k vyjádření vlastní individuality a nástrojem proti uniformitě:[269] ”*Nikt tego otwarcie nie mówi ani nie propaguje, ale wszyscy wiemy, że* ***oni*** *widzieliby nas najchętniej w stalinowskich kurtkach albo kombinezonach, i to wszystkich bez wyjątku, wiośniane dziewczęta i zgryźliwych starców.* [...] *Nienawiść do oryginalności, wesołości, jasności, indywidualizmu, ekscentryczności jest w komunizmie organiczna* [...] *tylko jednakowo smutny i brzydki tłum jest równością.*“[270] Právě vnější vzhled rozhodoval o tom, kdo je přítelem či nepřítelem politického systému. Tuto tezi skvěle ilustruje obraz z roku 1950 polského malíře Wojciecha Fangora s názvem *Postaci*,[271] (viz obrázek 5 v Příloze) na němž malíř zobrazil dělnický pár v pracovních oděvech držící lopaty. Za nimi vidíme budovu ve stylu raného socialistického realismu a hezké počasí. Pár upírá zrak na cizinku, která je výrazně nalíčená, oblečená v bílých šatech s anglickými nápisy, doladěnými spoustou doplňků. Za dámou se nachází ruiny města, s největší pravděpodobností Varšavy a zatažená obloha. Z malby čiší angažovanost dělníků, jenž

---

[267] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD.* Gdaňsk: Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, 2013, s. 5.
[268] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954,* cit. d., s. 139.
[269] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 5.
[270] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 138–139.
[271] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 20.

staví domy a usilují o lepší zítřky. V kontrastu s nimi tu stojí egoistická žena reprezentující údajně prohnilý imperialismus. Rovnost pracující ženy, zdůrazňovaná propagandou, podtrhává sluncem opálená pleť a maskulinní postava oděná v[272] „*jakieś ponure obojniactwo, zatracenie cech kobiecych, wyraźny brak męskich*.“[273] Obraz ideální ženy 50. let shodně s propagandistickým vzorcem vypadal následovně: žena v pracovním oděvu a šátkem na hlavě zastává typicky mužské pracovní pozice. Často byla zobrazována jak drží lopatu, řídí traktor, pracuje jako zednice či hornice, neboť se aktivně podílí na obnově vlasti.[274]

5.3. Situace v polském textilním a oděvním průmyslu

V předválečném Polsku se pro označení módních salónů, materiálů a barev užívala především francouzská terminologie, která byla po válce zcela nahrazena polskou. První módní přehlídka se odehrála ve Varšavě na jaře v roce 1946. Významné události se zúčastnili jak zástupci státního sektoru, tak i módní firmy ze soukromého sektoru, které působily v době před válkou.[275] Hospodářské změny započaté tříletým hospodářským plánem (1947–1949) znamenaly znárodnění a centrální kontrolu nad soukromým sektorem. Stát soukromé podniky zatížil vysokými daněmi a poplatky, což nejvíce zasáhlo velké firmy. Drobní obchodníci a řemeslníci tak v Polsku byli z obliga. S cílenou likvidací soukromého sektoru (*bitwa o handel*) a masovou produkcí oděvů byl lidem znemožněn přístup k oděvům umožňujícím jakkoliv vyjádřit vlastní individualitu.[276] Mnozí lidé se proto obraceli na krejčí, u nichž si nechávali přešívat staré oděvy: „*Przed wojną szył sobie u pana Dyszkiewicza wymyślne, indywidualnie zróżnicowane kołnierzyki męski kwiat stolicy: każde nazwisko w czcigodnym czarnym brulionie, skorowidzu klientów, to piętno osobistych, wyczerpująco dyskutowanych upodobań. Dziś nazwiska są mniej więcej te same, zmianie uległy praktyki elegancji. Wtedy przynoszono lub zakupywano w jego sklepie świeżutkie jedwabie i popeliny. Dziś przynosi się mocno znoszone, sprane koszule do przeróbki, do przenicowania wystrzępionych kołnierzyków i innych wstydliwych poprawek.* [...] *Wreszcie*

---

272 Wojciech Fangor, „Postaci“. *culture.pl* [online]. 25. 5. 2012 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/dzielo/wojciech-fangor-postaci.
273 TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 194.
274 KIENZLER, Iwona. *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie*. Warszawa: Bellona, 2015, s. 176.
275 PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 11.
276 Tamtéž, s. 23.

zdecydowałem się: przyniosłem kupioną niegdyś w Kopenhadze piękną koszulę o lekko zużytym kołnierzyku, którego nigdy nie lubiłem. [...] *»Czy można wyciąć tyle z tyłu, aby starczyło na nowy kołnierzyk?« spytałem mokry od wstydu. Pan Dyszkiewicz uśmiechnął się ciepło: »Wszyscy dziś tak robią«.*“[277] Už před rokem 1950 se do oděvní tvorby významně promítla lidová kultura. V roce 1949 se folklór stal doménou Ústředí lidového a uměleckého průmyslu (Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego). To své návrhy opíralo jak o tradiční lidovou kulturu, tak i o aktuální uměleckou tvorbu. V roce 1950 byl zrušen Úřad dozoru výrobní estetiky (Biuro Nadzoru Estetyki Produkcji) a jeho místo zaujal Ústav průmyslového designu (Instytut Wzornictwa Przemysłowego) ve Varšavě a dodatečně bylo také vytvořeno Oddělení oděvů pro mládež (Zakład Ubioru Młodzieży).[278] Velké oblibě se v 50. letech těšil Centrální obchodní dům (Centralny Dom Towarowy; zkr. Cedet) ve Varšavě navržený ve stylu moderní architektury. Byl oblíbeným místem nákupů i místem pro trávení volného času. Později se na střeše budovy konaly módní přehlídky. Výjimečnost stavby se promítla do literatury i filmu. V díle *Zły* se v něm odehrála klíčová scéna a také bychom na ni narazili v povídce Marka Hłasky (nebo stejnojmenné filmové adaptaci Aleksandra Forda *Ósmy dzień tygodnia*).[279]

Národní Úřad pro tvorbu módních přehlídek (Biuro Pokazów Mody), v jehož čele stála módní návrhářka Jadwiga Grabowska, povinně reprezentovalo Polsko na každoročních Mezinárodních veletrzích v Lipsku (Międzynarodowe Targi Lipskie). Grabowska tvořila dámskou módu opírající se o francouzský styl navzdory všudypřítomné propagované šedi. Instituce měla připravit dvakrát ročně kolekci nejnovějších módních trendů a propagovat opravdovou eleganci. Její modely si však mohly dovolit pouze elity. Od roku 1957 se stávající instituce změnila na obchod EWA[280] a rok poté se sloučila s firmou Gallux-Hurt a vznikla tak Polská móda (Moda Polska). Uměleckou ředitelkou zůstala nadále Grabowska.[281] Bylo jí navíc dovoleno vycestovat na Západ a účastnit se prezentací pařížské *haute couture*, a to především díky Úmluvě mezi Polskou lidovou republikou a Francouzskou

---

[277] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 47.
[278] Polskie wzornictwo XX wieku. *culture.pl* [online]. 16. 6. 2002 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/artykul/polskie-wzornictwo-xx-wieku.
[279] Centralny Dom Towarowy. *culture.pl* [online]. 26. 1. 2018 [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/dzielo/centralny-dom-towarowy.
[280] Název byl odvozen od pojmů *eleganckie, wytworne, atrakcyjne*.
[281] BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy: o modzie w PRL*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2015, s. 27–29.

republikou (Konwencja między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Francuską) podepsanou v Paříži v roce 1947 týkající se intelektuální spolupráce. Země tak spolu udržovaly dobré vztahy, narozdíl například od USA či NSR. Inspiraci, kterou načerpala v zahraničí, pak uplatnila při tvorbě v Polsku. Komunistická vláda jí v tom nebránila, ba právě naopak, funkcionáři na přehlídkách sedávali v předních řadách. Polská móda však největších úspěchů dosáhla v 60. letech.[282]

5.4. Časopisy zaměřené na oblast módy a odívání

V období lidového Polska vznikly desítky dámských časopisů, do nichž se tato oblast života promítla nejvíce, vznikaly však i časopisy ryze módní. Móda a odívání byly také nedílnou součástí vybraných společensko-kulturních periodik, která četli muži i ženy různého sociálního postavení. Řada z nich působí dodnes. Přestože se mnohé polské redakce snažily působit světově a jít ve stopách západních magazínů, ne vždy byl výsledek uspokojivý a mnohdy se stávalo, že fotografie nekorespondovaly s propagandistickými texty. Celek pak působil spíše komicky.

Zásadní roli v šíření dámských a pánských módních trendů sehrál krakovský společensko-kulturní časopis *Przekrój*. Vycházel od roku 1945 a byl čtený doma i v zahraničí. Módní návrhářka a redaktorka Barbara Hoffová společně s Janinou Ipohorskou (známá pod pseudonymem Jan Kamyczek) zde vedla od roku 1954 rubriku o módě. Informovala o světových trendech a umisťovala v ní vlastní ilustrace a návody, jak si v pohodlí domova přešít staré šatstvo (viz obrázek 17 v Příloze). Objevili bychom tu návod na výrobu balerínek nebo pruhovaných kalhot z cajku. Součástí rubriky býval dialog *Lucynka i Paulinka*, v němž spolu redaktorky diskutovaly o módě a životním stylu. První módní fotografie se objevily právě zde.[283] Magazín *Kobieta i Życie* se poprvé na stáncích objevil v roce 1946 s názvem *Moda i Życie Praktyczne*, zároveň je považován za vůbec první dámský časopis v komunistickém Polsku. Cílem bylo spojit příjemné s užitečným, a proto kromě rubrik o módě, kráse či kulinářství na jeho stránkách bývaly otiskovány i propagandistické články. Časopis se zaměřoval spíše

[282] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 43–44.
[283] Tamtéž, s. 49–50.

na městské ženy.[284] Móda, krása, péče o zdraví rovněž figurovaly v populárním dámském časopise *Przyjaciółka*, který vycházel od roku 1948 a byl určitým způsobem pokračováním předválečného časopisu *Moja Przyjaciółka*. Od začátku se orientoval na ženy z venkovských oblastí.[285] V roce 1955 začal vycházet časopis *Moda* a o rok později exkluzivní magazín *Uroda*. Čtrnáctideník *Filipinka* pak vycházel od roku 1957 z iniciativy časopisu *Kobieta i Życie*, který si tímto způsobem získával budoucí čtenářky. Cílil na inteligentní sebevědomé dospívající dívky.[286] V tom samém roce začala organizace Liga kobiet vydávat časopis *Zwierciadło*. Věnoval se jak propagaci samotné organizace, tak i šíření propagandy. Na titulce se objevovaly známé ženy ze světa kultury, jednou z tváří se stala polská herečka Beata Tyszkiewicz nebo americká filmová hvězda Audrey Hepburn. Důležitou součást tvořila rubrika *Jak wyglądasz*, v níž byly prezentovány nejnovější módní trendy. Časopis byl vydáván do roku 1961.[287] Móda pro všechny, tak bychom mohli nazvat magazín *Świat Mody*, věnující se oblasti dámské, pánské i dětské módy. Modely byly opatřeny ilustracemi a občas také fotografiemi. Mezi pravidelné rubriky patřily *Ładne praktyczne*, *Moda w zakładzie fryzjerskim* nebo *Przeróbki*. Vycházela však i speciální čísla zasvěcená například karnevalové módě.[288]

Některé z výše uvedených magazínů jsou zmíněny v románu *Zły*, setkáváme se tak s časopisem *Przekrój*, který četla ženská hrdinka Marta Majewska. Prostřednictvím postavy Olimpie Szuwar bychom objevili francouzský časopis *Vogue*: „*siedziała na niskim stołeczku nad rozłożonym* »*Vogue*« *i udawała zatopioną w lekturze i ilustracjach*."[289] Na stánku Juliusze Kalodonta je pak v románu nabízen časopis *Przyjaciółka*.

---

[284] Magazyn „Kobieta i Życie" kończy 70 lat. *Wyborcza.pl* [online]. 4. 3. 2016 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,150427,19715898,magazyn-kobieta-i-zycie-konczy-70-lat-czym-zyly-warszawianki.html.

[285] Przyjaciółka, powierniczka, edukatorka. *naTemat.pl* [online]. 23. 8. 2012 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: http://natemat.pl/28151,przyjaciolka-powierniczka-edukatorka-na-czym-polega-fenomen-najstarszego-pisma-dla-kobiet-w-polsce.

[286] Filipinka. *PolskaPrasa* [online]. 15. 7. 2010 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: http://polskaprasa.cba.pl/tytuly/filipinka.html.

[287] DAJNOWICZ, Małgorzata. *„Zwierciadło" — platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989)*. Białystok: PAN, 2017, s. 74–75.

[288] Moda dla wszystkich. *Bufet PRL* [online]. 14. 5. 2013 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: https://bufetprl.com/tag/czasopismo-swiat-mody/.

[289] TYRMAND, Leopold. *Zły*. Warszawa: Prószyński Media, 2004, s. 422.

5.5. Móda a odívání v Polsku

„*Modne było wszystko to - czego nie było. Wszystko, co nowe, wymyślone i niedostępne dla innych, zachwycało i wzbudzało zazdrość.*“[290]

Andrzej Wajda

V polském kontextu se už v počátcích 50. let setkáváme s vůbec první polskou specifickou subkulturou, jejíž samotný název *bikiniarze* (viz obrázek 9 v Příloze) „*pochodził od krawatów, na których wyobrażony był wybuch bomby atomowej na atolu Bikini w 1946 roku.*“ Jednalo se tak o polskou odnož subkultury „*znaną na Zachodzie jako jitterbug albo zazou*“.[291] Samotný pojem subkultura bychom mohli definovat jako malou skupinu lidí se specifickým životním stylem, hodnotami a vzory chování, kterými se odlišují od většinové kultury, avšak jsou její nedílnou součástí. Subkultury vznikají organizovaně i neorganizovaně a nejsou zpravidla vázané na jedno určité místo. Jsou stálé v čase, mohou se však transformovat do tzv. kontrakultur, ostře kontrastních typů subkultury, které jsou specifické svým odmítavým postojem.[292]

Pro *bikiniarze* byly zejména charakteristické: „*wąziutkie spodnie,*[293] *spiętrzona fryzura, tzw. plereza,*[294] *buty na fantastycznie grubej gumie, tzw. słoninie,*[295] *kolorowe, bardzo widoczne spod krótkich nogawek skarpety,*[296] *straszliwie wysoki kołnierzyk koszuli,*“[297] obrovské často podomácku vyrobené sako či bunda (*marynara* přezdívaná také jako *manior*), klobouk (*naleśnik*) a velmi barevná, často ručně malovaná kravata na gumě (*krawatto*). Svůj kritický postoj k životu podtrhovali láhví vodky, která jim vyčnívala z kapsy (*pół basa*) a doutnající cigaretou americké značky *Camel* či *Lucky Strike* (viz obrázek 10 v Příloze). Extravagantní, pestrobarevný oděv výrazně

---

[290] *Political Dress* [dokumentární film]. Režie Judyta FIBIGER. Polsko, Orion, 2011.
[291] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 140.
[292] PETRUŠEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník II.* Praha: Karolinum, 1996, s. 1248.
[293] Úzké kalhoty dosahovaly délky nejvýše ke kotníkům. Známé také pod názvem *rurki* či *spodeń wąski*.
[294] Z francouzštiny *pleureuse* v českém jazyce plačící. Termín označoval dlouhé, dozadu učesané vlasy, které zakrývaly krk. Mohli bychom se také setkat s označením *kaczy kuper* nebo *mandolina*.
[295] Pro obuv se také používalo označení *zamszaki*.
[296] Pro ponožky se také používalo označení *piratki* nebo *sing-singi*.
[297] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 140.

kontrastoval s šedivým stejnokrojem socialistické mládeže a porušoval tak všechny předpisy i nepsaná pravidla týkající se skromnosti, rovnosti a čistoty.[298]

Samotná subkultura se však v rámci Polska nazývala odlišně: „*W Warszawie nazywano chłopców tak ustylizowanych »bikiniarzami«, w Krakowie »dżollerami«*“[299] v Poznani byli známí jako *eka*, ve Vratislavi pak jako *bigarze*. Kromě označení *bikiniarz*, jež bylo užíváno zejména v jazyce propagandy, bychom se setkali i s alternativními názvy *bażant*, *figus* či *chuligan*.[300] Zlatá mládež pocházela převážně z prostředí dělníků nebo zločineckých skupin. Z tohoto důvodu nechtěl mít Tyrmand s touto subkulturou nic společného. V samotném zárodku však byla polská zlatá mládež spojována s mladou inteligencí. Po roce 1953 se právě po jejich vzoru začala oblékat výše zmíněná dělnická mládež a chuligáni[301] a vrhla tak špatné světlo na celou subkulturu.[302] Jak poznamenal Jacek Kuroń: „*Granica między chuligaństwem i bikiniarstwem była zatarta. Na ogół chuligańskie bandy składały się z bikiniarzy, natomiast nie wszystkie bikiniarskie grupy i środowiska były chuligańskie.*“[303]

Charakteristickými rysy zlaté mládeže byla hluboká averze vůči politickému systému, kritický pohled na všechny společenské a morální zásady a hedonistický přístup k životu spojený s výrazným, často až naivním uctíváním západní, obzvláště americké, masové kultury:[304]„*Oczywiście, polski jitterbug był ubogi i nie umyty, prowincjonalna wersja amerykańskiego pobratymca; był śmieszny swą nieprzystosowalnością ani do prawzoru, ani do własnego otoczenia; szył sobie ekstrawaganckie marynary u pokątnych krawców, zamęczał ich pomysłami, których nie rozumieli; obcinał nożyczkami rogi koszul z domów towarowych. Budził lekką odrazę, nawet u tych którzy go nie zwalczali, ale i jakiś szacunek za swą nieustępliwość, za swą walkę z arcypotęgą oficjalności, za wyzwanie rzucone szarości i zglajchszaltowanej nędzy.*“[305]

---

[298] Srovnej TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954,* cit. d., s. 140; FRIEDL, Jiří, Tomasz JUREK, Miloš ŘEZNÍK a Martin WIHODA. *Dějiny Polska*, cit. d., s. 520.
[299] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954,* cit. d., s. 140.
[300] Świat bez dżinsów. *Muzeum Regionalne w Szczecinku* [online]. 2013 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: http://www.muzeum.szczecinek.pl/noc-muze%C3%B3w-20131.html.
[301] Termín pochází od anglického *Hooligan*, který je odvozený od *Hooley Gang* nebo od irské rodiny Hooliganů vyznačující se agresivním chováním. V anglickém tisku se označení poprvé objevilo v roce 1898 v souvislosti s nepřizpůsobivými jedinci vyvolávajícími bezdůvodné rvačky. V Polsku se termín poprvé objevil na počátku 50. let.
[302] PASEK, Cezary. *Złota młodzież PRL: i jej obraz w literaturze i filmu*. Warszawa: Bellona, 2010, s. 34.
[303] 1945–53. Nowy porządek. Trzeba wierzyć partii. *Wyborcza.pl* [online]. 21. 6. 2004 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127290,2139795.html.
[304] ZBLEWSKI, Zdzisław. *Leksykon PRL-u*. Kraków: Znak, 2001, s. 19.
[305] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 140.

V románu *Zły* se setkáváme s ukázkovým příkladem reprezentanta této subkultury, Jerzym Meteorem, jehož celkové vizáži Tyrmand věnoval patřičnou pozornost. V následující ukázce se Meteor připravuje na běžné pochůzky: „*spodnie były gabardynowe, wąskie, ostro sprasowane na kant, koszula miała kolor opalowocielisty i szeroko rozstawione włoską modą rogi kołnierzyka. Zapiął pieczołowicie kołnierzyk długimi, chudymi palcami o brudnych paznokciach. Wyciągnał z szafy jadowicie zielony, usypany żółtymi trójkącikami krawat, który długo i skrupulatnie wiązał przed lustrem, po czym włożył pasiaste, zielono-żółte skarpetki i drogie zamszowe półbuty na grubej gumie indyjskiej. Wreszcie wyjął z szafy dwurzędową, pięknie stębnowaną na szerokich klapach marynarkę, wciętą, świetnie skrojoną, z takiej samej szarobeżowej gabardyny jak spodnie. Stanął przed lustrem bez ruchu i odetchnął z głęboką satysfakcją: w zwierciadle widział wysokiego, bardzo przystojnego, szczupłego młodzieńca w niezwykle eleganckich szatach*“[306] a dále „*jednorzędowa marynarka z ciemnogranatowej gabardyny odsłaniała bladoliliowy krawat w delikatne, perłowe pasy, tkwiący w śnieżnobiałym, wysokim na karku kołnierzyku o szeroko rozłożonych rogach.*“[307]

Narážíme také na detailní popis postupu Meteorova módního účesu: „*rozdzielał błyszczące brylantyną, ciemne włosy w nieskazitelny przedział po lewej stronie. Następnie sczesywał rozdzielone włosy z lewej strony do dołu, zaś z prawej – na bok. Odchylił głowę, przyjrzał się początkom swej misternej konstrukcji, fundamentom, na których miał się wznieść za chwilę kunsztowny gmach fryzury. Odłożył grzebień, wziął słoik z brylantyną i dodał jej nieco na ciemieniu. Ujął z powrotem grzebień, sczesał raz jeszcze w bok prawą stronę i opuścił ręce.* Přišel okamžik, který rozhodl o celkovém vzhledu účesu: *Nagłym, okrągłym ruchem trzymany przez Meteora jak szpada grzebień uniósł naręcze wybrylantynowanych, prostych włosów do góry i spiętrzył je w miękki, prześlicznie sfalowany, naturalnie nawisły nad czołem pukiel. Meteor odskoczył od lustra i spojrzał z triumfem: tak, to było zwycięstwo!* [...] *Krótkim pociągnięciem rzadkiej części grzebienia sczesał włosy z prawej skroni do tyłu: były one długie i zakreślały kunsztowny łuk nad uchem aż do karku, każdy z nich wydawał się być oddzielnie, pieczołowicie ułożony. Wreszcie jednym niezawodnym, półkolistym dotknięciem zatoczył do tyłu włosy z lewej strony, w sposób tworzący z nich lśniącą, jednolitą powierzchnie, lekko nastrzępioną nad karkiem. Zrzucił ręcznik i przyjrzał*

[306] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 121–122.
[307] Tamtéž, s. 279.

się: błyszczący, kunsztowny hełm pokrywał głowę Meteora, fryzura tym wspanialsza, że urzekająca swobodną naturalnością, wręcz zapuszczeniem, na widok której przysiąc byłoby można, iż posiadacz jej nie poświęca jej chwili starań, przygładza ją nieomal wyłącznie palcami, po wyjęciu głowy spod strugi zimnej wody."[308] Na samotné přípravě si dával velmi záležet neboť: „*Od tego wszystko zależy. Czy dzień się uda, czy nie*." Revolta zlaté mládeže trvala do roku 1956, respektive do gomułkowského tání.[309]

Ženským protipólem zlaté mládeže byla tzv. koťata[310] (*kociaki*), mladé dívky stylizující se podle vzoru západní módy (viz obrázek 11 v Příloze). Na začátku padesátých let bylo označení chápáno negativně. Změna nastala v momentě, kdy se vzorem mladých dívek stala filmová herečka Brigitte Bardot (viz obrázek 18 v Příloze). Krakovský týdeník *Przekrój* pak tímto pojmem označoval mladé, krásné, elegantní dívky, které svým vzhledem připomínaly právě slavnou francouzskou herečku. Nazývána tak byla všechna děvčata v barevných halenkách (*kolorowe bluzki*), krátkých dole rozšířených bundičkách (*lejbiki*), obepínajících svetřících (*obcisłe sweterki*) a rozšířených sukních do zvonu (*rozkloszowane spódnice*), shodně s kolekcí Christiana Diora *Corrole*, respektive *New Look*. Jako doplněk sloužil pracně vytvořený účes, který však měl působit nedbale (tzv. *kunsztowny chaos*),[311] ten například nosila románová Marta Majewska: „*nieregularnie a modnie rozrzucone kosmyki wymykały się spod zgrabnego czarnego beretu*."[312] Oblíbený byl také culík, tzv. *koňský ohon*, svázaný dole sametovou stužkou (*koński ogon podwiązywany z tyłu aksamitką*).[313] Děvčata na večírku Tyrmand zachytil téměř totožně s výše zmíněným popisem: „*są młode i bardzo ładne: smukłe, wiotkie, w bardzo kolorowych spódnicach, bluzkach, sweterkach, ze sterczącymi na boki rogami zręcznie uwiązanych na szyjach, krótkich chustek. Fryzury dziewcząt cechuje wystudiowany, kunsztowny chaos lub równie misterna, skomplikowana prostota: końskie ogony podwiązane z tyłu aksamitkami, krótko, krzywo strzyżone czuprynki, odgarnięte do tyłu, nieregularne kosmyczki, strzechy starannie rozrzuconych, sterczących na czubku głowy pasemek*

---

[308] Tamtéž, s. 120–121.
[309] PASEK, Cezary. *Złota młodzież PRL: i jej obraz w literaturze i filmu*, cit. d., s. 34.
[310] Setkali bychom se i s označením *mandolinistki*.
[311] Srovnej KIENZLER, Iwona. *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie*, cit. d., s. 222; PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 27.
[312] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 9.
[313] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 27.

lub długa, spadająca gładko z czoła przez oko aż do ramienia zasłona z gładko przyczesanych włosów.“[314]

Výše uvedený styl volily nejčastěji studentky Akademie výtvarných umění, které v jistém slova smyslu prezentovaly západní módu ostatním ženám: „*Jest to w gruncie rzeczy styl studenckiej młodzieży Zachodu, podchwytywany z filmów i ilustrowanych pism, lecz jakby pogłębiony przez rdzennie warszawski zmysł inspirowanej konieczności, przez niedostatek środków uruchamiający w dziewczętach jakąś fantastykę użytkową, która objawiła się po wojnie w komunistycznym, szarym ubóstwie.*“[315]

Kusé informace o tom, co se ve světě odehrává, zlaté mládeži zprostředkovávalo Rádio Svobodná Evropa nebo Radio Luxembourg. Zlatá mládež mluvila specifickým slangem, používala zejména anglické fráze (*OK*, *hello*), oslovovala se anglickými jmény namísto polskými. Dokonce ji charakterizoval specifický způsob chůze nápadně připomínající swingové tanečníky. Podle amerického vzoru se setkávala v městských módních kavárnách, restauracích či nočních barech.[316] V románu *Zły* se setkáváme například s módní kavárnou Pod Kurantami: „*w drzwiach wejściowych ukazywały się coraz częściej sylwetki młodzieńców w bardzo wąskich spodniach, w krótkich paletkach i na zagadkowo wysokich, gumowych podeszwach oraz dziewcząt w luźnych płaszczach o olbrzymich kołnierzach*,“[317] několikrát je také zmíněna módní kavárna Łajkonik, v níž v románu *Zły* zpravidla sedávala varšavská bohéma. Velmi oblíbená, zejména večer, byla varšavská ulice Kameralna, kam se mladí lidé chodili bavit: „*bar był nabity ludźmi w sposób możliwy tylko o pierwszej w nocy w* »*Kameralnej*«.[318] V deníku pak Tyrmand ulici dokonce nazývá centrem snobů, a to především těch, které vyprodukoval komunismus. Zlatá mládež také často pořádala soukromé neformální večírky (*prywatki*), kde za doprovodu jazzové hudby, kterou pouštěla ze zahraničních hudebních nosičů či rozhlasových stanic, tančili sambu, jive, rumbu, jitterbug a boogie-woogie.[319] V deníku Tyrmand popsal zábavu na večírku u Bogny takto: „*A ja zacząłem tańczyć boogie-woogie; moja specjalność jeszcze sprzed wojny, wyszlifowana w* »*Foyer St. Genevieve*« *i studenckich boitach Quartier Latin, hartowana w ogniu Chick Webba,*

---

[314] TYRMAND, Leopold. *Zły,* cit. d., s. 442.
[315] Srovnej PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 27; TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 48.
[316] KIENZLER, Iwona. *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie*, cit. d., s. 224.
[317] TYRMAND, Leopold. *Zły,* cit. d., s. 249.
[318] Tamtéž, s. 75.
[319] KIENZLER, Iwona. *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie*, cit. d., s. 224.

Elli Fitzgerald, Lionel Hamptona, na wieczorynkach Hot Club de France. Po wojnie, w Oslo i Kopenhadze, amerykańscy żołnierze wybuchali w owacje, gdy czasem udało mi się podłapać równą partnerkę. Teraz też nie mogło być inaczej. Dziewczyna była drewno, ale można było z nią pokazać co należało, kunszt ujawniał się na jej tle. Chłopcy otoczyli mnie kołem i klaskali w dłonie, reakcja właściwa i oczekiwana, ich obojętna niechęć transformowała się w zazdrosny entuzjazm naraz obejmujący mnie jako całość.“[320] Tanec kvůli své dynamičnosti a různorodosti vláda přirovnávala k lidem postiženým obrnou. Na oficiálních událostech, které zpravidla pořádal Svaz polské mládeže se nikdy neobjevil. V prvé řadě se tančilo tango a walc za doprovodu sovětské hudby.[321]

V roce 1954 se v prodeji objevil ilustrovaný týdeník *Dookoła świata*, který v jemných náznacích zrcadlil zahraniční módu, v důsledku čehož se mu začalo přezdívat *Głos Bikiniarza*[322] a v románu je okomentován následovně: „*I chociaż to pismo uboższe i brzydsze od francuskich czy amerykańskich, to przecież są w nim fotografie znanych* [...] *ulic i kawiarń i żywych, do niej podobnych, jak ona ubranych ludzi, a nie martwe konwencje z Nowej Huty i partyjnych zjazdów.*“[323] V první polovině dekády komunistická vláda vyhlásila subkultuře válku. S jejími stoupenci zacházela jako se zločinci vyžadujícími resocializaci. V boji proti subkultuře aktivně pomáhali členové Svazu polské mládeže. Na veřejných místech docházelo k ostrým střetům, při nichž byla zlatá mládež napadána, stříhání kravat a kalhot nebo ničení provokativních účesů nebylo ničím neobvyklým. Častým jevem bylo ublížení na zdraví, vyhazov z práce nebo ze studií. Antikampaň však nepřinesla žádné větší výsledky a v polovině 50. let od ní vláda upustila.[324]

Vyjma literatury se tato subkultura výrazně promítla i do filmového světa. Ve snímku *Sprawa do załatwienia* (1953, Věc k vyřízení) režisérů Jana Rybkowského a Jana Fethkeho se setkáváme s jedním z nich v podání herce Adolfa Dymszy. Zlatá mládež je rovněž součástí filmu *Kariera* (1955, Nebezpečná hra) v režii Jana Koechera. Dokumentární film Jerzyho Hoffmana a Edwarda Skórzewského *Uwaga, chuligani!* (1955, Pozor, chuligáni!) pak zachytil polskou mládež, kterak se mění v chuligány a lajdáky. Komunistická propaganda poskytla obraz subkultury prostřednictvím Polské

---

[320] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 125.
[321] KIENZLER, Iwona. *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie*, cit. d., s. 224.
[322] ZBLEWSKI, Zdzisław. *Leksykon PRL-u*, cit. d., s. 19.
[323] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 85.
[324] ZBLEWSKI, Zdzisław. *Leksykon PRL-u*, cit. d., s. 19.

filmové kroniky (Polska Kronika Filmowa). V jedné z epizod pojmenované *Operator was podpatrzył* (1958) konfrontuje zlatou mládež s členy Svazu polské mládeže.[325] Koncem 60. let tuto specifickou subkulturu nahradilo v Polsku hnutí hippies.

Pravým opakem zlaté mládeže byli výše zmínění členové Svazu polské mládeže[326] (tzv. *svazáci*). Ti byli podle komunistické vlády příkladným vzorem, který se ubírá správným směrem. Byla pro ně charakteristická zelená košile a červená kravata. Muži celek doplňovali tmavými kalhotami s širokými nohavicemi (viz obrázek 8 v Příloze), dívky pak jednoduchou tmavou sukní pod kolena (viz obrázek 7 v Příloze). Svaz polské mládeže měl plnit společenskou a vzdělávací funkci, spojit mládež do jedné komunity a vyvolat pocit kolektivního vědomí, vzájemné rovnosti a solidarity. Stejnokroj oblékali do školy, na kolektivní slavnosti, schůze či projevy, bylo však žádoucí, aby ho mládež nosila i ve volném čase. Od členů se očekávala upravenost a střídmost, a to jak v oblékání, tak i v účesech. Jakákoliv extravagance byla považována za známku západního životního stylu a byla tvrdě trestána.[327] S členy mládežnické organizace se v románu *Zły* setkáváme několikrát. Ve výše zmíněných oděvech se objevují například u soudu: „*obydwie strony zjawiły się na rozprawie w czerwonych zetempowskich krawatach, obwieszone wszelkimi możliwymi emblematami i odznaczeniami sportowymi, harcerskimi lub stwierdzającymi ich nieugiętą wolę walki o pokój przy pomocy białych, emaliowanych gołębi, wpiętych w klapy marynarek.*“[328] Také na ně narážíme u vstupu na fotbalový zápas, kde si vyhrazují právo na lístky: „*Nie odmówi pani nam, sochaczewskim zetempowcom,*“[329] ale i ve spojitosti s negativním výrokem Jerzyho Meteora, který o Martě Majewské pronesl, že se chová „*jak obrażona zetempówka arystokratycznego pochodzenia*.“[330]

Polské dělnice měly po vzoru sovětských kolchoznic oblékat pracovní oděvy sestávající z šedých kombinéz (*kombinezon*) nejlépe s laclem (*kombinezon na szelkach*) a neforemných bund, tzv. vaťáků (*waciak*). Alternativou pro volný čas byly šaty jednoduchého střihu v nevýrazných barvách. Jako doplněk sloužil specificky uvázaný šátek na hlavě (*chustka*) (viz obrázek 6 v Příloze). Dělnice svými oděvy paradoxně

---

[325] Obraz bikiniarza w kinie PRL. *Kino Świata* [online]. 1. 8. 2012 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: http://kinoswiata.cz/2012/07/obraz-bikiniarza-w-kinie-prl.html.
[326] Mládežnická organizace působící v Polsku v letech 1948–1957 po vzoru sovětského Komsomolu.
[327] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 18–19.
[328] TYRMAND, Leopold. *Zły,* cit. d., s. 215.
[329] Tamtéž, s. 179.
[330] Tamtéž, s. 346.

připomínaly Američanky z doby druhé světové války.[331] Pracovním oděvům jednotlivých postav různých profesí Tyrmand v románu věnoval patřičnou pozornost. Většina postav z nižších společenských vrstvev nosí špinavé, nepadnoucí oblečení ušité z nekvalitních materiálů, ženy jsou pak nalíčeny levnou nekvalitní kosmetikou. Listonoš Antoni Pająk je zachycen „*w rozpiętym, granatowoburym mundurze, z trąbką, herbem poczty, na zsuniętej ze spoconego czoła czapce, z wielką, parciano-skórzaną torbą na biodrze.* [...] *jasnobeżowe sandały, przewiewne i wygodne, nie pasujące do munduru.*“[332] Józef Siupka se objevil „*w kolejarskim mundurze z grubego sukna; gorąco usprawiedliwiało niechlujne rozchełstanie kołnierza munduru, ukazujące brudną, przepoconą bieliznę.*“[333] Zaměstnanec městského dopravního podniku Eugeniusz Śmigło vystupuje takto: „*przyzwyczajeni do ich bezbarwnych uniformów i granatowych koszul* [...] *kolorową chustkę, pięknie związaną na jego szyi i wpuszczoną efektownie w rozpięty kołnierz munduru* [...] *Okrągła czapka z warszawską Syreną nad daszkiem, taka sama mundurowa czapka, jaką noszą setki funkcjonariuszy komunikacji miejskiej, tak samo brudnoszara i z czerwonym sznurkiem* [...] *wiedziało się z przemożną pewnością, że nad tą czapką właściciel jej spędził niejeden wieczór modelując ją ze smakiem i znawstwem, wkładając w jej denko druciane sztywniki i formując ją pieszczotliwie dopóty, dopóki nie nabrała jedynego, oryginalnego, wyjątkowego fasonu, zawierającego, w sobie całą gamę znaczeń.*“[334] Hawajka, barmanka z varšavského podniku IV. cenové skupiny Słodycz se objevuje „*w przepasanym brudną ścierką fartuchu*“ její „*ślicznie skrojone wargi, na których gruba i tania szminka dawała efekt egzotyczny. Piękne brwi, pociągnięte grubo ołówkiem, i zdrowe, rumiane policzki niepotrzebnie podmalowane wywoływały ból w sercu na widok tego bezmyślnego niszczenia złą kosmetyką tak hojnie przez naturę rozsianych skarbów.*“[335] Zaměstnanci výrobního družstva Woreczek „*w roboczych kitlach*“. Nemocniční personál a kadeřníci jsou shodně „*w białych kitlach*“. Cukrář Frederyk Kompot byl zobrazen: „*w białym fartuchu i wysokim, piekarskim czepcu.*“

[331] Świat bez dżinsów. *Muzeum Regionalne w Szczecinku* [online]. 2013 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: http://www.muzeum.szczecinek.pl/noc-muze%C3%B3w-20131.html.
[332] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 277.
[333] Tamtéž, s. 240.
[334] Tamtéž, s. 93.
[335] Tamtéž, s. 187.

Touhu po oděvech odpovídájící západnímu stylu si lidé kompenzovali na tzv. *ciuchach*,[336] neboli bazarech se zahraničním zbožím (viz obrázek 12 v Příloze). Tyrmand se této problematice ve svých dílech věnoval detailně: „*Właśnie młodzież jest najżarliwiej »ciuchowa«, skarpetki w kolorowe paski są wśród niej manifestem i uniformem. O takiej skarpetki toczą się heroiczne boje z komunistyczną szkołą, z komunistycznymi organizacjami młodzieżowymi, z systemem. Już przed paru laty skarpetki stały się zarzewiem świętej wojny o prawo do własnego smaku, jaką młodzież polska stoczyła z reżymem i którą wygrała*."[337] Samotný účel bazarů reflektoval takto: „*Warszawskie ciuchy stanowią centrum i wylęgarnię mody i elegancji, co prawda ekscentrycznej i ograniczonej do kilku tysięcy wyznawców obojga płci, niemniej jednak mody autentycznej.*"[338] Dále objasňuje, že samotný název se v jednotlivých městech i státech lišil: „*w Paryżu – marché aux puces, w Rosji – tołkuczka, a w Krakowie tandeta* [...] *W Warszawie taki – bazar ze starzyzną nosi nazwę ciuchów i stanowi unikat wśród swych odpowiedników z innych miast Europy*."[339] Polákům tvrdě postiženým druhou světovou válkou s ošacením v prvé řadě pomáhal kritizovaný Západ: „*Właściwie Ameryka. Najpierw była UNRRA, Rada Polonii Amerykańskiej, Joint i tuzin innych charytatywnych dostawców. To oni ubrali Polskę, przeważnie w remanenty alianckich magazynów wojskowych. Był to okres mody intendenturowej, elegancją były batle-dressy o wyprutych dystynkcjach, koszule i krawaty khaki*."[340] Nošené oděvy se postupem času z kolonky nutné potřeby přesunuly na velmi zajímavý zdroj obživy obdarovaných. Později se na bazar dostávaly zejména touto cestou: „*odzież, przesyłana z zagranicy od wzbogaconych krewnych dla małopolskich wieśniaków i kurpiowskich drwali, trafia do stolicy na ciuchy i dyktuje modę.*"[341] Nákupy oblečení z druhé ruky byly v tehdejší společnosti jediným možným způsobem, jak si opatřit módní oděvy. Koneckonců bazarové zboží nakupovaly: „*żony komunistycznych dygnitarzy, słynni architekci na usługach rządu, poeci opiewający jeszcze wczoraj Stalina i muzycy wymieniający tysiące złotych z nagród za rewolucyjne kantaty na parę blue jeans*

---

[336] Výraz užívaný od poloviny 50. let původně v prostředí zlaté mládeže pro označení módního, zahraničního, barevného oblečení. Rovněž označuje místo, kde se s takovýmito oděvy a jiným zbožím obchoduje.
[337] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 140.
[338] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 330.
[339] Tamtéž.
[340] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 137.
[341] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 330.

wprost od Macy´s z Nowego Jorku.“[342] Přestože komunistická vláda měla proti bazarům námitky, nezakazovala je, lidé si však byli vědomí, že nošením takovýchto oděvů dávají všanc své zaměstnání: „*do pracy chodzi się w zetempowskiej koszuli i w waciaku, a dopiero wieczorem, w »Kameralnej«, welwetowa marynarka i krawat swing.*“[343] Vypovídá to mnohé o pokrytectví některých polských stranických funkcionářů. Jako doprovod svých chotí se totiž museli zcela zákonitě setkat i s nenáviděnou zlatou mládeží. Bazar však plnil rovněž významnou společenskou funkci. Do Varšavy se sjížděli lidé z celého Polska i zahraničí. Pro mnohé byl místem, kde si domlouvali schůzku s přáteli nebo se seznamovali s děvčaty.[344] Právě za tímto účelem sem jezdil Jerzy Meteor, fiktivní postava z románu *Zły*. Marta Majewska se naopak vydala na varšavský bazar koupit „*bluzkę i szatański kostium kąpielowy na bieżący sezon*“, tedy ryze módní oděvy 50. let (viz obrázek 24 v Příloze). Naráží tu ale i na spoustu jiného zboží západní produkce: „*pantofel z niewytartego zamszu, pozbawiony niemal obcasa, zgodnie z obowiązującą modą* [...] *suknie, od balowych, mieniących się taft, po płócienne, jaskrawe plażówki, spódnice w egzotyczne wzory, koszule, cardigany, sweterki, bielizna, ręczniki, kostiumy kąpielowe, trykotowe wdzianka, szorty, pasiaste skarpetki, obuwie, wiatrówki o oryginalnym kroju, dziwaczne dzianiny, mankiety z napisami i rysunkami, tkaniny pełne malowanek w palmy* [...] *męske marynarki w krzyczących odcieniach, spodnie, krawaty o fantasmagorycznych deseniach*“ i na zboží vyrobené podomácku: „*ciemne, źle skrojone garnitury, spodnie, bryczesy, jesionki, płaszcze,*“ nebo na kosmetiku a různé kosmetické pomůcky: „*przybory toaletowe, grzebienie i szczotki do włosów w oprawach z plastyku, żyletki, kosmetyki, kremy*“ a mnoho dalších artiklů. Setkáváme se dokonce s postavou tzv. *ciuchary* Sabiny, známé pod přezdívkou *Królowa Ciuchów*, která dle slov Jerzyho Meteora celému bazaru vládne: „*Jej słowo jest tu prawem. Sama nie handluje, ale ustała ceny i wszystko.*“ Marta si nakonec za jeho asistence odnáší tolik vytoužený „*biały kostium z nylonu*“ a jako dárek pro Witolda Halského „*krawat z bladożółtego fularku w wesolutkie szarobłękitne niezapominajki.*“ Kravatu však původně nezamýšlela koupit: „*Na tym polegał urok kupowania na ciuchach: przychodziło się po spódnice, a wychodziło z pajacykiem dziecinnym dla córeczki sąsiadów.*“[345] Autor zcela jasně

[342] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 139.
[343] Tamtéž.
[344] BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy: o modzie w PRL*, cit. d., s. 136.
[345] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 332.

vycházel ze svých osobních zážitků. V deníku popisuje, jak nakupoval v bazaru se svým přítelem Tadeuszem Mirkowským, který se snažil srazit vysokou cenu bundy vědomou lží: „*ten rękaw ma inny kolor... Prawy jaśniejszy, lewy ciemniejszy* [...] *No, powiedz sam – przytakał dla porównania dwa identycznej barwy rękawy – nic tylko inny kolor.*“[346] Tu stejnou situaci lze zaznamenat i v románu *Zły*. Jerzy Meteor v bazaru nakupuje se svým kamarádem Jankem, který používá tu samou lest: „*domyślając się jakiejś ważkiej finty taktycznej, przytwierdził na wyczucie. – Co pan widzi? Co pan widzi? – rozdarła się agresywnie sprzedawczyni – dwa piękne rękawy i cudną gabardynę, to pan widzi! – Marta również nie była w stanie nie dostrzec.* [...] *nie widzi pani, że jeden rękaw jest jaśniejszy, a drugi ciemniejszy! – Jasne – ryknął młodzian z wielkim nosem – jeden innego koloru, żebym tak skonał!* [...] *Marta wpatrywała się w rękawy aż do bólu tęczówek, lecz nie mogła zauważyć żadnej między nimi różnicy.*“[347] V obou případech prodavačka vyhoví a sleví z 500 na 400 zlotých.

V dílech jsou také několikrát zmíněny české produkty, které mají být zárukou kvality. V prvním případě nabízí Jerzy Meteor Lowovi Zylbersztejnovi plášť se slovy: „*Czeska popelina, fason prosto z Pragi, nikt nie ma takiego w Warszawie,*“[348] ve druhém si redaktor Kolanko pochvaluje „*żółty ołówek czeski typu* »*Versatil*« [...] *do pisania.*“[349] V deníku také autor zmiňuje českou bižuterii, kterou vlastnila Bogna.

Gomułkovské tání v roce 1956 se rovněž promítlo do časopisů pro ženy a mládež. Západní móda tak byla zase o krok blíže. V Polsku si svou pozici vydobyly džíny (*dżinsy*), především zásluhou filmů americké produkce, v nichž zářil americký idol James Dean. Poláci svůj vzor objevili v herci Zbigniewovi Cybulském, který na filmové plátno přenesl svůj osobitý styl. Nejlépe ho charakterizovaly džíny, tričko (*koszulka trykotowa*), větrovka (*kurtka wiatrówka*), tenisky (*trampki*) a tmavé brýle (viz obrázek 14 v Příloze). Stejně oděný se objevil i ve filmu *Popiół i diament* (1958, Popel a démant) v režii Andrzeje Wajdy, v němž ztvárnil hlavní postavu Maćka Chełmického. Jak je známo, Cybulski nerozlišoval mezi filmovým kostýmem a civilním oděvem. Podle slov režiséra Wajdy točil v tom, v čem zrovna přišel na filmový plac, a tudíž se i Wajdovou zásluhou zrodil módní styl *à la Cybulski*.[350] První džíny (tzv. *farmerki*) se v Polsku objevily až koncem 50. let v bazarech se zahraničním zbožím. Mladí si je

---

[346] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 291.
[347] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 335.
[348] Tamtéž, s. 128.
[349] Tamtéž, s. 254.
[350] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 45.

velmi oblíbili, mnozí si je ale z důvodu vysoké ceny nemohli dovolit. Polská verze džínů, v daleko horší kvalitě, pak nesla název texasky (*teksasy*).[351] Neformální oděv nejčastěji nosili s ohrnutými nohavicemi, páskem, košilí a obouvali k nim sandály nebo tenisky s gumovou podrážkou (*pepegi*).[352] Muži vzhled doplňovali účesem tzv. *na fanfána* (viz obrázek 21 v Příloze), po vzoru francouzského herce Gérarda Philipa z filmu *Fanfan la Tulipe* (1952, Fanfán Tulipán). Také se nechali inspirovat americkým hercem Marlonem Brandonem a vlasy česali dopředu:[353] *„włosy mają krótkie i nieregularnie przycięte, jakby po niedawnym pobycie w domu poprawczym: jest to najmodniejsze wśród chłopców uczesanie według modelu głowy aktora, grającego przed kilku laty główną rolę w sztuce »Tramwaj zwany pożądaniem«.“*[354] Idolem mladých Poláků se vedle Cybulského stal polský prozaik Marek Hłasko, který z americké vojenské bundy s nárameníky (*amerykańska kurtka z pagonami*) zakoupené v bazaru se zahraničním zbožím stvořil doslova senzaci. Oděv popsal ve svém díle *Piękni dwudziestoletni* (1966) takto: *„Szczytem elegancji był amerykański płaszcz wojskowy z podpinką: płaszcz taki kosztował w owych latach na ciuchach trzy i pół tysiąca złotych. Trzeba było zadowolić się amerykańską kurtką wojskową z pagonami; półtora koła. Kupiłem taką; na mojej lewej piersi wydrukowane miałem pięknie nazwisko poprzedniego właściciela: ANDERSON. Farba była tak piekielnie mocna, że nie dało się tego niczym zmyć* [...] *W ten sposób stałem się najelegantszym człowiekiem na całą ulicę Sokołowską.“*[355] Hłaskův osobitý styl, stejně jako jeho literární tvorba, vzbuzoval ve společnosti emoce. Nejlépe ho charakterizovaly rozepnuté košile s límcem, stylové svetry a kabáty a v neposlední řadě bílý kožich (viz obrázek 15 v Příloze). Na Západě byl dokonce označován za „komunistického“ Jamese Deana, neboť právě jím byl spisovatel fascinován a snažil se ho napodobit.[356]

V následujících ukázkách je viditelná paralela mezi samotným Leopoldem Tyrmandem a mužskou postavou Edvina Kolanka z románu *Zły*. Tyrmand na neformální večírek u Bogny zvolil *„sztruksowe spodnie z »ciuchów«, angielska*

---

[351] CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*, cit. d., s. 393.
[352] Název obuvi je odvozen od továrny polského gumárenského průmyslu (*Fabryka Polskiego Przemysłu Gumowego*).
[353] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 46.
[354] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 442.
[355] HŁASKO, Marek. *Piękni dwudziestoletni*. Warszawa: Agora, 2014, s. 71.
[356] Srovnej Być jak Marek Hłasko. *naTemat.pl* [online]. 5. 5. 2014 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: http://natemat.pl/100903,byc-jak-marek-hlasko-kolekcja-ubran-inspirowana-pisarzem; DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*, cit. d., s. 359.

koszula, zamszowa kamizelka, doskonały fularowy krawat jeszcze z UNRR-y, juchtowe buty, autentyczne jitterbug-jive skarpetki w zielono-granatowe paski.“[357] Redaktor Kolanko „*ubrany w drogie, modne wełny i kolory*“[358] nosí tu samou kravatu, originální ponožky, módní košili s límečkem v barvě khaki stejně jako spisovatel. Celek doplňuje velmi módním kabátem burberry[359] v barvě khaki a hnědým kloboukem: „*Ubrany jest jak najtypowszy dziennikarz.*“[360] Opravdový elegán středního věku nenosil široce dostupné oděvy prodávané zpravidla v maloobchodní síti (Miejski Handel Detaliczny), ale snažil se o vytvoření vlastního osobitého stylu, k čemuž mu napomáhaly městské bazary a zakázkoví krejčí.[361]

Formální pánský oděv, se kterým bychom se například setkali u funkcionářů či úředníků, zůstal neměnný po několik dekád. Skládal se z tmavého obleku, bílé košile s manžetovými knoflíčky, tmavých naleštěných bot, kravaty a klobouku (viz obrázky 19 a 20 v Příloze): „*Najbliższym odpowiednikiem Rity Hayworth* [americká tanečnice a herečka] *jest tutaj premier Józef Cyrankiewicz, jedyny człowiek rządu, który chce być sexy.*“[362] Dámy středního věku volily oděvy v tlumených barvách. Nejčastěji nosily sukni s halenkou nebo kostýmek z hrubé látky zdůrazňující pas (viz obrázek 17 v Příloze). Praktičnost a snaha nevybočovat měly být na prvním místě.[363] Téměř ukázkovým příkladem je v románu *Zły* soudkyně Zofia Chwała: „*Prosty, ciemnoszary kostium z dobrego materiału uszyty był z surową, nieco sztywną elegancją; dokładnie wyczyszczone pantofle na wysokim obcasie znamionowały poprawną dbałość; wieczna ondulacja daleka była od jakiejkolwiek oryginalności i służyła zmniejszeniu zachodu przy codziennej pielęgnacji włosów. Jedyny akcent jakże oględnej szykowności stanowiła kremowa jedwabna bluzka z CPLiA* [Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego]*, o zaokrąglonych – rogach podpiętego wysoko kołnierzyka, zdobna w szklane guziczki, nieskazitelnie czysta i skrupulatnie wyprasowana w związku z sobotnim, wiosennym popołudniem.*“[364]

V druhé polovině 50. let u mládeže narážíme na mísení různých trendů a také se setkáváme s profilací jednotlivých lokálních mód ve větších městech a jejich

---

[357] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 123.
[358] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 252.
[359] Původně termín označoval nepromokavý materiál. Později začal být název užíván pro ikonický anglický plášť.
[360] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 34.
[361] PASEK, Cezary. *Złota młodzież PRL: i jej obraz w literaturze i filmu*, s. 68.
[362] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 178.
[363] BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy: o modzie w PRL*, cit. d., s. 30–31.
[364] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 254.

okolí. Mnoho mladých si vytvářelo jakýsi módní hybryd, neboť kromě amerického stylu do polské módy pronikaly francouzské a italské vlivy. Zásluhou Francie se v Polsku objevil módní styl tzv. *na existencialistu*, který byl silně fixován na literaturu a vyskytoval se převážně mezi studenty. Chlapci a děvčata se oblékali velmi podobně. Prim hrála především černá barva. Mladí nejčastěji volili široké černé roláky (*czarny golf*) nebo svetry spolu s úzkými kalhotami či „pytlovými" sukněmi (*spódnica workowa*). Pro chlapce byla typická bradka (*broda*), dívky charakterizoval účes tzv. *na Juliette Gréco*, jehož polských ekvivalentem byla tzv. *topielica*.[365] S dosažením módního vzhledu se však pojila mnohá úskalí. Oděvy v černé barvě nebyly v státním sektoru dostupné a mnozí si je proto vyráběli podomácku. Dívky se například pouštěly do výroby velmi módních balerín[366] (*trumniaki*). Postupovaly následovně: „*kupując zwykłe tenisówki, przycinając je nożyczkami według upragnionego, modnego wzoru, farbując je z trudem na czarno w naiwnym porzekonaniu, że czerń pokryje ich taniość.*"[367] V deníku Tyrmand zaznamenal výrok neznámých Francouzů, kteří jeho přítelkyni povýšili nad samotnou francouzskou herečku: »*Juliette Greco!*«*, ale to pudło, bo Bogna lepsza*." Na večírku ji zdobila „*suknia prosta z ciemnozielonej tafty, czarne baleryny*."[368] V dílech Leopolda Tyrmanda se často setkáváme s cizojazyčnými pojmy. V románu *Zły* se o Olimpii Szuwar vyjadřuje jako o »*une belle femme*«, což v překladu z francouzštiny znamená krásná žena a rovněž její styl vystihuje slovy *à la Maria Stuart*. Několikrát se také objevuje francouzský pojem *maquillage* označující líčidlo. Ve spojení s obchodem Olimpie Szuwar jsou v románu zmíněny věhlasné zahraniční kosmetické značky *Palmolive, Pond´s, Colgate, Kiwi, Bourjois-Geranium, Soir de Paris, Irresistible Lipstick*. V deníku uvádí další značky: *Helena Rubinstein, Elizabeth Arden, Gilette* a *Max Factor*, a to v souvislosti s přemrštěně vysokými cenami zboží z dovozu: „*Ceny tu to fantasmagoria* [...] *Dla orientacji: szczoteczka do zębów z amerykańskiego nylonu – 80 złotych, grzebien ze spółdzielni w Tarnowie – 70 złotych, kawałek francuskiego mydła – 30 złotych, żyletka z Węgier 6 złotych, szminka do ust Mireille – 175 złotych! W kraju, w których stenotypistka, jeśli dobrze płatna zarabia 800 złotych miesięcznie, a tani, lecz znośny, obiad dostać można za 10 zł, ceny te są jak z okrutnej bajki*."[369]

---

[365] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 47.
[366] V Lodži bychom se setkali s termínem *brunelki*.
[367] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 251.
[368] TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*, cit. d., s. 19.
[369] Tamtéž, s. 283–284.

Italská móda si svou cestu do Polska našla především díky filmům italského neorealismu. Mnohé okouzlila svou pestrostí a ženskostí. V italském stylu je například oblečená postava Marty z polského filmu *Pociąg* (1959, Vlak) v režii Jerzyho Kawalerowicze. Na výrobu objemných letních šatů a sukní se spodničkou se používal především kreton (*kreton*) a plátno (*płótno*). Velmi módní byly halenky s širokým lodičkovým výstřihem (*łódkowy dekolt*) či skládaná halenka (*bluza z plisą*) pod nimiž se nosila balkonová podprsenka tzv. bardotka, a to bez ramínek či s ramínky umístěnými na bok po vzoru Brigitte Bardot. Populární byly také typicky dovolenkové tříčtvrteční kalhoty (*rybaczki*):[370] „*Modnie – rzekł z rezygnacją Halski – spodnie a la rybackie.*“[371] Kromě balerín dívky nosily vysoké římské šněrovací sandály (*rzymskie wysoko sznurowane sandały*) a kabelky nahradily plastovými košíky (*koszyki z plastiku*): „*tanie koszyczki i kobiałki, plecionki i łubianki, które stanowiły wielki triumf warszawskiego wdzięku; wyparły one drogie torebki ze skóry*.“[372] Velmi módní se také staly plastové sluneční brýle typu motýlky. Celek doplňoval účes *à la Brigitte* nebo tzv. *na simone*, podle stejnojmenné postavy z filmu *Řím v 11 hodin*, kterou ztvárnila herečka Lucie Bosè.[373] V románu *Zły* je neznámá tančící dívka vylíčena takto: „*ciemną dziewczynę o nastrzępionych modą włoskich aktorek filmowych włosach* [...] *co stanowiło ostatni krzyk mody w Warszawie*.“[374] Mladí lidé si velmi oblíbili zimní dovolenou, stejně jako ve světě a nejčastěji ji trávili v Zakopaném. V obou dílech je to několikrát zmíněno: „*Świetnie się pan opalił* [...] *Jeszcze z Zakopanego*“, „*spotkałem Ołka Mickiewicza, jeszcze w swetrach i spodniach narciarskich, właśnie wrócił wczesnym rankiem z Zakopanego*“, „*Czołem Antek! – rzuciła Marta – jakiś ty opalony! A co? W dechę, nie? Wczoraj wróciłem z Zakopanego*“. Ženy se do Zakopaného oblékaly s „*wczasowo-górskim szykiem: kraciasta koszula kanadyjska z ciuchów, czerwona chustka na głowie*.[375] Módním hitem v přepravě se v Polsku stal skútr (viz obrázek 16 v Příloze), který byl prezentován na stránkách časopisu *Przekrój*, stejně jako zimní móda (viz obrázky 22 a 23 v Příloze).

Přechod módy konce 50. a začátku 60. let vystihuje filmový debut Janusze Morgensterna *Do widzenia, do jutra* (1960, Na shledanou zítra). Dcera konzula

---

[370] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 48.
[371] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 367.
[372] Tamtéž, s. 251.
[373] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 48.
[374] TYRMAND, Leopold. *Zły*, cit. d., s. 200.
[375] TYRMAND, *Dziennik 1954*, cit. d., s. 320.

Marguerite, kterou ztvárnila polská herečka Teresa Tuszyńska (po boku Zbigniewa Cybulského), divačky oslnila v bohatých šatech se spodničkou a čínským slaměným kloboukem (*chińczyk*) (viz obrázek 26 v Příloze).[376]

Revoluční šedesátá léta přezdívána v Polsku stejně jako na západě anglickým termínem *sweet sixties* v mnohém popírala dekádu předchozí. Svoji činnost zahajují mladí projektanti, jmenujme mj. Jerzyho Antkowiaka či Kalinu Paroll, s nimiž se pojil prudký rozvoj polského módního průmyslu. Koncem 60. let bychom se v polském kontextu setkali s hnutím hippies, které se významně promítlo v literatuře i celé kultuře.[377]

[376] PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, cit. d., s. 54.
[377] Srovnej STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*, cit. d., s. 172; BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy: o modzie w PRL*, cit. d., s. 38–39.

ZÁVĚR

V první kapitole práce jsem vymezila stěžejní pojmy jimiž byly móda, oděv a vkus. Dále jsem nastínila počátky módy a módního průmyslu a objasnila rozdíl mezi *haute couture* a *prêt-à-porter*, věnovala se tomu, jak módu vnímají a definují sociologové. Zvolila jsem si dva přední sociology Thorsteina Veblena a Georga Simmela a prostřednictvím publikace Heleny Kubátové stručně interpretovala jejich pohled na tuto oblast. Kapitolu zakončuji krátkým zasvěcením do módy 20. století.

Druhá kapitola byla zaměřena na tematiku módy a odívání v polské literatuře. Vzhledem k rozsahu práce jsem volila díla pouze výběrově a zaměřila se na reprezentativní tvůrce z různých období polských literárních dějin. Vyvodila jsem, že pasáže o módě a odívání u jednotlivých autorů nejsou jen bezduchými popisy a mají daleko hlubší význam. Oděvy i barvy se často stávají symbolem a mohou být jakýmsi signifikátorem vnitřní charakteristiky jednotlivých postav.

Přestože se Mikołaj Rej v díle *Żywot człowieka poczciwego* vysmíval nekritickému přejímaní cizích vlivů (nejenom) v módě a odívání, polské malířství 16. století hovoří o pravém opaku. Je na nich zachycen právě v oděvech, které sám odsuzoval. Jan Chryzostom Pasek v díle *Pamiętniki* popsal projevy turecké módy. Jak v díle zdůrazňuje, byl považován za jednoho z těch, kteří přinesli módu z cizích zemí do Polska a popsal jak se móda šířila mezi jednotlivými společenskými vrstvami, avšak ani u tohoto autora se nevyhneme kritice, a to vůči rychle se měnící módě. Krasického satira *Żona modna* poukazuje na to, že lačnost po módě a přehnaná touha po nákladném životním stylu se mnohdy nevyplácí. Častokrát ničí statky i mezilidské vztahy. Ve slavném Mickiewiczově eposu *Pan Tadeusz* jsou patrné silné francouzské vlivy a také se zde promítá v tehdejší společnosti opěvovaný umělecký a životní styl biedermeier. Lze také zaznamenat, že vnější vzhled jednotlivých postav plně koresponduje s jejich vnitřní charakteristikou. Juliusz Słowacki pak bývá ve společnosti pokládán za prvního polského dandyho, což ostatně stvrdil v dopise své matce. V povídce *Kamizelka* pozitivisty Bolesława Pruse je oděv symbolem síly lidské lásky, důvěrníkem i svědkem bolestného tajemství. V jeho románu *Lalka* hrají významnou roli barvy oděvů, neboť plně vystihují povahové vlastnosti jednotlivých postav. Pasáže věnující se popisu jednotlivých oděvů navíc korespondují s dobovými oděvy. U Hanny Kral v povídce *Kobiety w kolorze lila* je oděv-lakýrky symbolem ženskosti a práva

na štěstí. Dorota Masłowska v díle *Kochanie zabiłam nasze koty* ironicky reflektovala soudobou „rychlou módu“ a svět na jedno použití.

Ve třetí kapitole, věnované samotnému Leopoldovi Tyrmandovi, jsem nejprve stručně nastínila život autora a poté se přesunula k jeho tvorbě a činnostem, kterým se za svého života věnoval. Zjišťovala jsem jakou měrou se móda promítla v životě autora. Došla jsem k závěru, že zcela zásadní vliv měla studia v zahraničí, neboť právě zde se setkal s francouzskou subkulturou *zazou*. V Paříži se navíc začal zajímat o západní kulturu a tamější životní styl vzal za vlastní. Ve společnosti byl dokonce považován za krále polské zlaté mládeže a playboye v barevných ponožkách o nichž v Polsku kolovaly legendy. Agnieszka Osiecka tomuto oděvu dokonce věnovala celou kapitolu ve svém díle *Szpetni czterdziestoletni*. Dále je známo, že Tyrmandovou ženou byla odbornice na slovo vzatá módní návrhářka Barbara Hoffová, která měla na autora bezesporu silný vliv. Zjistila jsem, že zasahovala do jeho děl a proškrtávala mu přehnaně dlouhé pasáže o oděvech. V kapitole jsem se dále věnovala vybraným dílům *Dzienniku 1954* a románu *Zły* v nichž je výrazným způsobem zachycena dobová móda a oblékání polské společnosti.

Čtvrtou kapitolu, která se týkala historického a kulturního vývoje Polska v 50. letech, jsem proložila vybranými úryvky z Tyrmandova deníku v němž zachycoval pohled na tehdejší polskou komunistickou společnost.

Pátou stěžejní kapitolu jsem zasvětila módě a odívání v 50. letech 20. století a jejich zobrazení ve vybraných dílech Leopolda Tyrmanda. Nejdříve jsem se zaměřila na stručné nastínění módy 50. let v celosvětovém kontextu. Následovala podkapitola o úloze módy v polské komunistické společnosti, kde jsem za přispění díla Wojciecha Fangora *Postaci* uvedla rozdíly mezi západním a východním vzorcem oblékání. Zde jsem zjistila, že právě vnější vzhled rozhodoval o tom, kdo je přítelem či nepřítelem politického systému. Popsala jsem i nelehkou situaci v polském textilním a oděvním průmyslu, kdy se mnozí lidé včetně Leopolda Tyrmanda, obraceli na soukromé krejčí za účelem přešívání starého šatstva. Poté jsem přistoupila k vyhledání časopisů, které se v 50. letech zaměřovaly na oblast módy a odívání v komunistickém Polsku. Vyvodila jsem, že zcela zásadní roli v šíření módních trendů plnil společensko-kulturní časopis *Przekrój* v němž působila druhá Tyrmandova žena Barbara Hoffová. Vedla zde rubriku o módě a umisťovala v ní vlastní ilustrace a návody. Některé vybrané časopisy se dokonce objevily v románu *Zły*. Tyrmand se zmínil například o časopisu *Przekrój* či *Przyjaciółka*.

Poslední část práce reflektovala módu v Polsku v 50. letech, a to za pomoci vybraných pasáží Tyrmandových děl. Nejprve jsem se zaměřila na první polskou specifickou subkulturu *bikiniarze* i její dámský protipól *kociaki*. Ve stručnosti také definuji pojem subkultura. Na základě pasáží z Tyrmandovým děl jsem popsala charakteristické rysy a životní styl polské zlaté mládeže. V románu jsem objevila ukázkového reprezentanta Jerzyho Meteora, jehož celkové vizáži Tyrmand věnoval náležitou pozornost. Zmínila jsem také některé filmy polské produkce v nichž se tato výjimečná subkultura objevila. Charakterizovala jsem i členy Svazu polské mládeže na něž Leopold Tyrmand v díle *Zły* několikrát naráží. V práci jsem dále zachytila oděvy polských dělnic, které svým vzhledem nápadně připomínaly Američanky za druhé světové války. Pracovním oděvům jednotlivých postav různých profesí v románu *Zły* autor věnoval patřičnou pozornost. Zjistila jsem, že většina postav z nižších společenských vrstev nosí špinavé, nepadnoucí oblečení, které bylo ušito z nekvalitních materiálů. Bylo také na několika místech zdůrazněno, že ženy z nižší společenské vrstvy jsou nalíčeny levnou nekvalitní kosmetikou. Podstatná část kapitoly je zaměřena na bazary se zahraničním zbožím. Tyrmand se jejich popisu věnoval detailně v obou dílech. Uvádím jak samotný účel bazarů, tak i způsob jakým se zboží do Polska dostávalo. Vyplynulo mi, že autor zcela jasně vycházel z osobních zážitků. V obou dílech pak několikrát zmínil české produkty, které měly být zárukou kvality. Herec Zbigniew Cybulski a prozaik Marek Hłasko, byli pro mnohé Poláky vzorem, a proto o nich bylo ve stručnosti pojednáno. Ženy oproti tomu fascinovaly francouzské herečky. V druhé polovině 50. let docházelo k mísení trendů a do polské módy pronikaly francouzské a italské vlivy, které Tyrmand reflektoval již dříve ve svých dílech. Autor dokonce uvedl jak si ženy vyráběly baleríny z tenisek. Často používá cizojazyčné pojmy z oblasti módy a odívání a také uvádí celou řadu názvů zahraničních kosmetických značek. Kritizuje však příliš vysokou cenu produktů na tehdejší poměry. Zimní dovolená, kterou mladí trávili nejčastěji v Zakopaném a s ní spojená móda je také v obou dílech zmíněna.

Na příkladu mnoha autorů z různých polských literárních období jsem dokázala, že móda a odívání v literárních dílech není jen druhořadou oblastí, neboť má daleko hlubší význam ačkoliv každý autor cílí na něco jiného. Nejčastěji je však oděv skrytým symbolem. Celkově jsem došla k závěru, že móda a odívání je v dílech Leopolda Tyrmanda bohatě zastoupena. Oděvy nejčastěji vypovídaly o politickém postoji, náklonnosti k západní obzvláště americké masové kultuře či finančních možnostech

daného jedince. Autorova láska k západní módě a odívání je v kontrastu s šedou komunistickou společností nepopiratelná.

Pro snadnější orientaci čtenáře, který neovládá polštinu, je součástí práce také abecedně řazený *Polsko-český slovníček vybraných pojmů z oblasti módy a odívání*. Obrazová příloha na niž je odkazováno v textu pak slouží pro lepší představu o dobové módě a odívání tehdejší společnosti.

S přihlédnutím k omezenému rozsahu práce, by bylo do budoucna vhodné se blíže zaměřit na jednotlivá literární období a s ním spojené autory v souvislosti s touto oblastí popřípadě by bylo vhodné práci zaměřit čistě kulturologicky.

RÉSUMÉ

Moda często mylnie postrzegana jest jako drugorzędny obszar życia i powierzchowny temat rozmów, choć stanowi integralną część nauk społecznych, jak i przyrodniczych. Od samego początku uległa głębokim zmianom, została także zbadana przez wielu wybitnych socjologów. W XX i XXI wieku społeczeństwo zaczęło poświęcać więcej uwagi kwestii ekologii i zrównoważonej mody.

Niniejsza praca nosi tytuł „Moda i odzież w latach 50. XX wieku i ich odbycie w wybranych dziełach literackich Leopolda Tyrmanda. O wyborze tego tematu zdecydował fakt, że podczas studiów brałam udział w dwusemestralnym przedmiocie fakultatywnym Moda XX wieku, który zachwycił mnie. Lata pięćdziesiąte XX wieku są nieodłącznie związane z Leopoldem Tyrmandem polskim pisarzem i gorliwym zwolennikiem mody zachodniej i stylem życia. W Polsce jest on nawet uważany za króla „złotej młodzieży“ i playboya w kolorowych skarpetkach. Motywacją do podjęcia tego tematu był także brak informacji dotyczących tego zagadnienia w języku czeskim i osobiste zainteresowanie tym zagadnieniem. Z tych powodów wybrałam wyjątkowego autora i tę dekadę.

Celem niniejszej pracy jest ukazanie tego, w jakim stopniu moda i odzież znalazły odbicie w polskich dzielach literackich w latach 50. XX wieku na przykładzie dwóch prac Leopolda Tyrmanda *Dziennika 1954* i powieści *Zły*. Praca ma również na celu udowodnienie, że moda i odzież są nie tylko wtórnym obszarem życia, i że znalazły znaczące odzwierciedlenie w literaturze.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Rozdział pierwszy zajmuje się podstawową charakterystyką mody, odzieży i gustu. Kluczowym źródłem, z którego korzystałam były publikacje *Słownik mody* Elżebiety i Andrzeja Banachów oraz *Estetický slovník* Wolfharta Henckmanna i Konrada Lottera. Drugi podrozdział poświęcony jest zwięzłej historii mody, przemysłowi mody oraz definicji *haute couture* i *prêt-à-porter*. Ta część została oparta przede wszystkim na publikacjach *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech* Gillesa Lipovetskiego i pracy Odolena Zítka *Lidé a móda*. Integralną częścią pierwszego rozdziału jest socjologiczna koncepcja mody przedstawiona na przykładzie dwóch czołowych socjologów Thorsteina Veblena i Georga Simmla. Kluczowa praca, z której korzystałam, to *Sociologie životního*

způsobu Heleny Kubátovej. Ostatni podrozdział dotyczy krótkiego zarysu mody XX wieku.

Rozdział drugi poświęcony jest tematyce mody i odzieży w literaturze polskiej. Biorąc pod uwagę ograniczony zakres pracy magisterskiej, zostali wybrani tylko niektórzy autorzy z różnych okresów literatury polskiej. Prace literackie wybrano na podstawie własnej lektury i przy pomocy publikacji *Szkolny słownik motywów literackich* Barbary Drabarkowej, Jacka Falkowskiego i Izabelly Rowińskiej Wydedukowano, że fragmenty o modzie mają znacznie głębszy sens. Ubrania w dziełach literackich mają często ukryte znaczenie i stają się symbolem.

Trzeci rozdział pracy został poświęcony życiu i twórczości Leopolda Tyrmanda. Przedstawiono tu ważne wydarzenia życiowe, które miały wpływ na jego twórczość. Na podstawie dostępnych informacji można się dowiedzieć, że kamieniem milowym dla kariery autora były lata spędzone we Francji podczas studiów. W Paryżu Tyrmand spotkał się z subkulturą *zazous*, która wpłynęła na jego związek z modą, a następnie zakochał się w muzyce jazzowej i zachodniej modzie. W Polsce wkrótce zaczęło się o Leopoldzie Tyrmandzie mówić jako o królu polskiego bikiniarstwa. Jego drugą żoną była projektantka mody Barbara Hoff, która miała swój udział w kształtowaniu autora. W tej części najwięcej informacji korzystałam z *Biografii Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie* Marcela Woźniaka, a także ze zbioru wywiadów *Zły Tyrmand* Mariusze Urbanka.

Czwarty rozdział skupia się na wydarzeniach historycznych i kulturze lat 50. XX wieku w komunistycznej Polsce. Rozdział został podzielony na dwie części. Pierwsza koncetruje się na kluczowych wydarzeniach z polskiej historii. Druga, obszerniejsza część, zwraca uwagę na polską literaturę, czasopisma i wydawnictwa, muzykę, kinematografię oraz teatry i kabarety, które dzialały w komunistycznej Polsce w latach 50. Ta część pracy została oparta przede wszystkim na publikacjach *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu* Antoniego Dudka i Zdzisława Zblewskiego oraz *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989* Adama Dziuroka, Marka Gałęziowskiego, Łukasza Kamińskiego i Filipa Musiała.

Piąty rozdział jest kluczowym elementem całej pracy. Najpierw koncentruje się na modzie światowej w latach 50. Następnie omówiona została rola mody i ubioru w polskim komunistycznym społeczeństwie. Zwrócono też uwagę na czasopisma poświęcone modzie i odzieży w tamtych latach, gdzie wspomniano tylko o najbardziej popularnych periodykach. Ostatni podrozdział przedstawia modę i odzież w Polsce

w latach 50. XX wieku w wybranych dziełach literackich Leopolda Tyrmanda. W tej części zwrócono uwagę na pierwszą polską specyficzną subkulturę, czyli *bikiniarzy* i ich żeński odpowiednik *kociaki*. Doszłam do wniosku, że w powieści *Zły* przedstawicielem tej subkultury był Jerzy Meteor. *Kociakami* były przede wszystkim studentki akademii sztuk pięknych, które również spotkamy w dziełach Tyrmanda. Związek młodzieży polskiej i ich umundurowanie, które miało spełniać funkcję wychowawczo-społeczną są także pokazane w powieści. Autor kilka razy wskazuje na odzież roboczą, wymienia szereg zagranicznych marek kosmetycznych, czeskie produkty uważa za lepsze niż polskie i często używa terminów związanych z modą w języku obcym. Zagraniczną odzież pochodzącą z paczek sprzedawano wtedy na miejskich bazarach nazywanych ciuchami. Zbuntowana warszawska młodzież wraz z Tyrmandem ubierała się wtedy wyłącznie w tych miejscach. Tyrmand obficie odzwierciedlił to w obu dziełach. Okazało się, że autor wyraźnie opierał się na osobistych doświadczeniach w wielu przypadkach. W tej części wspomniano także o polskich idolach, Zbigniewu Cybulskim i Marku Hłasce. Kobiety znalazły swój wzór we francuskich aktorkach. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych wtargnęły do polskiej mody włoskie i francuskie wpływy, które autor odzwierciedlił już wcześniej w obu dziełach. Kluczowym źródłem, z którego korzystałam była praca Anny Pelki *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*.

Na przykładzie wielu autorów udowodniano, że moda i ubiór w dziełach literackich to nie tylko obszar wtórny, ponieważ ma on dużo głębsze znaczenie, chociaż dla każdego autora oznacza coś innego. Doszłam do wniosku, że moda i odzież są bogato reprezentowane w twórczości Leopolda Tyrmanda. Ubranie w pracach najczęściej świadczy o poglądzie politycznym, zamiłowaniu do kultury Zachodu i o możliwościach finansowych osób. Skłonność autora do zachodniej mody na tle szarego społeczeństwa komunistycznego jest niezaprzeczalna.

Polsko-czeski słowniczek wybranych terminów z zakresu mody i odzieży w porządku alfabetycznym umieszczony w załączniku służy do łatwiejszej orientacji w tekście. Załączniki fotograficzne, do których odwolano w tekście, to kolejna część pracy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje

BANACH, Andrzej. *O modzie XIX wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957, 404 s.

BANACH, Ela a Andrzej BANACH. *Słownik mody*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1962, 313 s.

BAUDOT, François. *Móda století*. Praha: Ikar, 2001, 399 s.

BĄBEL, Agnieszka a Alina KOWALCZYKOWA. *Leksykon „Lalki“*. Warszawa: Instytut Badań Literackich, 2011, 193 s.

BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy: o modzie w PRL*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2015, 246 s.

BUDREWICZ, Tadeusz. *„Lalka“: konteksty stylu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1990, 231 s.

BURKOT, Stanisław. *Literatura polska w latach 1939–1999*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002, 474 s.

DAJNOWICZ, Małgorzata. *,,Zwierciadło“ — platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989)*. Białystok: PAN, 2017.

DĄBROWSKA, Maria. *Dzienniki 1951–1957*. Warszawa: Czytelnik, 1988, 366 s.

DRABAREK, Barbara, Jacek FALKOWSKI a Izabella ROWIŃSKA. *Szkolny słownik motywów literackich*. Wyd. 2. Warszawa: Kram, 1998, 562 s.

DREWNOWSKI, Tadeusz. *Literatura Polska 1944–1989: próba scalenia*. Kraków: Universitas, 2004, 496 s.

DUDEK, Antoni a Zdzisław ZBLEWSKI. *Utopia nad Wisła: historia Peerelu*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN, 2008, 373 s.

DZIUROK, Adam, Marek GAŁĘZIOWSKI, Łukasz KAMIŃSKI a Filip MUSIAŁ. *Od niepodległości do niepodległości: Historia Polski 1918–1989*. Wyd. 2. Warszawa: Toruńskie Zakłady Graficzne Zapolex Sp. z o. o., 2011, 507 s.

FRIEDL, Jiří, Tomasz JUREK, Miloš ŘEZNÍK a Martin WIHODA. *Dějiny Polska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, 690 s.

HENCKMANN, Wolfhart a Konrad LOTTER. *Estetický slovník*. Praha: Svoboda, 1995, 230 s.

HŁASKO, Marek. *Piękni dwudziestoletni*. Warszawa: Agora, 2014, 176 s.

CHWALBA, Andrzej. *Obyczaje w Polsce: Od średniowiecza do czasów współczesnych*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2008, 446 s.

JAKUBOWSKA, Urszula. *Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2011, 593 s.

JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2017, 195 s.

JAROSIŃSKI, Zbigniew. *Literatura lat 1945–1975*. Wyd. 4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002, 202 s.

JONAS, Sylvia. *Móda v proměnách času: lexikon: značky, návrháři, oblečení*. Čestlice: Rebo, 2008, 295 s.

KIENZLER, Iwona. *Życie w PRL: i strasznie, i śmiesznie*. Warszawa: Bellona, 2015, 355 s.

KISIELEWSKI, Stefan. *Dzienniki*. Warszawa: Iskry, 2001, 974 s.

KLEMM, Waldemar. „Panna Leokadia widzi cały garnitur“: o ubraniach w „Lalce“ Bolesława Prusa. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 1997, 88(4).

KONWICKI, Tadeusz. *Zorze wieczorne*. Warszawa: Alfa, 1991, 266 s.

KOSMAN, Marceli. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum, 2011, 451 s.

KOŹNIEWSKI, Kazimierz. Nie taki zły. *Polityka*, 1990, 24(23).

KRALL, Hanna. *Na wschód od Arbatu*. Warszawa: Iskry, 1972, 238 s.

KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010, 272 s.

LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2010, 425 s.

MACKENZIE, Mairi. *–ismy*. Praha: Slovart, 2010, 159 s.

MÁCHALOVÁ, Jana. *Budiž móda: průvodce dějinami módy 20. století*. Praha: Brána, 2012, 276 s.

MÁCHALOVÁ, Jana. *Móda 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 229 s.

MASŁOWSKA, Dorota. *Kochanie, zabiłam nasze koty*. Warszawa: Noir sur Blanc, 2012, 156 s.

MICKIEWICZ, Adam. *Pan Tadeáš, čili Poslední nájezd na Litvě: šlechtický příběh z r. 1811 a 1812 ve 12 zpěvech*. Vyd. 2. Praha: Odeon, 1969, 352 s.

MOŻDŻYŃSKA-NAWOTKA, Małgorzata. *O modach i strojach*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2002, 294 s.

OSIECKA, Agnieszka. *Szpetni czterdziestoletni*. Warszawa: Iskry, 1985, 216 s.

PASEK, Cezary. *Złota młodzież PRL: i jej obraz w literaturze i filmu*. Warszawa: Bellona, 2010, 200 s.

PELKA, Anna. *Z [politycznym fasonem]: Moda młodzieżowa w PRL i NRD*. Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, 2013, 362 s.

PETRUŠEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník II*. Praha: Karolinum, 1996, 1627 s.

POPŁAWSKA, Anna. *Jan Chryzostom Pasek Pamiętniki*. Kraków: Wydawnictwo Greg, 2009, 164 s.

ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*. Praha: Libri, 2010, 578 s.

SIMMEL, Georg. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 206 s.

SKARLANTOVÁ, Jana. *Oděv jako znak: sémiotické funkce oděvu a jejich axiologické proměny*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, 224 s.

SŁOWACKI, Juliusz. *Listy do matki*. Zprac. Zofia Krzyżanowska. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1959, 534 s.

STEVENSON, J. N. *Kronika módy, kdo udává tón - nejslavnější modely, módní ikony a návrháři*. Praha: Fortuna Libri, 2011, 288 s.

ŠTĚPÁN, Ludvík. *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, 555 s.

TURNAU, Irena. *Ubiór narodowy w dawnej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Semper, 1991, 208 s.

TYRMAND, Leopold. *Dziennik 1954*. Warszawa: Res Publica, 1989, 381 s.

TYRMAND, Leopold. *Zły*. Warszawa: Prószyński Media, 2004, 540 s.

URBANEK, Mariusz. *Zły Tyrmand*. Warszawa: Iskry, 2012, 277 s.

VEBLEN, Thorstein. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 344 s.

WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*. Warszawa: Wydawnictwo MG, 2016, 461 s.

ZBLEWSKI, Zdzisław. *Leksykon PRL-u*. Kraków: Znak, 2001, 206 s.

ZÍTEK, Odolen. *Lidé a móda*. Praha: Orbis, 1962, 365 s.

Internetové zdroje

1945–53. Nowy porządek. Trzeba wierzyć partii. *Wyborcza.pl* [online]. 21. 6. 2004 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127290,2139795.html.

Ale jazz! Ogólnopolskie Festiwale Muzyki Jazzowej. *PolskieRadio.pl* [online]. 13. 5. 2016 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: https://www.polskieradio.pl/9/202/Artykul/1642477,Ale-jazz-Ogolnopolskie-Festiwale-Muzyki-Jazzowej.

Będzie ekranizacja „Złego“ Leopolda Tyrmanda. Podpisano list intencyjny. *Polskieradio.pl* [online]. 30. 11. 2017 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1940794,Bedzie-ekranizacja-Zlego-Leopolda-Tyrmanda-Podpisano-list-intencyjny.

Biedermeier. *Arts Lexikon* [online]. 9. 1. 2014 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Biedermeier.

Brudna, zmięta i knajacka: taka była Warszawa wg Tyrmanda. *Wyborcza.pl* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,54420,15814608,Brudna__zmieta_i_knajacka__taka_byla_Warszawa_wg_Tyrmanda.html.

Być jak Marek Hłasko. *naTemat.pl* [online]. 5. 5. 2014 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: http://natemat.pl/100903,byc-jak-marek-hlasko-kolekcja-ubran-inspirowana-pisarzem.

Centralny Dom Towarowy. *culture.pl* [online]. 26. 1. 2018 [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/dzielo/centralny-dom-towarowy.

Filipinka. *PolskaPrasa* [online]. 15. 7. 2010 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: http://polskaprasa.cba.pl/tytuly/filipinka.html.

Ignacy Krasicki: Żona moda. *klp.pl* [online]. 2016 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: http://krasicki.klp.pl/a-6005-2.html.

Jam Session nr 1. *onet.muzyka* [online]. 20. 3. 2005 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://muzyka.onet.pl/jazz/jam-session-nr-1/mxq2m.

Kamizelka. *klp.pl* [online]. 24. 7. 2017 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://kamizelka.klp.pl/a-6422.html.

Kamizelka. *Wolnelektury.pl* [online]. 14. 1. 2018 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/kamizelka.html#.

Krzeszowska, Baronowa. *Nowa panorama literatury polskiej* [online]. 23. 1. 2018 [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: http://nplp.pl/artykul/krzeszowska-baronowa/.

Kultura Sarmacka. *Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie* [online]. 2017 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.art.pl/file/kultura_sarmacka/index.html.

Lalka. *Wolnelektury.pl* [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/lalka-tom-pierwszy.html.

Magazyn „Kobieta i Życie" kończy 70 lat. *Wyborcza.pl* [online]. 4. 3. 2016 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,150427,19715898,magazyn-kobieta-i-zycie-konczy-70-lat-czym-zyly-warszawianki.html.

Międzynarodowy Festiwal Jazzowy „Jazz Jamboree". *culture.pl* [online]. 12. 5. 2016 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/miejsce/miedzynarodowy-festiwal-jazzowy-jazz-jamboree.

Mikołaja Reja kłopoty z modą. *Muzeum pałacu króla Jan III w Wilanowie* [online]. 24. 4. 2015 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://www.wilanow-palac.pl/mikolaja_reja_klopoty_z_moda.html.

Moda dla wszystkich. *Bufet PRL* [online]. 14. 5. 2013 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: https://bufetprl.com/tag/czasopismo-swiat-mody/.

Moda. *Nowa panorama literatury polskiej* [online]. 25. 12. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://nplp.pl/artykul/moda/.

Obraz bikiniarza w kinie PRL. *Kino Świata* [online]. 1. 8. 2012 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: http://kinoswiata.cz/2012/07/obraz-bikiniarza-w-kinie-prl.html.

Pamiętniki. *Wolnelektury.pl* [online]. 16. 6. 2017 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pamietniki.html.

Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. *Wolnelektury.pl* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html.

Pan Tadeusz: Charakterystyka porównawcza Hrabiego i Sędziego. *klp.pl* [online]. 2017 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7835.html.

Pan Tadeusz: Charakterystyka Telimeny. *klp.pl* [online]. 2017 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7833.html.

Pan Tadeusz: Charakterystyka Zosi. *klp.pl* [online]. 11. 7. 2017 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: http://pan-tadeusz.klp.pl/a-7831.html.

Páskové, jedinečná česká subkultura. *Style Surfin´* [online]. 14. 8. 2017 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: http://www.stylesurfin.cz/post/58270573032/p%C3%A1skov%C3%A9-jedine%C4%8Dn%C3%A1-%C4%8Desk%C3%A1-subkultura.

Polskie wzornictwo XX wieku. *culture.pl* [online]. 16. 6. 2002 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/artykul/polskie-wzornictwo-xx-wieku.

Przyjaciółka, powierniczka, edukatorka. *naTemat.pl* [online]. 23. 8. 2012 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: http://natemat.pl/28151,przyjaciolka-powierniczka-edukatorka-na-czym-polega-fenomen-najstarszego-pisma-dla-kobiet-w-polsce.

Sociologie módy. *Sociologická encyklopedie* [online]. 11. 12. 2017 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie_m%C3%B3dy.

Striking an Elvis Pose Behind the Iron Curtain. *The New York Times* [online]. 23. 2. 2012 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2012/02/24/movies/russian-musical-hipsters-from-valery-todorovsky.html.

Świat bez dżinsów. *Muzeum Regionalne w Szczecinku* [online]. 2013 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: http://www.muzeum.szczecinek.pl/noc-muze%C3%B3w-20131.html.

The Edwardian Teddy Boy. *edwardianteddyboy.com* [online]. 29. 9. 2017 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: http://edwardianteddyboy.com/.

Ubiory polskie w XVI wieku. *Ośrodek „Brama Grodzka - Teatr NN“* [online]. 27. 1. 2018 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/ubiory-polskie-w-xvi-wieku/.

Wojciech Fangor, „Postaci“. *culture.pl* [online]. 25. 5. 2012 [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/dzielo/wojciech-fangor-postaci.

„Zły“ Leopolda Tyrmanda – legendarny brukowiec na scenie. *culture.pl* [online]. 22. 10. 2010 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: http://culture.pl/pl/wydarzenie/zly-leopolda-tyrmanda-legendarny-brukowiec-na-scenie.

Životní příběh Coco Chanel. *Moda.cz* [online]. 29. 5. 2014 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: https://www.moda.cz/a/zivotni-pribeh-coco-chanel--12787.

Żona modna. *Wolnelektury.pl* [online]. 2018 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/satyry-czesc-pierwsza-zona-modna.html.

Żywot człowieka poczciwego. *Biblioteka literatury polskiej w internecie* [online]. 20. 5. 2017 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://literat.ug.edu.pl/zywot/06.htm.

Dokumentární filmy

Political Dress [dokumentární film]. Režie Judyta FIBIGER. Polsko, Orion, 2011.
Zły [dokumentární film]. Režie Jerzy SZTWIERTNIA. Polsko, TVP, 1992.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Polsko-český slovníček vybraných pojmů z oblasti módy a odívání

Příloha 2: Obrázky z oblasti módy a odívání

PŘÍLOHY

Příloha 1: Polsko-český slovníček vybraných pojmů z oblasti módy a odívání

* Uvedené překlady se odvíjí od kontextu, v jakém vystupují v diplomové práci.

* U vybraných pojmů jsem uvedla etymologický původ a překlad do češtiny, a to za přispění děl *Słownik języka polského* Witolda Doroszewského, *Słownik etymologiczny języka polského* Aleksandra Brücknera, *Etymologiczny słownik języka polského* Andrzeje Bańkowského, *Słownik mody* Elżbiety a Andrzeje Banachových a *Polsko-českého slovníku* Karla Olivy a Mieczysława Balowského.

Polsky	**Etymologický původ**	**Původní termín**	**Česky**
aksamitka (od aksamit)	řecký (Dor.)	hexámiton	sametka; sametová stužka
baczmag (mn. baczmagi)	turecký (Dor.)	baszmak	boty (sarmatské)
bardotka	odvozeno od jména francouzské herečky Brigitte Bardot	Bardot	podprsenka bez ramínek či ramínky umístěnými na bok
beret	latinský→ francouzský (Dor.)	birrum→béret	baret
bikini	nejspíše odvozeno od atolu Bikini v Tichém oceánu (Dor.)	Bikini	bikiny; dvoudílné dámské plavky
bikiniarz	nejspíše odvozeno od atolu Bikini v Tichém oceánu (Dor.)	Bikini	příslušník nekonformní tzv. swingové mládeže
biret	latinský→ italský; francouzský (Br.)	barretum→ baretta; barette	biret
biustonosz (od nosić biust)	latinský→ francouzský (Br.)	bustum→buste	podprsenka
biustonosz usztywniany	-	-	vyztužená podprsenka
biżuteria	francouzský (Dor.)	bijouterie	klenoty; šperky
bluza	francouzský (Dor.)	blouse	blůza; halenka
bluza z plisą	-	-	skládaná halenka
bot (mn. boty) z podwiązkami	-	-	holínky s podvazky
broda	indoevropský (Br.)	*borda	bradka; plnovous
brosza	francouzský (Dor.)	broche	brož

broszka z lawy	-	-	brož z lávy
bryczesy	anglický (Dor.)	breeches	jezdecké kalhoty; rajtky
brylant	francouzský (Dor.)	brillant	briliant
brylantyna	francouzský (Dor.)	brillantine	brilantina
but (mn. buty)	latinský (Br.)	botta	boty
buty juchtowe	-	-	kožené boty
buty na słoninie	-	-	boty s podrážkou ze surové gumy
buty na obcasie	-	-	boty na podpatku
buty stryflaste	-	-	holínky zhrnky
cardigan; kardigan	anglický (Dor.)	cardigan	propínací svetr s výstřihem bez límce
ciuch	-	-	část oděvu zahraničního původu (hov. hadry; veteš)
ciuchy	-	-	bazar se zahraničním zbožím
cylinder	řecký (Dor.)	kýlindros	cylindr
czamara	nejspíše italský (Dor.)	acciamarra	čamara
czepek kąpielowy	-	-	koupací čepice
czółenko (mn. czółenka); (od czółno)	nejasný (Bań.)	-	lodičky
czupryna (od czup)	nejasný (Bań.)	-	kštice; čupřina
dekolt	francouzský (Dor.)	décolleté	výstřih
delia	turecký (Dor.)	degilej; degle	druh kožešinového pláště s širokými rukávy nošený šlechtou
deseń	francouzský (Dor.)	dessin	vzor na látce
dystynkcja	latinský (Dor.)	distinctio	hodnostní označení
dżersej	odvozeno od ostrova Jersey (Dor.)	Jersey	žerzej (tkanina)
dżinsy; spodnie z dżinsu	anglický (Dor.)	jeans	džíny
elegancja	latinský→ německý; francouzský (Bań.)	elegantia→ eleganz; élégance	elegance
espadryla (mn. espadryle)	francouzský (Dor.)	espadrille	plátěnky (hov. espadrilky)
farmerki	anglický	farm	džínové kalhoty (hov. džínsy)

fartuch	německý (Dor.)	Vortuch	zástěra
fason	latinský→ francouzský (Br.)	factio→ façon	styl; tvar; fazóna; střih
feret	italský (Br.)	ferretto	ozdobná přezka u dámského oděvu
figura klepsydry	-	-	silueta (postava) přesýpacích hodin
forbot	španělský (Br.)	farpado	krajka
frak	francouzský (Dor.)	frac	frak
fryzura	francouzský (Dor.)	frisure	účes
fular	francouzský (Dor.)	foulard	fulár (tkanina)
garnitur	francouzský (Dor.)	garniture	oblek
garnitur z wciętą talią	-	-	oblek s přeštípnutým
garsonka	francouzský (Dor.)	garçonne	kostýmkové šaty
golf	francouzský (Bań.)	golf	rolák; svetr s rolákem
gorset	francouzský (Dor.)	corset	korzet
gotowe do noszenia	francouzský (*Słownik mody*)	prêt-à-porter	móda hotová k nošení
gust	latinský (Dor.)	gustus	vkus
chińczyk (od China)	peruánský (Dor.)	kina	(hov.) čínský slaměný klobouk
cholewa (mn. cholewy)	-	-	holínky; galoše
chusteczka (od chusta)	polský (Br.)	-	kapesníček
chustka (od chusta)	polský (Br.)	-	šátek
in veste peregrina	makaronismus polsko-latinský	-	cizozemský šat
jednorzędowa marynarka	-	-	jednořadové sako
jesionka (od jesień)	umělý překlad z němčiny a francouzštiny (Bań.)	herbst-mantel a pardessus d´automne	svrchník; převlečník
jupka (od jupa)	původem z Východu→ francouzský; německý (Br.)	jupe; joppe/juppe	jupka; kacabajka; kabátec
jupka z rajtarskiego koletu	-	-	kabátec z rejtarského koletu
kalosz (mn. kalosze)	latinský→ francouzský (Dor.)	solea gallica→galoches	holínky
kamizelka	francouzský (Br.)	camisole	vesta
kapelusz	latinský (Dor.)	capellus	klobouk

karabela	odvozeno od města Kerbela v Iráku (Dor.)	Kerbela	šavle (sarmatská)
karabela z głownią jaszczurową	-	-	šavle s čepelí z hadiny
kitajka	od tureckého označení Číny→ ruský (Br.)	Kitaj→ kitajka	hedvábná; lesklá, hladká látka původem z Číny
kitel	německý (Dor.)	Kittel	pracovní plášť
klapa	německý (Dor.)	Klappe	klopa
knafel	německý (Br.)	Knouf; Knofel; Knefel; Knauf; Knopf	knoflík
kolet	latinský→ italský (Br.)	collum→ colleto	kolet; mužský krátký kabátec, zpravidla bez rukávů
kołnierzyk (od kołnierz)	latinský→ francouzský (Br.)	collare→ collier	límeček
kołnierzyk soboli	-	-	sobolí límec
kołnierzyk z koronek	-	-	krajkový límeček
kołpak	turecký (Dor.)	kalpak	kalpak (sarmatská čepice)
kombinezon	francouzský (Dor.)	combinaison	kombinéza
kombinezon na szelkach	-	-	kombinéza s laclem
konfederatka	-	-	konfederátka; čtverhranná čapka
kontusz	turecký (Dor.)	kontos	kontuš
kontusz grodeturowy z frędzlą	-	-	hedvábný kontuš s třásní
kontusz karmazynowy	-	-	karmínový kontuš
kontusz z drelichu	-	-	kontuš z drelichu
kontusz adamaszkowy	-	-	damaškový kontuš
koński ogon	-	-	koňský ohon (dámský účes)
kosmetyka	řecký (Dor.)	kosmētikḗ	kosmetika
kostium kąpielowy	-	-	dámské plavky
koszula	latinský→ český (Dor.)	casula→ košile	košile
koszulka trykotowa	-	-	tričko; trikotýnová košilka

koszyk z plastiku	-	-	plastový košík
kożuch	-	koza→ koża (Br.)	kožich
kraciasta koszula	-	-	kostkovaná košile
krakowska sukmana chłopska	-	-	krakovský kabátec
krawat	francouzský (Dor.)	cravate	kravata
kreton	francouzský (Dor.)	cretonne	kreton (tkanina)
krzyż z cierniową koroną	-	-	kříž s trnovou korunou
kunsztowny chaos	-	-	pracně vytvořený dámský účes, který má působit nedbale
kurtka	latinský (Br.)	curtus	kazajka; bunda; krátký kabát
kurtka skórzana	-	-	kožená bunda
kurtka wiatrówka	-	-	větrovka (bunda)
kurtka z pagonami	-	-	bunda s nárameníky
kutas	turecký (Br.)	kutas; kutar	střapec
lakierek (mn. lakierki)	-	-	lakýrky
łańcuch	německý (Br.)	Lannzug	řetěz
lejbik	německý (Dor.)	Leibchen	krátká dámská bunda
łódkowy dekolt	-	-	lodičkový výstřih
makijaż	francouzský (Dor.)	maquillage	líčení
mała czarna	anglický	little black dress	malé černé
manicure	francouzský (Dor.)	manicure	manikúra
marynarka	latinský (Dor.)	marinus	sako; kabát
marynarka dwurzędowa	-	-	dvouřadové sako
moda	latinský→ francouzský (Br.)	modus→ mode	móda
mokasyn (mn. mokasyny)	indický (Dor.)	mokkasin	mokasíny
mundur	francouzský→ německý (Dor.)	monture→ Montur	uniforma
mundur wojskowy	-	-	vojenská uniforma
na fanfana	-	Fanfan	pánský účes ve stylu francouzského herce Gérarda Philipa z filmu

			Fanfán Tulipán
na simone	-	Simone	dámský účes ve stylu herečky Lucie Bosè z filmu *Řím v 11 hodin*
naleśnik	-	-	hov. klobouk
nylon	anglický (Dor.)	nylon	nylon (syntetický materiál)
obercuch	německý (*Słownik mody*)	Überzug	vrchní šat
obwódka	-	-	lemování
okulary	latinský (Dor.)	ocularis	brýle
okulary przeciwsłoneczne	-	-	sluneční brýle
ondulacja	francouzský (Dor.)	ondulation	ondulace vlasů (hov. trvalá)
opalenizna	-	-	opálení
ozdobna chusteczka	-	-	ozdobný kapesníček
palto	francouzský (Dor.)	paletot	plášť; kabát
pantalony	italský (Dor.)	pantaloni	gatě (žert. pantalóny)
pantofel (mn. pantofle)	italský→ německý (Dor.)	pantofola→ Pantoffel	pantofel
pas	český (Baň.)	pás	pás
pas kontuszowy	-	-	kontušový pás
pas lity	-	-	zlatem vyšívaný pás; součást staropolského oděvu
pas słucki	-	-	slucký pás, hedvábný široký pás vyšívaný zlatem; součást staropolského oděvu
pasek (od pas)	-	-	pásek od kalhot; opasek
pepeg (mn. pepegi)	odvozeno od zkratky PPG (Dor.)	PPG = Polski Przemysł Gumowy	hov. tenisky
peruka	francouzský (Dor.)	perruque	paruka
płaszcz	polský (Baň.)	-	plášť; kabát
plażówka (od plaża)	italský→ francouzský (Dor.)	piaggia→ plage	plážové šaty
plereza	francouzský (Dor.)	pleureuse	mužský účes pleréza, hov. žert. havel

podpinka	-	-	vložka do kabátu
półbut (mn. półbuty) zamszowe	-	-	semišové polobotky
ponczo z frędzlami	-	-	pončo s třásněmi
pontał; pontalik	italský (Dor.)	puntale	bižuterie určená ke zdobení těla i oděvu
popelina	francouzský (Dor.)	popeline	popelín (tkanina)
projektant mody	francouzský (*Słownik mody*)	couturier	módní návrhář
przybory toaletowe	-	-	toaletní potřeby
rękaw (od ręka)	-	-	rukáv
rękawiczka (od ręka)	-	-	rukavička
rogatywka	-	-	čtverhranná čepice
rozkloszowana spódnica	-	-	rozšířená sukně do zvonu
rybaczki	-	-	tříčtvrteční kalhoty
rządzik	-	-	postroj
rzymskie sznurowane sandały	-	-	římské šněrovací sandály
sajan	latinský→ italský (Br.)	sagum→ sajone	krátký mužský šat; druh kaftanu
salopa	německý (Dor.)	Saloppe	svrchní ženský kabát
sandał (mn. sandały)	řecký→latinský (Dor.)	sándalon→sandalium	sandál
skarpeta (mn. skarpety)	italský (*Słownik mody*)	scarpetti	ponožky
spiczaste mokasyny	-	-	špičaté mokasíny
spódnica	-	-	sukně
spódnica balonowa	-	-	balonová sukně
spódnica z koła	-	-	sukně kolového střihu
spodnie (od spód)	odvozeno od dávného příslovce pod (Br.)	pod	kalhoty
spodnie gabardynowe	-	-	kalhoty z gabardénu
spodnie toreador	-	-	toreadorské kalhoty
spodnie w kant	-	-	kalhoty s puky
sprzączka	-	-	přezka
strój czerkieski	-	-	čerkeský kroj

strój ludowy	-	-	lidový kroj
strój narodowy	-	-	národní oděv
styl	řecký→ latinský (Br.)	stylos→ styl	styl
sukienka gorsetowa z krynoliną	-	-	korzetové šaty s krinolínou
sukienka z ramiączkami typu spaghetti	-	-	šaty se špagetovými ramínky
sukmana	turecký (Dor.)	czekman	hrubý soukenný kabát
suknia (od sukno)	-	sukanie	šaty
suknia jedwabna	-	-	hedvábné šaty
suknia princeska	-	-	dámské šaty princesového střihu
suknia z turniurą	-	-	dámské šaty s turnýrou (honzíkem)
surdut	francouzský (Dor.)	surtout	kabát (zpravidla večerní nebo návštěvní)
sweter	anglický (Dor.)	sweater	svetr
sygnet	latinský (Dor.)	signetum	pečetní prsten
szabla	maďarský (Dor.), (předpokládá se však mnohem starší→ asijský)	szablya	šavle
szarawary	perský→ turecký→ ukrajinský; maďarský (Dor.)	szälwar→ szalwar→ szarawary; solávari	šaravary (sarmatské kalhoty)
szminka	německý (Dor.)	Schminke	rtěnka
sznurowany gorset	-	-	šněrovací korzet
szorty	-	-	šortky
szpinka do mankietu	-	-	manžetový knoflíček
sztruks	německý (Dor.)	Struck	štruks (tkanina)
sztywle	-	-	škorně
szybka moda	anglický	fast fashion	rychlá móda
tafta	perský→ francouzský (Br.)	neuvádí→ taffetas	taft (tkanina)
teksasy	od amerického státu Texas	Teksas	typicky polská verze džínů (hov. texasky)
tenisówka (mn. tenisówki)	-	-	tenisky
teperelle	italský (Br.)	trapelo	ozdoby oděvů
tkanica (od tkać)	řecký (Br.)	tykos	tkanina
trampka	nejspíše anglický	tramp	tenisky

(mn. trampki)	(Dor.)		(hov. kecky)
trend w modzie	anglický	fashion trend	módní trend
trumniak (mn. trumniaki)	-	-	balerína (mn. baleríny)
turban	turecký→ perský (Dor.)	tülbend→ dulbänd	turban
turniura	francouzský (Dor.)	tournure	turnýra
tużurek	francouzský (Dor.)	tout jour	císařský kabát
tweed	anglický (Dor.)	tweed	tvíd (tkanina)
ubiór buntowniczy	-	-	povstalecký oděv
ubiór galowy	-	-	slavnostní oděv
ubiór; ubranie; strój; odzież	-	-	oděv
ubranie robocze	-	-	pracovní oděv
waciak	-	-	hov. vaťák
wachlarz	německý (Br.)	Fächer	vějíř
wachlarz pozlocisty	-	-	zlacený vějíř
wysokie krawiectwo	francouzský (*Słownik mody*)	haute couture	vysoké krejčovské umění
zamsz	německý (Dor.)	Sämisch	semiš (tkanina)
zawiązka	-	-	mašle
zawój	-	-	turban
zestaw plażowy	-	-	plážový komplet
żupan	arabský→ italský (Dor.)	dżubba→ giuppone; giubonne	župan; staropolský mužský úbor
żupan atłasowy ceglasty	-	-	cihlově červený saténový župan
żupan z drelichu	-	-	župan z drelichu
żupan złotem szyty	-	-	župan zlatem tkaný

Příloha 2: Obrázky z oblasti módy a odívání



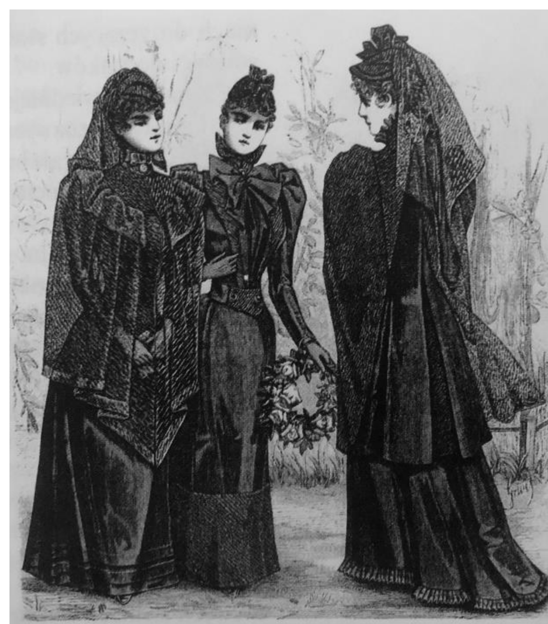
Obrázek 1. Mikołaj Rej z Nagłowic zachycený v honosném oděvu.
(zdroj: www.culture.pl)



Obrázek 2. Stanisław Antoni Szczuka v sarmatském oděvu.
(zdroj: www.wilanow-palac.art.pl)



Obrázek 3. Vpravo plukovník Mikołaj Kamieński v uniformě navržené Adamem Mickiewiczem.
(zdroj: JAROSIŃSKA, Izabela. *Moda polska i romantyczna,* cit. d., s. 174)



Obrázek 4. Dámy v černých smutečních šatech.
(zdroj: MOŻDŻYŃSKA-NAWOTKA, Małgorzata. *O modach i strojach.* Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2002, s. 235)



Obrázek 5. Obraz s názvem *Postaci* Wojciecha Fangora zobrazující kontrast mezi Západem a komunistickým Polskem.
(zdroj: www.culture.pl)



Obrázek 6. Polské dělnice v pracovních oděvech.
(zdroj: www.wysokieobcasy.pl)



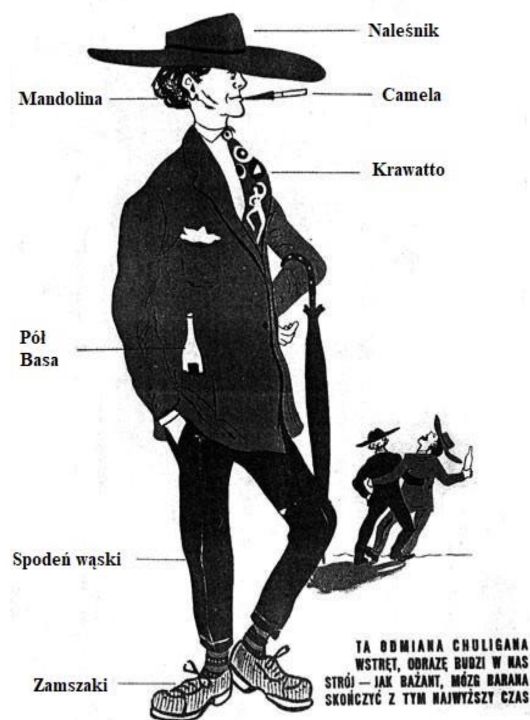
Obrázek 7. Propagandistický plakát Witolda Chmielewského na němž je zobrazena členka Svazu polské mládeže účastnící se tzv. žňové akce.
(zdroj: ZBLEWSKI, Zdzisław. *Leksykon PRL-u,* cit. d., s. 78)



Obrázek 8. Člen Svazu polské mládeže (tzv. *zetempowiec*) čili pokroková síla usilující o lepší zítřky v komunistickém Polsku.
(zdroj: www.archiwum.rp.pl)



Obrázek 9. Polská zlatá mládež (*bikiniarz*) v provokativním oděvu a s charakteristickým účesem.
(zdroj: www.archiwum.rp.pl)



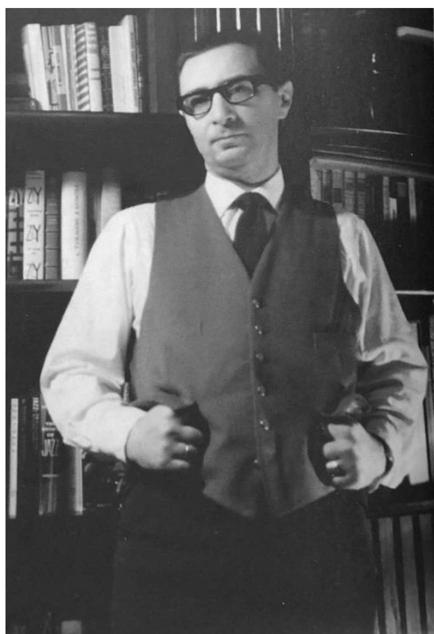
Obrázek 10. Nákres zlaté mládeže doplněný o popisky jednotlivých částí oděvů.
(zdroj: www.archiwum.rp.pl)



Obrázek 11. Mladé dívky tzv. koťata (*kociaki*), které byly ženským protipólem polské zlaté mládeže.
(zdroj: BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy,* cit. d., s. 145)



Obrázek 12. Varšavský bazar (*ciuchy*) v roce 1956 na němž lidé kupovali módu dováženou ze Západu.
(zdroj: BOĆKOWSKA, Aleksandra. *To nie są moje wielbłądy,* cit. d., s. 137)



Obrázek 13. Prozaik Leopold Tyrmand byl často označovaný za krále polské zlaté mládeže.
(zdroj: WOŹNIAK, Marcel. *Biografia Leopolda Tyrmanda: moja śmierć będzie taka, jak moje życie*, cit. d., s. 268)



Obrázek 14. Filmový idol Zbigniew Cybulski zobrazený v tmavých brýlích a elegantním kabátu.
(zdroj: www.plus.gazetalubuska.pl)



Obrázek 15. Prozaik Marek Hłasko jehož osobitý styl se promítl jak do oblékání, tak i literatury.
(zdroj: www.culture.pl)



MODA

NA SKUTER

Spotkaliśmy sympatyczną młodą parę, doskonale wyglądającą na skuterze. Na naszą prośbę pozwolili się sfotografować. Na dużym zdjęciu u góry para na skuterze na sportowo. ONA — wąskie spodnie drelichowe w kolorze ceglastym, koszulowa bluzka na wierzch, kolorowe szpiczaste trumniaki z płótna. ON — spodnie z drelichu w kolorze czekoladowym, na bosych nogach sandały, gruby ciemno zielony sweter (na gołe ciało, w stylu włoskim). Mogą być do tego duże okulary, ponadto nasz skuterzysta posiada jeszcze dżokejkę z malutką główką, za to dużym daszkiem

Obrázek 16. Módní skútr na stránkách časopisu *Przekrój* z roku 1958.
(zdroj: www.przekroj.pl)



Dziś z cyklu »Nawet ja to potrafię« felieton p. t.:

ZE SPODNI SPÓDNICA

— Obiecałaś, że nauczysz mnie przeróbki spodni męskich na damską spódnicę — powiedziała Lucynka do Paulinki. — Oto spodnie, które w tym celu przyniosłam. Możemy przystąpić do lekcji.

— Przeróbka jest bardzo łatwa — powiedziała Paulinka. — Słuchaj uważnie:

Spódnica będzie z 4 brytów. 2 przody A wycinamy według widocznej na rysunku formy, z dwóch tylnych części spodni, złożonych razem. Zostają brzegi materiału, z których wycinamy pasek D, takiej długości jak obwód w talii.

Z dwóch przednich części spodni, razem złożonych, wykrawujemy 2 tylne bryty spódniczki B, oraz 2 kawałki C do podłożenia kieszeni.

Kolejno zeszywamy ze sobą: przody A—A, tyły B—B i górę przodu C—C. Zszywamy te trzy części spódniczki razem. Z boku u dołu zostawiamy rozcięcie, które obszywamy kawałkiem materiału. Na końcu przyszywamy pasek. Rozpięcie można zrobić z boku lub z tyłu. Spódniczka jest gotowa.

— ...

— Świetna! — powiedziała Lucynka, przymierzając spódniczkę przed lustrem. — A teraz podaj mi sposób przeróbki tej spódniczki z powrotem na męskie spodnie.

— Niestety, tego nawet ja nie potrafię.

— Szkoda! Bo bardzo się boję, co na tę przeróbkę spodni powie ich właściciel.

— Myślałam, że ci je podarował.

— Owszem. Ale sam jeszcze o tym nie wie.

— Postąpiłaś nieprzezornie. Muszę ostrzec Czytelniczki „Przekroju", by przerabiając np. spodnie męża, zawiadamiały go o tym PRZED a nie PO fakcie.

— To skąd wezmą spodnie na przeróbkę? — powiedziała Lucynka, sceptycznie potrząsając głową.

Koniec

12

Wiosenna sukienka spacerowa o prostym kroju, do dołu zapinana, bez kołnierza. Krótkie rękawki, spódniczka z kontrafałdami

Suknia bardzo łatwa do uszycia! Ma krój szerokiej nocnej koszuli, ściągniętej paskiem. Rękawy raglanowe, spory kołnierz

Kostium z jasnej, gładkiej wełny. Żakiet wcięty, kołnierz z szerokimi, krótkimi wyłogami, rękawy z mankietem, spódnica wąska

Sukienka dwuczęściowa z modną plisowaną spódnicą. Żakiecik wcięty z szalowym kołnierzem i wysoko umieszczonymi kieszeniami

Obrázek 17. Vlevo návod na výrobu sukně z dámských kalhot. Vpravo zobrazena dámská jarní móda shodně s kolekcí *New Look* na stránkách časopisu *Przekrój* z roku 1954.

(zdroj: www.przekroj.pl)



Czy to Brigitte Bardot, czy Zosia Malinowska? Nie rozpoznasz bracie...

MODA na BRYGIDKĘ

Nie tylko u nas dziewczęta masowo robią się na BB, od Brygidek roi się w całej Europie. Jest to „długa seria", jak piszą dziennikarze obserwujący nadnaturalne rozmnożenie egzemplarza, trzeba przyznać nadzwyczaj udanego. Recepta: bujne włosy, kapryśnie wydęte usta (o to najłatwiej!). Poniżej zamieszczamy 9 twarzy autentycznej Brygidki z różnych okresów jej niedługiego jeszcze życia. Co da szansę już jednorocznym dziewczynkom robienia się na BB, jak moda to moda! Nawiasem przypominamy, że zanim jeszcze ta moda wystrzeliła, Przekrój dawał w każdym numerze zdjęcie Brygidki, tak jak teraz obrazy Picassa. Postawiliśmy na dobrego... kota

Obrázek 18. Dámský módní účes podle francouzské herečky Brigitte Bardot na stránkách časopisu *Przekrój* z roku 1959.

(zdroj: www.przekroj.pl)



MODA

Dziś

MODA MĘSKA

MODNY KAPELUSZ męski jest z małym rondkiem, włożony prawie całkiem prosto, główka zagięta naokoło, szeroka wstążka. Patrz zdjęcie u dołu.

MODNY KRAWAT jest wąski. Są tu dwie odmiany:

- wąski prosto zakończony, wtedy często na końcu wystrzępiony we frędzlę szeroką na pół centymetra, nad tym przeszyty na maszynie, żeby się nie pruł dalej;
- wąski zakończony w ząb.

Można nosić krawat tak, by koniec krył się pod paskiem od spodni, można nosić krótszy, kończący się nawet na 10 cm nad paskiem.

Modne jest wiązanie krawatu tak, by oba końce były razem, to znaczy oba końce równej długości.

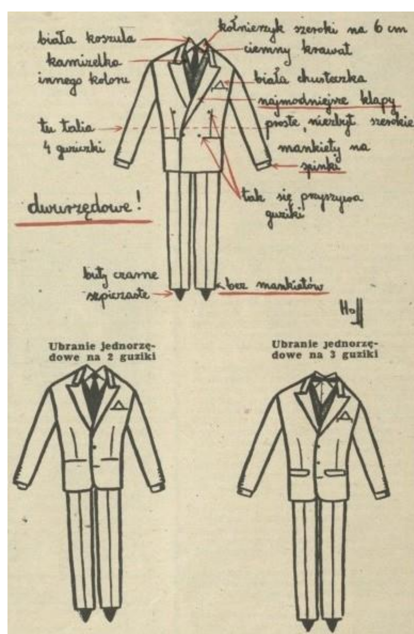
Najmodniejsze są krawaty w poziome paski! Ale mogą być też paski skośne, albo inny wzór.

Co robić, żeby mieć modny krawat, jakiego w sklepie nie ma? DAĆ ZWĘZIĆ STARY KRAWAT! Oprócz zyskania modnego fasonu, krawat traci przetarcia na brzegach. Zabieg wszechstronnie zbawienny. W zagranicznych żurnalach spotyka się ogłoszenia różnych firm „Zwęzimy Twoje ulubione krawaty". Jest to i u nas łatwe do ralizacji.

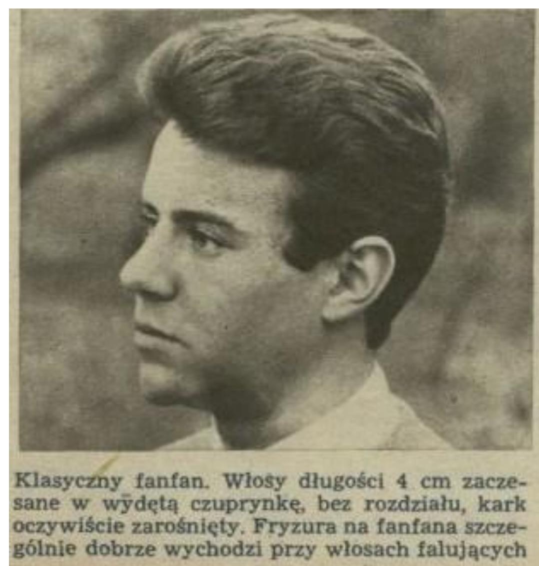
KOLORY GARNITURÓW — do niedawna obowiązkowo szare, w różnych odcieniach, obecnie modne są też brązowe, zielone, beżowe.

16

Obrázek 19. Pánská móda na stránkách časopisu *Przekrój* z roku 1957.
(zdroj: www.przekroj.pl)



Obrázek 20. Nákres formálního pánského obleku Barbary Hoffové z roku 1957.
(zdroj: www.przekroj.pl)



Obrázek 21. Módní pánský účes (*na fanfana*) na stránkách časopisu *Przekrój* v roce 1957.
(zdroj: www.przekroj.pl)



MODA

MOTTO

Zgińcie me pieśni, wstańcie czyny moje!

— woła, za Z. Krasińskim nasza Lucynka, przejęta u progu Nowego Roku zapałem do czynienia dobrych postanowień i co więcej — skrupulatnego ich wypełniania w ciągu najbliższych 12 miesięcy. Paulinka również czyni szereg postanowień, oczywiście jeszcze chwalebniejszych. Te z naszych Czytelniczek, które wzorem Lucynki i Paulinki chciałyby w ciągu roku 1950 zbliżyć się do ideału pełnowartościowej, nowoczesnej kobiety — niech wytną nożyczkami wydrukowany obok spis postanowień, niech go nakleją na tekturkę i niech go przyczepią do dywanika nad łóżkiem. Przy czym niech każda z Czytelniczek zakreśli czerwonym ołówkiem punkty szczególnie dla niej ważne i palące i niech co rano, odczytując je, utwierdza się w dobrych zamiarach. W pierwszym półroczu wystarczy, jeśli dokładnie wypełniać będzie postanowienia Lucynki. W drugim półroczu musi zrealizować już zamiary Paulinki, tak by przed końcem bieżącego roku przyzwyczajenia te stały się już jej „drugą naturą". A więc uwaga, postanawiamy!

NASZE MODELE:

Charakterystyczną cechą tegorocznych kostiumów narciarskich jest luźny krój kurtek i swobodna linia spodni, bez sztywno zaznaczonego kantu. U góry: luźna wiatrówka i komplet włóczkowy, złożony z kapiszona i rękawiczek. U dołu po lewej: szeroka wiatrówka z kapiszonem, ściągnięta paskiem. Po prawej: biała kurtka do bioder zapinana na błyskawiczny zamek

Obrázek 22. Dámská zimní móda na stránkách časopisu *Przekrój* z roku 1950. V tom roce ženy shodně s módou vyrážely na svah ve volném oblečení.

(zdroj: www.przekroj.pl)



MODA

Na cieplejsze dni: gruby sweter z trójkątnym wycięciem, pod spodem trykotowa koszula

Dziś podajemy narciarską modę męską. Na fotografiach modele zagraniczne, natomiast na rysunkach poniżej narciarska MODA ZAKOPIAŃSKA. Jest to moda swoista, która powstała i rozwija się w Zakopanem, a znana jest i za granicą, gdyż lansuje ją nasza kadra narciarska przy okazji zagranicznych wyjazdów. Najważniejszym elementem narciarskiej mody zakopiańskiej są spodnie w dwóch odmianach: — długie, wąskie, ale lekko wyrzucone na buty, oraz spodnie krótkie, rodzaj obcisłych pumpów, używane przez biegaczy. Do tego skafander z kapturem, gogle, pod skafandrem sweter — albo z trójkątnym wycięciem, albo z golfem. Do mody zakopiańskiej należy też włóczkowa czapeczka z pomponem. Na ogół w narciarskiej modzie męskiej nie ma w tym roku wybitnych nowości. Podane tu spodnie, skafandry i swetry są te same już od dawna. Cały wysiłek zwrócony jest na sprzęt narciarski, który z roku na rok się unowocześnia, i każdy narciarz pilnie kręci głową, by nadążyć z butami, nartami i kijkami. W nich bowiem jest obecnie szyk i elegancja. Strój jest mniej ważny.

Sweter z golfem, rękawy raglanowe. Tak samo jest ubrana widoczna tu narciarka

Modne są teraz na narty puchowe wiatrówki-kołderki, takie jak na polarne wyprawy

Obrázek 23. Pánská zimní móda na stránkách časopisu *Przekrój* z roku 1957. Fotografie zachycují zahraniční módu. Na nákresech dole je zobrazena lyžařská móda v Zakopaném. Důraz byl kladen na úzké kalhoty, svetr, bundu s kapucí, lyžařské brýle a vlněnou čepici.

(zdroj: www.przekroj.pl)



KOSTIUMY KĄPIELOWE

Kostium kąpielowy z rozciągliwego materiału w drobną pepitę na szelkach, ozdobiony u góry plisą w innym kolorze.

Zwróćcie uwagę na męski strój kąpielowy. Nie są nim slipy, które używa się WYŁĄCZNIE do wody, lecz spodenki kąpielowe, krótkie, na gumowym pasku, lub z wszytym szerokim pasem. Najmodniejsze ciemne, ozdobione białą lamówką. Spodenki mogą być wełniane, z rozciągliwego materiału, lub z grubego kretonu w duże kolorowe wzory

Po plaży nie chodzi się w ogóle w pantoflach na obcasach! Jedynie w zupełnie płaskich sandałkach lub boso (bardzo modne!). Obok pokazujemy kilka fasonów modnych sandałdałków: podeszwa z miękkiej skóry, pod piętą nieznaczne podwyższenie (0,5 cm), jak najmniej paseczków (mogą też być z czarnej gumy)

Tak wygląda tył kostiumu kąpielowego. Plecy wycięte prawie do pasa. Szelki do przypinania na guziczkach. Zdejmujemy je do opalania

Kostium z kretonu w podłużne prążki, u dołu ozdobiony falbanką, która tworzy jakby fartuszek. Tył z ciemnego, gładkiego materiału

W tym roku modne są nadal kostiumy jednoczęściowe, zakończone u dołu prosto. Nowością są mocno, aż do pasa, wydekoltowane plecy — jak na zdjęciu powyżej. Do kostiumu bez ramiączek należy mieć w zapasie przypinane szelki, które zakładamy do pływania, czy do gry w siatkówkę. Kobiety tęższe mogą uszyć cienki staniczek z materiału w tym samym kolorze co kostium i wszyć go na stałe do kostiumu. Na rysunkach kostiumy z kretonu, satyny, popeliny i jedwabiu. 1. Kostium jasnogranatowy przybrany białą plisą. 2. Kostium w małe kolorowe groszki, u góry i u dołu wykończony szeroką, marszczoną plisą. 3. Czarny kostium ozdobiony dwoma paskami wzdłuż szwów przodu z białego materiału w żółty wzorek. Dół — prosta spódniczka. 4. Biały kostium plażowy z króciutką spódniczką w fałdy od połowy bioder. 5. Czarny kostium z dużym dekoltem, przysłoniętym białą wsadzką. 6. Kostium plażowy w duży wzór — dół tego kostiumu, to krótkie szorty bez mankietów. 7. Fason poszczuplający w paski — tylko sam przód z pasków w poprzek. 8. Kostium plażowy dla szczupłych: u góry prosty, marszczony, na cieniutkich szeleczkach, lekko podrzucany w pasie na gumce, ściągnięty paskiem, u dołu majteczki marszczone

Obrázek 24. Módní jednodílné dámské plavky doplněné sandály s plochou podrážkou na stránkách časopisu *Przekrój* v roce 1957.
(zdroj: www.przekroj.pl)



Obrázek 25. Dámské plážové komplety z barevného plátna a kretonu na stránkách časopisu *Świat Mody* z roku 1959
(zdroj: www. archiwum.rp.pl)



Najmodniejszy kapelusz plażowy z grubej plecionki słomianej, z rondem swobodnie falującym i główką w szpic.

Obrázek 26. Dámský módní špičatý klobouk (tzv. *chińczyk*) na stránkách časopisu *Przekrój* v roce 1955.
(zdroj: www.przekroj.pl)